

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BATI DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI
FRANSIZCA MÜTERCİM TERCÜMANLIK BİLİM DALI

ÇEVİRMENİN ÇEVİRİ SÜRECİNDE KARAKTERLERLE
ÖZDEŞLEŞMESİNDEKİ PSİKOLOJİSİ VE ÇEVİRİDEKİ
İZDÜŞÜMLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Müge DEMİRTAŞ AKIN

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Onur ÖZCAN

Ocak-2021
KIRIKKALE

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BATI DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI
FRANSIZCA MÜTERCİM TERCÜMANLIK BİLİM DALI

ÇEVİRMENİN ÇEVİRİ SÜRECİNDE KARAKTERLERLE
ÖZDEŞLEŞMESİNDEKİ PSİKOLOJİSİ VE ÇEVİRİDEKİ
İZDÜŞÜMLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Müge DEMİRTAŞ AKIN

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Onur ÖZCAN

Ocak-2021
KIRIKKALE

KABUL-ONAY

Dr. Öğr. Üyesi Onur Özcan danışmanlığında Müge Demirtaş Akın tarafından hazırlanan “Çevirmenin Çeviri Sürecinde Karakterlerle Özdeşleşmesindeki Psikolojisi ve Çevirideki İzdüşümleri” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Batı Dilleri ve Edebiyatları Anabilim dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

14/01/2021

Prof. Dr. Perihan YALÇIN (Başkan)

.....

Doç. Dr. Ziya TOK (Üye)

.....

Dr. Öğr. Üyesi Onur ÖZCAN (Danışman)

.....

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

.../.../20..

(Ünvan, Adı Soyadı)

Enstitü Müdürü

KİŞİSEL KABUL SAYFASI

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Çevirmenin Çeviri Sürecinde Karakterlerle Özdeşleşmesindeki Psikolojisi ve Çevirideki İzdüşümleri” adlı çalışmanın tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve faydalandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak faydalanılmış olduğunu beyan ederim.

14/01/2021

Müge Demirtaş Akın

İmza

ÖNSÖZ

Bu çalışma, yeraltı edebiyatı olarak anılan romanların sadece dil ve üslup bakımından öne çıkmadığını aynı zamanda çeviri sürecinde karakterlerin psikolojilerinin çevirmene ve çeviriye de yansımaları olduğunu göstermeyi amaçlamaktadır. Yeraltı edebiyatında dile odaklanılırken, bu türde olan romanlardaki karakterlerin psikolojik yansımalarının da çeviri sürecinde önemli olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla çalışmamızın amacı bu konuda farkındalık yaratmaya çalışmaktır.

Bu çalışmayı hazırlarken, desteğini hiç esirgemeyen, tavsiyeleriyle beni yönlendiren, bıkmadan usanmadan hatalarımı düzelten, şevkim kırıldığı zamanlarda yüreklendiren değerli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Onur ÖZCAN'a en içten teşekkürlerimi sunarım.

Çevirisiyle ilgili sorularımızı cevaplandıran ve cevaplarıyla kimi savlarımızı güçlendiren çevirmen Ayşen EKMEKÇİ'ye de teşekkürlerimi sunarım.

Lisans ve yüksek lisans eğitimim boyunca üzerimde emeği olan tüm hocalarıma da teşekkürü bir borç bilirim.

ÖZET

Demirtaş Akın, Müge, “Çevirmenin Çeviri Sürecinde Karakterlerle Özdeşleşmesindeki Psikolojisi ve Çevirideki İzdüşümleri”, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale, 2021.

Çeviri süreci üzerine çeviri kuramlarından, stratejilerinden ve kimi çeviribilim öncülerinin fikirlerinden yararlanılıp incelemeler yapılmış olsa da, bir çevirmenin çeviri sürecinde karakterlerle özdeşleşmesinin çeviriye yansımaları ve çevirmenin bu süreçteki ruh hali, duygusal zekâsı gibi psikolojik durumları üzerinde çok fazla durulmamıştır. Dolayısıyla çevirmenin psikolojik durumu çeviri çalışmalarında önem arz eden ve üzerinde durulması gereken bir konu olarak ortaya çıkmaktadır. Bilhassa karakterlerinin kendine özgü dil ve ruhsal özellikleri olan bir yazın eseri söz konusu olduğunda, çeviribilim alanında çevirmen psikolojisine farklı bakış açıları getirecek örneklemelere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu düşünceden yola çıkarak adı yeraltı edebiyatı ve Beat Kuşağı’yla anılan Philippe Djian’ın *Betty Blue* adlı kült romanının efsanevi karakteri Betty’nin ruh hali ve ifadelerinin yanı sıra diğer önemli bir karakter olan İsimless Anlatıcı’nın böylesi bir çalışma için uygun bir örneklem olduğu düşünülmektedir. Böylece bu çalışmada, kişilik yapısı incelemelerinde öncü bir kuramcı olan Carl Gustav Jung’un Psikolojik Tipleri’ne ve kişilik üzerine kullandığı kavramlara göre çevirmenin psikolojisini ön plana çıkaracak daha çok Betty’nin olmak üzere İsimless Anlatıcı’nın davranışları ve ifadeleri belirlenecektir. Ayrıca Clarissa Pinkola Estés’in *Kurtlarla Koşan Kadınlar* adlı kitabından da yararlanılacaktır. Sözü edilen davranış ve ifadelerin Fransızcadan Türkçeye çeviri süreçlerindeki çevirmen psikolojisi ve çeviri üzerindeki yansımalarının etkilerinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Daha sonra, yazınsal eserlerin çeviri sürecinde çevirmenin dilbilimsel becerisinin yanında psikolojik ve duygusal yönlerinin önemi ortaya çıkarılmak istenmektedir. Ayrıca, çeviri sürecinde karakterin ruh haliyle özdeşleşebilecek derecede güçlü bir duygusal zekâyâ sahip olan çevirmenlerin, çeviri sürecinde aldıkları kararlara psikoloji kuramları çerçevesinde çeviribilimsel bir inceleme sunmak hedeflenmektedir.

Anahtar Sözcükler: Çevirmen psikolojisi, çeviride psikoloji, Jung'un psikolojik tipleri, Philippe Djian, Betty Blue.

ABSTRACT

Demirtaş, Akın, Müge “Psychology of Translator Identifying with the Characters in Translation Process and Its Projections in Translation”, Master Thesis, Kırıkkale, 2021.

Although there are studies on translation process within the framework of translation theories, strategies, and the ideas of some avant-gardes of translation studies, the reflections of a translator's identification with characters in the translation process and the psychological states of translator such as the mood and the emotional intelligence in this process have not been emphasized much. Therefore, the psychological state of the translator emerges as an important and worth-stressing issue in translation studies. In particular, when it comes to a literary work having unique language and characters with spiritual characteristics, samples in studies are needed to bring different perspectives to translator psychology in the field of translation studies field. Based on this idea, the mood and expressions of Betty Blue and the other important character called as Nameless Narrator are the legendary characters of the cult novel of Philippe Djian, mentioned as underground literature and Beat generation writer, are considered to be a suitable sample for such a study. Thus, in this study, the behaviours and expressions of especially Betty and Nameless Narrator which highlight the translator psychology according to Carl Gustav Jung's Psychological Types and his notions on personality, avantgarde theoretician in personality structure studies, are determined. In addition to that Clarissa Pinkola Estés' book *Women Who Run With The Wolves* will be also referred. Then, we aim to analyze the effects of the aforementioned behaviors and expressions on translator psychology and translation in the translation process from French to Turkish and to reveal the importance of translator's psychological and emotional aspects as well as his linguistic skills in the translation process of literary works. In addition, we would like to present a translational analysis within the framework of psychological theories to the decisions taken by translators who have a strong emotional intelligence that can identify with characters' moods in the translation process.

Keywords: Translator psychology, psychology in translation, Jung's psychological types, Philippe Djian, Betty Blue.

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1: Öktem'e Göre Yeraltı Edebiyatının Temel Özellikleri	9
Tablo 2: İsimsiz Anlatıcı ve Betty Bir Haftadır Birlikte.....	38
Tablo 3: Betty'nin Huysuzluğu.....	42
Tablo 4: Patronun Betty'nin Hışmına Uğraması.....	45
Tablo 5: Betty'nin Yaşadıkları Yeri Ateşe Vermesi	48
Tablo 6: Betty ve İsimsiz Anlatıcı Kalabalığın Arasında	51
Tablo 7: Betty ve Sevgilisinin Garsonluk Deneyimi	53
Tablo 8: Betty'nin Müşteriye Çatal Saplamasından Sonra Olanlar	56
Tablo 9: İsimsiz Anlatıcı'nın Betty'yi Sakinleştirmeye Çalışması.....	61
Tablo 10: Betty'nin ve İsimsiz Anlatıcı'nın Hırsızlık Deneyimi.....	65
Tablo 11: İsimsiz Anlatıcı'ya Yayımcıdan Gelen Red Mektubu Sonrasında Olanlar.....	69
Tablo 12: İsimsiz Anlatıcı'nın Yayımcının Evine Tekrar Gitmesi.....	73
Tablo 13: Betty'nin Hamile Olmadığını Öğrenmesi.....	76
Tablo 14. İsimsiz Anlatıcı'nın Kadın Kılığına Girerek Soygun Yapmaya Gitmesi ..	79
Tablo 15: Betty'nin Eliyle Gözünü Oyması.....	81
Tablo 16: Betty'ye Veda	84

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iv
TABLolar DİZİNİ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM	6
PHILIPPE DJIAN VE BETTY BLUE	6
1.1. Philippe Djian	6
1.2. Djian'ın Edebi Anlayışı: Beat Kuşağı ve Yeraltı Edebiyatı	8
1.3. Djian'ın Türkçeye Çevrilmiş Romanları	14
1.4. Betty Blue	17
2. BÖLÜM	25
CARL GUSTAV JUNG.....	25
2.1. Jung'un Hayatına Kısa Bir Bakış.....	25
2.2. Carl Gustav Jung'un Kişiliğın Üzerine Kullanığı Kavramlar.....	26
2.2.1. Psişe	27
2.2.1.1. Psişeyi Oluşturan Katmanlar	27
2.2.1.1.1. Bilinç	27
2.2.1.1.1.1. Ego	27
2.2.1.1.2. Kişisel Bilinçdişı	28
2.2.1.1.2.1. Kompleksler	28
2.2.1.1.3. Ortak Bilinçdişı	28
2.2.2. Arketipler	28
2.2.2.1. Persona.....	29
2.2.2.2. Anima ve Animus	29
2.2.2.3. Gölge	29
2.2.2.4. Özben.....	29
2.3. Jung'a Göre Psikolojik Tipler	29
2.3.1. Dışadönük Düşünen Tip	30
2.3.2. İçedönük Düşünen Tip.....	30

2.3.3. Dışadönük Duygusal Tip	30
2.3.4. İçedönük Duygusal Tip.....	30
2.3.5. Dışadönük Duyumsal Tip	30
2.3.6. İçedönük Duyumsal Tip	31
2.3.7. Dışadönük Sezgisel Tip	31
2.3.8. İçedönük Sezgisel Tip.....	31
2.4. Dışadönük ve İçedönük Tiplerin Genel Bilinç Tutumu.....	31
2.4.1. Dışadönük Tiplerin Genel Bilinç Tutumu	31
2.4.2. Dışadönük Tiplerin Genel Bilinçdışı Tutumu	32
2.4.3. İçedönük Tiplerin Genel Bilinç Tutumu.....	33
2.4.4. İçedönük Tiplerin Genel Bilinçdışı Tutumu.....	33
2.5. Clarissa Pinkola Estés	34
2.5.1. Estés'in Kurtlarla Koşan Kadınlar'ı	35
3. BÖLÜM	37
KARAKTERLERİN PSİKOLOJİK-KİŞİLİK DURUMUNA GÖRE ÇEVİRİ İNCELEMESİ	37
SONUÇ	87
KAYNAKÇA	89
EKLER	95
EK-1 Çevirmen Ayşen Ekmekçi İle Yapılan Mülakat	95

GİRİŞ

Her insan kendine özgüdür. Milyarlarca insanın birbirinden farklı parmak izine sahip olması gibi kişilikleri de birbirinden farklıdır. Bu farklı kişiliklerin derinliklerine inebilmek ve çözümleyebilmek için psikiyatri ve psikoloji gibi bilim dalları çerçevesinde sayısız yöntem ortaya atılmıştır. Aynı şekilde çeviribilim alanında çeviri eyleminin bilişsel süreçlerini ve çeviri süreçlerindeki çevirmen kararlarını incelemek için birçok kuram ve strateji önerilmiştir. Fakat tıpkı her bir birey gibi çevirmenler de farklı karakterlere ve kişiliklere sahip olduğundan, çeviri süreçlerinde onların psikolojik, ruhsal ve duygusal durumları gibi konuların çok fazla irdelenmemesinden ve bu konular üzerine yapılan çalışmaların azlığından dolayı çeviribilim alanında çevirmen psikolojisi konusu gizemini korumaktadır.

Çeviri, birçok araştırmacı ve kuramcıya göre oluşturulmuş ve oluşturulmaya devam eden tanımlara sahiptir. Bu tanımlar kimi zaman genel kimi zaman özel iki farklı dil arasındaki bağlantıya, geçişe ve aktarıma dayalıdır. Ancak çevirmenin özelliğine göre de şekillenmiş tanımdan çok yorumlar ve açıklamalar da yapılmaktadır. Burada esas olan bir ifade ya da bir kelimenin çevirisini, bir dilden diğer bir dile çevirmenin hangi özellikleri çerçevesinde gerçekleştirdiğidir. Örneğin, Larbaud çeviriyi bir sözcüğün çeviri serüveni çerçevesinde adeta çevirmenlere yol gösterici bir şekilde açıklamaya çalışır:

Ve sakın gözümüzü ayırmayalım o sözcükten: çünkü yaşam dolu. Bakın: titreşimler, sedefsi parıltılar, kaplamış her yanını ve duyargalar, yalancı ayaklar çıkarıyor; biz onu istediğimiz kadar ayırık tutmaya kalmış olalım, bunlarla, canlı düşünce akışıyla – içinden koparıldığı tümceyle, metnin bütünüyle- içinden çekip çıkarıldığı şeyle bağ kurmakta ve bu yaşam belirtileri, ağırlığını ritmik olarak değiştirmeye kadar varıyor. Bu ritmi yakalayalım öyleyse; yakalayalım ki, öteki kefeye koyduğumuz sözcük de eşdeğerde bir yaşam ritmiyle titreşebilsin (1989: 28-29).

Öyleyse Larbaud'nun çeviri sürecini böylesine duygu dolu betimlemesi, çeviri sürecinin sadece yapısal olarak bir dilin diğer dilden aktarımından daha çok ele alınan ifade ya da kelimenin çevirmende oluşturduğu ruh hali ve hislere dikkat çekmektedir. Psikanalist ve dilbilimci olan Peraldi'yi yorumlayan Boulanger ise çevirinin duygu ve coşkusuna ilişkin bir kösnül durumdan bahsedebilir mi sorusunu sormaktadır (2009:735). Peraldi de dilin, insanın bir ürünü olmadığını, aksine insanın, dilin ve sözün bir ürünü olduğunu ve sözün vücudun biyolojik yapısının derinlerinde oluşan öznel değişiklikler sonucu meydana geldiğini açıklamaktadır

(1982:11-12). Boulanger ve Peraldi dolaylı olarak çevirmende özellikle kaynak dilin oluşturduğu ruhsal, hazzal ve duygusal durumlara dikkat çekerken, Broch (1985) ise “dilini”nden bahseder ve her ne kadar yapısal bir dil işlemine işaret etse de çeviri sürecinde çevirmenin kararlarında her iki dilin tininin önem arz ettiğini vurgulamaktadır. Schleiermacher ise yazarın yaratısının ve özgüllüğünün erek okurlarca anlaşılmasını kaynak dilin tininin hedef dilin tinine aktarılmasına dayandırmaktadır (Kurultay, 1985:217). Ona göre “üretmek ya da yaratmak bireysel özgüllüğün edimidir” (1985:215); yazarın kimi kişilere büründüğünü ya da kimi kişilerin karakterlerini öykündüğünü savunur ve yazarın dile getirdiklerini daha önceden duydukları olarak tanımlamaktadır (1985:215). Dolayısıyla çevirmen de kaynak metindeki karakterlere hem duygusal hem ruhsal bir öykünme ya da bir bürünme içerisindedir. Çünkü “insan, içinde yaşadığı evreni ve kendi iç dünyasını dil düzlemine taşıyarak var etmiş, görünür kılmış ve hatta yaratmıştır” (Ece, 2016: 19). Çevirmen de kaynak metindeki dünyanın ve karakterin içsel dilini erek dilde görünür kıldığı gibi aynı zamanda var eder. O halde çeviri sürecinin ve çevirmenin ruhsal ve duygusal yanlarına değinen yukarıdaki düşüncelerden yola çıkarak özellikle teknik bilgilerden ziyade insan ilişkilerinin ve insana özgü duygu ve ruh hallerinin yoğun olarak yer aldığı yazınsal metinlerin çevirmenlerinin IQ’sunun yanı sıra EQ’sunun yani duygusal zekâsının önemi de ortaya çıkmaktadır. Duygusal zekânın en önemli öğelerinden biri de sezgidir. Broch sezgiyi şöyle değerlendirir: “Yaşamda hiçbir şey sezginin, yaratılana duyulan sevginin payı olmadan meydana getirilemez ve eğer bir şey meydana getirilmişse, bu ister bir çeviri, ister bir bardo vuruşu olsun, sonuca götüren nedenler pek az biliniyor” (1985:110). Bu bilinmezliği çevirmenin sezgi yeteneği ortadan kaldıracaktır. Çevirmen, kaynak metindeki karaktere ya da olaya özgü ifade ve sözcükleri erek dilde sezgisi çerçevesinde çeviri işlemini gerçekleştirir. Bu yüzden çevirmen “sözcükleri ve tümceleri değil, bunların derin içeriklerini çevirir” (Broch, 1985:117). Bu derin içerikleri yansıtabilmekse tamamen çevirmenin özgüllüğüne, algılama biçimine, anlatım gücüne, yazınsal estetik duyarlılığına ve ister bireysel ister eserdeki karakterden kaynaklı psikolojiyi dışavurabilmesine bağlıdır.

Bu bağlamda çevirmenin, bir dilden diğer bir dile yazınsal eserlerin çeviri sürecindeki dilbilimsel becerisinin yanında psikolojik ve duygusal hazırbulunuşluğunun önemi bu çalışmayla vurgulanmak istenmektedir. Özellikle

yeraltı edebiyatı ve Beat Kuşağı gibi çağdaş yazında yer alan bu alanlardaki eserlerin karakterlerinin hayatları, psikolojileri, kullandıkları dil, ruhsal bozuklukları, şiddete eğilimleri, olağanüstü duyguları ve hayal dünyaları, farklı haz eğilimleri gibi kişisel özellikleri başlı başına kaynak metin dilinde bile bir anlama sorunsalı oluşturmaktadır. Bu gibi karakterlere sahip eserlerin çevirisi söz konusu olduğunda çevirmenin dil becerisi ile psikolojik ve duygusal becerisi eşzamanlı devreye girmesi önem arz etmektedir. Daha farklı ifade etmek gerekirse, kaynak ve erek dilin tını ile karakterin tınınin eşdeğer bir buluşması çevirmen tarafından sağlanmalıdır. Çevirmen, eserin karakterinin/karakterlerinin ifadelerini özellikle ruhsal sezgileriyle çözümleyip gerekirse bir şiddet eğilimi gösteren, tehlikeli davranışlardan haz alan, sürekli argo kullanan bir karaktere özellikle onun ruh haline bürünerek çeviri sürecinin anlama aşamasını tamamlaması durumu ortaya çıkabilmektedir. Bu konuda Baydan'ın *Edebiyat Çevirisinde Çevirmen ve Editör Kararları* adlı makalesindeki şu görüşler de dikkat çekmektedir:

Edebiyat çevirisi birtakım kurallara göre yapılabilecek bir etkinlik değildir. Her edebiyat eseri çevirmeni farklı çeviri sorunlarıyla karşı karşıya bırakır ve çevirmen metni anlamlandırma ve yorumlama sürecinde sorunları saptayarak çevirisinde bunları çözmeye çalışır. Çeviri eser çevirmenin sözcük seçiminden kültürel unsurlara kadar her düzeyde verdiği kararlarla şekillenir (2018:290).

Bu düşünceler doğrultusunda, Philippe Djian'ın *Betty Blue (Fr: 37,2° le matin)* romanının Betty Blue ve İsimless Anlatıcı karakterlerinin sahip olduğu psikolojik ve kişilik özelliklerinin, çeviri sürecinde psikolojik, ruhsal ve duygusal durumları temsil eden ifade ve sözcüklerin çevirmen üzerindeki yansımalarını içeren bir çalışma için iyi bir örnek olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla disiplinlerarası bir alan olan çeviribilimin bu özelliğinden hareketle, bu çalışmada Analitik Psikolojinin kurucusu olan Carl Gustav Jung'un psikolojik tiplerinden ve kişilik üzerine kullandığı kavramlardan yararlanılarak kişilik vakasına göre çeviri incelemesi yapılacaktır. Bu incelemede İsimless Anlatıcı karakterinin yanı sıra özellikle Betty Blue karakterinin kişilik incelemesi yapılarak, ortaya atılan savlar üzerinden belirlenen kişilik ve psikolojik özelliklerin çevirmen üzerindeki etkileri ve yansımalarını ortaya çıkarmak amaçlanmaktadır.

Çalışmanın bölümlerine kısaca bakıldığında; birinci bölümde disiplinlerarası bir alan olan çeviribilimin bu özelliğinden hareketle, adı yeraltı edebiyatı ve Beat Kuşağı'yla anılan Philippe Djian'ın edebiyatı keşfetmesi ve yazma serüvenine nasıl

başladığından bahsedildikten sonra kendisinin neden yeraltı edebiyatı ve Beat Kuşağı ile anıldığına dair görüşler ele alınacaktır. Bu bağlamda; Beat kelimesinin kökeni, edebi bir akım olarak başlayan Beat hareketinin 50 ve 60'lı yıllardaki sosyal ve politik gelişmeler sonucu bir gençlik ve karşı kültür hareketine dönüşmesine değinilecektir. Beat Kuşağı ile ilgili genel geçer görüşlerden sonra yeraltı edebiyatı ve Beat Kuşağı yazarlarının yazdıkları eserlerin birbirleri ile karıştırılmasından yola çıkılarak yeraltı edebiyatından bahsedilecektir. Yeraltı edebiyatının nasıl tanımlanacağına dair belirtilen görüşlerden yararlanılarak *Betty Blue* adlı romanın hangi türe ait olduğu veya olmadığı yeraltı edebiyatının özellikleri bağlamında değerlendirilecektir. Ayrıca yeraltı edebiyatı araştırılırken karşılaşılabilecek Transgresif/Transgresyonel Kurgu'nun yeraltı edebiyatıyla benzer özelliklerine kısaca değinilecektir. Djian'ın ilham aldığı yazarlardan bahsedildikten sonra kariyerinin ilk yıllarındaki edebi anlayışı ile ilerleyen yıllardaki düşüncelerine değinilecektir. Daha sonra Djian'ın yazmak eylemine nasıl baktığı hakkındaki görüşlerinden ve Türkçeye çevrilmiş bazı romanlarından kısaca bahsedilerek özellikle Betty ve İsimli Anlatıcı karakteri çerçevesinde *Betty Blue*'nun özeti verilmeye çalışılacaktır. Bunun amacı ilerleyen bölümlerde yapılacak psikolojik ve çeviribilimsel çeviri incelemelerinin daha iyi anlaşılmasını sağlamaktır.

Çalışmanın ikinci bölümü, analitik psikolojinin kurucusu olarak bilinen Carl Gustav Jung'un biyografisi ile başlayarak sonrasında Jung'un kişiliğın üzerine kullandığı kavramlardan oluşacaktır. Psişeyi oluşturan katmanlar dâhilinde; bilinç, ego, kişisel bilinçdışı, kompleksler ve ortak bilinçdışı anlatıldıktan sonra arketiplere geçilerek, persona, anima-animus, gölge ve özbenden bahsedilecektir. Daha sonra Jung'un hakkında şu sözleri söylediğı Psikolojik Tipleri'ne geçilecektir: "Benim tipolojim hiçbir anlamda insanlara ilk görüşte etiketler yapıştırmaya değil, karmakarışık ampirik malzemeyi ayıklayıp düzenlemeye yarayan eleştirel bir düzenektir daha çok" (2019:15). Jung'un eleştirel bir düzenek dediğı Psikolojik Tiplerinden, "İçedönük Düşünen Tip", "Dışadönük Düşünen Tip", "Dışadönük Duygusal Tip", "İçedönük Duygusal Tip", "Dışadönük Duyumsal Tip", "İçedönük Duyumsal", "Dışadönük Sezgisel Tip" ve "İçedönük Sezgisel Tip" irdelenecektir. Bunun amacı ilerleyen bölümlerde, Jung'un psikolojik tiplerine göre çeviri sürecinde çevirmenin karşısına çıkan karakterlerin tiplerini belirlemeye çalışmaktır. Daha sonra içedönük ve dışadönük tiplerin genel bilinç tutumları ve genel bilinçdışı tutumlarının özelliklerine

değınilecektir. Ayrıca Jung ekolünden gelen şair, psikanalist ve cantadora olan Clarissa P. Estés'in biyografisine kısaca değinildikten sonra *Kurtlarla Koşan Kadınlar -Vahşi Kadın Arketipine Dair Mit ve İncelemeler* adlı kitabındaki Vahşi Kadın arketipinden bahsedilecektir. Bunun amacı vahşi kadın arketipinin bu çalışmanın uygulama kısmını daha sağlam temellere dayandırarak pekiştireceğinin düşünülmesidir.

Çalışmanın uygulama bölümü olan üçüncü bölümde ise karakterlerin psikolojik ve kişilik durumlarına göre çeviri incelemeleri yapılacaktır. Bu inceleme yapılırken *Betty Blue* romanından, karakterlerin öfke, şiddet vb. durumlar içeren bölümleri tablolar halinde sunulacaktır. Bu tablolar çeviri sürecinde çevirmenin karşısına çıkan karakterler karşısında aldığı çeviri kararları neticesinde erek dilde incelenirken, Jung'un psikolik tiplerine göre de karakterlerin içedönük veya dışadönük yapılarının özellikleri tespit edilmeye çalışılacaktır. Jung'un psikolik tiplerine göre karakterlerin psikolojik tutumlarını ve kişilik tiplerini belirlemede çok sayıda okumalar yapılmış ve kimi uzmanlara danışılmıştır. Ayrıca romanın çevirmeni Ayşen Ekmekçi'ye nitel araştırma yöntemlerinden olan mülakat (görüşme) tekniği çerçevesinde *Betty Blue* romanına ve bu romanın çeviri sürecine dair 13 soru hazırlanıp sorulmuştur. Bu sorulara verdiği cevapların bazılarında çeviri incelemelerinde yararlanılacaktır.

Böylece bu çalışmanın, yeraltı edebiyatı romanlarının karakterlerinin kişilik özellikleri bağlamında çevirmen psikolojisine nasıl yansıdığı ve bu yansımanın çevirideki izdüşümlerinden yola çıkılarak çevirmenin karakterlerle özdeşleşmesine dair konuların araştırılmasına ilham vereceği düşünülmektedir.

1. BÖLÜM

PHILIPPE DJIAN VE BETTY BLUE

1.1. Philippe Djian¹

3 Haziran 1949 yılında dünyaya gelen Philippe Djian'ın babası 16 yaşındayken askere çağrılır ve 20 yaşına geldiğinde terhis olur. Kısa bir süre sonra evlenir fakat bu evlilik karakteri dolayısıyla ona evliliğin aslını sorgulatacaktır. Djian'ın babası 3 çocuğu ile birlikte dedesinin evine yerleşir ve üç kardeşin en büyüğü olan Djian dedesinin despot tutumundan etkilenir. Djian bir röportajında dedesi ile ilgili olarak şunları söylemektedir: “Genç bir adamın bir asker, üstelik eski bir asker tarafından yönetilmesi zordu” (Garault, 2010). Annesinin ve babasının hayat görüşlerinin, savundukları değerlerin farklı kutuplarda olması Djian'ın çocukluğunun bu tezatlar arasında geçmesine neden olur.

Djian, Turgot Lisesine başladığında kitaplarla çok haşır neşir olur ve farklı sporları dener. Aynı yıl okula başlayan Jérôme Equer ile tanışmaları hayatında farklı deneyimlere yol açacaktır. Onun gözünde Jérôme inanılmaz olgunluğa sahiptir. Kendi çapında var olmanın, okumanın, yazmanın, sigara içmenin ustasıdır. Jérôme; Djian'a “Dinle, bu sınıfta çok sıkılacağımı biliyorum, eğer arkadaş olmamızı istersen bir şeyler yapacağız, birbirimize yazacağız” (Garault, 2010) der. Djian'a göre Jérôme'un doğru kelimeleri bulma konusunda yadsınamaz bir yeteneği vardır ve yazdıklarını Jérôme'a okuturken onun en ufak bir tepkisini bile izlediğini söyler. Jérôme sayesinde Cendrars, Céline, Salinger ve daha birçok yazardan haberdar olur. Djian o dönem hakkında şunları söyler: “Edebiyatı keşfetmem benim için büyük bir şoktu. Hayatımda, edebiyatın bana yaşattığı kadar yoğun anlar yaşamadım” (Bitton, 2002).

Djian ve Jérôme'un arkadaşlığı birçok serüveni de barındırır. Her ikisi de sevdikleri yazarların ve kitap kahramanlarının izini sürmek için Amerika'ya gitmek isterler. Bu edebiyat tutkusu uğruna dört ay boyunca çalışırlar ve hayalini kurdukları seyahatleri gerçekleştirirler. Liseden sonra bir gazetecilik okuluna kaydolan Djian, seyahatlerine

¹Djian'ın biyografisi için <http://philippedjian.free.fr/bio.htm> adresinden yararlanılmıştır.

devam edebilmek için bazı geçici işlerde çalışır. Jérôme ile gazetelere satmak için yazı dizileri hazırlarlar. İronik bir şekilde fotoğrafları çekmekten Djian sorumludur. Jérôme daha sonra Djian için başka bir iş ayarlar. Détective gazetesi, fahişeler ve polisler hakkında tutulan kayıtlarla ilgili yazabilecek kişiler arıyordu. “Bu bir yeniden yazma işiydi, kötü yazılmış şeyleri yeniden yazmak zorunda kaldım” (Bitton, 2002) der. *50 contre 1* adlı öykü kitabındaki *Slip ou culotte* öyküsünü bu deneyiminden esinlenerek yazmıştır. Askerlik görevi, Jérôme ve Djian arasındaki ilişkiyi kesintiye uğratacaktır. Djian, 25 yaşındayken Année (Anne-Marie) ile tanışır. Anne-Marie bir ressamdır. Çift, geçici olarak Corbières’e yerleşir. Bir yıl sonra ilk çocukları Loïc dünyaya gelir.

Djian, bir arkadaşının verdiği daktiloyu denemek ister ve *50 contre 1*’i oluşturacak kısa öykülerini yazmaya başlar. Yazdığı hikâyeleri arkadaşlarına okur ve beğendiklerini anlayınca öykülerini göstermek için Gallimard’a gider. Altı ay sonra NRF’nin okuma komitesi ona, üslubunun edebiyat dışı ve yayımlanamaz olduğunu söyler. Christiane Barroche, bu genç yazarın yeteneğine inanmaya devam eder ve Bernard Fixot(BFB) yayınevini kuran Bernard Barrault ile temas kurar. Paris yayın dünyasının dışında yaşayan yazar, yayıncısıyla bile ilk üç kitabı yayımlandıktan sonra tanışır. *Bleu Comme L’enfer* ve *Zone Érogène* sırasıyla 1983 ve 1984 yılında yayımlanır ve bu kitaplar yalnızca birkaç yüz kopya satar. Asıl başarı *37° 2 le matin*’in Jean Jacques Beneix tarafından sinemaya uyarlanmasıyla ve bu uyarlamanın üç haftada 800.000 gişe rakamlarına ulaşmasıyla gelecektir. Yaklaşık yirmi dile çevrilen romanın başarısı mutlaklıdır. 1985’de yazar ve küçük ailesi (ilk kızları Clara 1982’de dünyaya gelir) Biarritz’e taşınırlar. Orada da birkaç kitap yazar. *Blue Comme L’enfer* 1985 yılında Yves Bossiet tarafından sinemaya uyarlanır.

Djian, 1989’da Amerika’da Boston kıyısında küçük bir ada olan Martha’s Vineyard’a taşınır. *Crocodiles*’ı yazar, *Échine*’i bitirir ve bu Amerika kaçışından ilham alarak *Lent Dehors*’u yazmaya başlar. Bir sonraki etapta 1991’de İtalya’nın Floransa kentine seyahat eder ve *Sotos*’u kaleme alır. *Sotos*, Gallimard yayınlarının “blanche” koleksiyonunda yayımlanan ilk romanıdır. “Blanche” koleksiyonu; Gallimard’ın yayımladığı Fransız edebiyatının büyük bir koleksiyonudur. Daha sonra üçlemeye dönüşecek olan *Assasins*, *Criminels* ve *Sainte-Bob*’un ilk cildini yazmaya başlar ve üçlemeyi tamamlar. Sonra *Vers Chez Les Blancs*’ı yazar. 1999 yılında Paris

Film Festivali jüri üyeliğine seçilir. 2002 yılında Céline, Hemingway, Cendrars, Salinger ve Brautigan gibi sevdiği yazarlar hakkındaki yazılarını *Ardoise* başlıklı bir derleme haline getirir. Aynı yıl *Ça, C'est Une Baiser* yayımlanır. 2009 yılında *Impardonnables* ile Prix Jean-Freustié ödülünü, 2012 yılında ise *Oh* ile Prix Interallié ödülünü kazanır. “2013 yılında *Love Song* adlı kitabı yayımlanır. Ayrıca şarkıcı Stephen Eicher ile söz yazarı olarak çalışmıştır, İngiliz oyun yazarı Martin Crimp ve Harold Pinter'in oyunlarını İngilizceden Fransızcaya çevirmiştir” (Borrey, 2015:67). Onlarca romanın yazarı Djian'ın son kitabı 2020 Eylül ayında *2030* adıyla Flammarion yayınları tarafından satışa sürülmüştür.

1.2. Djian'ın Edebi Anlayışı: Beat Kuşağı ve Yeraltı Edebiyatı

Djian hakkında edebi bir araştırma yapılmak istenirse, yazarın birçok akım ve tür ile ilişkilendirildiği ile karşılaşılması kaçınılmazdır. Kendisi; kimi zaman yeraltı edebiyatıyla ilişkilendirilir, kimi zaman Beat Kuşağı'nın varisi olarak anılır ve kimi zaman da rock yazarı olarak tanıtılır. Bu çalışmanın ana kaynaklarından olan *Betty Blue*'nin Ayrıntı Yayınları'nın yeraltı edebiyatı kategorisinde basılması bu duruma örnek teşkil ettiği gibi Djian'ın daha çok bu kategoride ele alınması konusunda küçük de olsa bir yönlendirme yapmaktadır. Ancak her iki durumda da yeraltı edebiyatının ve Beat Kuşağı'nın eserlerinin özellikleri dikkat çekmektedir. Her iki türün de ön plana çıkan en önemli özelliği, eserin kaleme alındığı ve özellikle karakterlerinin kullandığı dildir. Genellikle bu iki tür üzerine yapılan araştırmaların çoğu eserlerin dili üzerine odaklıdır. Ancak böylesine standart bir dil dışında kendine özgü dil kullanımına sahip olan özellikle yeraltı edebiyatına ait eserlerin karakterlerinin psikolojileri de önem arz etmektedir. Dolayısıyla bu çalışmada *Betty Blue* romanının hangi türe ait olduğu ve karakterlerinin dil özelliklerinin yanı sıra hangi psikolojilere sahip olduğu gibi bu psikolojilerin çeviri sürecine ve çevirmen üzerinde etki yarattığı da önemli bir konu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu yüzden Djian'ın kendisine atfedilen görüşler hakkındaki düşüncelerine geçmeden önce Beat Kuşağı, temeli Beat Kuşağı'na dayandırılan yeraltı edebiyatı hakkında öne sürülen görüşler incelenecektir.

Mailer 1952 yılında New York Times Dergisinde yayımlanan bir yazısında şunları söylemektedir:

Beat kelimesinin kökeni belirsiz ama Amerikalıların çoğu için bu kelimenin ne anlama geldiği gayet açık. Bu kelime sadece bitkinlik değil tükenmişlik hissini de veriyor. Zihnin ve nihai olarak ruhun kuraklığına, sadece bilinç düzeyine indirgenmeye işaret ediyor. Kısaca söylemek gerekirse beat, kişinin kendi duvarına çarpması. Hareketin üyeleri içgüdüsel olarak bireysel davranıyor, bunu dışa vurmak için bohem davranmaya ya da dışarıdan dayatılan bir eksantrikliğe ihtiyaç duymuyorlar. Korkunç bir buhranın olumsuz koşullarında büyüyen, küresel savaşın her şeyi kolektif olarak yok ettiği bir dönemde yetişen bu insanlar kolektifliğe güvenmiyorlar (Ed. Erdoğan, 2015: 10).

Anar (2018); edebi bir akım olarak başlayan Beat hareketinin bir gençlik ve karşı kültür hareketine dönüşmesiyle ilgili, sanatın dış dünyadan ve toplumsal gelişmelerden bağımsız olmadığını vurgulamaktadır. Anar; özellikle 50 ve 60'lı yıllardaki sosyal ve politik gelişmeler sonucunda Beat Kuşağı yazarlarının edebiyatta tek bir yol olmadığını, sınırsız yollar olabileceğini kanıtladıklarını söylemektedir.

Yukarıdakiler Beat Kuşağı'yla ilgili genel geçer görüşlerdir. Aslında Beat Kuşağı yazarlarının eserleri ve yeraltı edebiyatı olarak adlandırılan eserler hep karıştırılan kavramlardır. Yeraltı edebiyatı denildiğinde, bu türün nasıl tanımlanacağına dair birçok görüş beyan edilmiştir. Çoğulu, yeraltı edebiyatını şu şekilde özetlemiştir: "Bazı eleştirmenler metinde ele alınan temalara bakmak gerektiğini söylerken bazıları metnin yayımlanma sürecinin yeraltında geçmesi gerektiğini, herhangi bir yayınevi ile ilişkiye girilmemesi gerektiğini düşünür" (2010:1). Diğer bir görüşe göre ise "Bazı çevrelerde yazarın yaşam tarzı ve tutumu da yeraltı edebiyatının ölçütleri arasında kabul görmektedir" (Karacan, 2019:47).

Öktem (2011) ise yukarıdakilerden farklı olarak yer altı edebiyatının temel özelliklerini aşağıdaki tabloda verildiği üzere yedi madde olarak belirlemiştir.

Tablo 1: Öktem'e Göre Yeraltı Edebiyatının Temel Özellikleri

1. Kurgusal anlamda sahicilik ön plandadır; cinsellik ve şiddet öğeleri yapıttan soyutlanamaz.
2. En uç ve sıra dışı olaylar ele alınsa bile, yapıtlarda fantastik ya da bozulmuş gerçeklik değil, somut gerçeklik söz konusudur.
3. Dilin kullanımı son derece esnek, argo ve küfür kullanımından kaçınılmaz.
4. Yapıtlardaki karakterler genellikle sıradışıdır.

5. Gerek temasal anlamda, gerekse dil ve anlatım biçimlerinde kesinlikle didaktik bir yöntem kullanılmaz. Öğreticilik vasfı içermez.
6. Genel kabul gören etik ve estetik değerleri önemsemeyip kendi etiğini ve estetiğini oluşturur.
7. İnsan psikolojisinin gizli kalmış yanlarına ait zengin veriler barındırır.

Öktem'in belirlediği bu yedi maddeye göre Djian'ın *Betty Blue* romanı yorumlanmak istenirse; birinci maddeden yola çıkarak *Betty Blue* romanında cinsellik ve şiddet öğelerine eser boyunca rastlanmaktadır. Öktem (2011:17); yeraltı edebiyatının insanın karanlıkta kalan yanlarını açığa çıkardığını ve içerdiği şiddetin hayatta var olan şiddetten başka bir şey olmadığını söylemektedir.

İkinci maddeye bakıldığında; *Betty Blue*'da olaylar fantastik edebiyata kaymaz. Okuru rahatsız edecek olsa bile gerçeklikle bağlantısının kopmadığı, olayların yumuşatılmadığı görülür. Üçüncü maddeye göre düşünüldüğünde romanda gündelik dilin pervasızca kullandığı, gerektiğinde argoya yer verildiği görülür. Dördüncü maddedeki sıradışılığa Öktem'in kaleminden bakıldığında kendisi Beat Edebiyatı ve yeraltı edebiyatının karıştırılmaması gerektiğini aşağıdaki cümlelerle ifade etmektedir:

Genelde marjinal, uyumsuz karakterler söz konusudur ama bu uyumsuzluk hayatla çatışmaktan kaynaklanır. Karakterlerin bir kısmı hareketli bir yaşam süren aktif insanlar olmakla birlikte bir kısmı da içe kapanık, belli ölçülerde pesimist özellikler taşıyan kişilerdir. Bu noktaya özellikle önem vermek gerektiği kanısındayım, çünkü eleştirmenlerin bir kısmı, karakter özelliklerindeki bu benzerliklerden dolayı kara edebiyat ya da Beat edebiyatından etkilenen bazı yapıtları doğrudan yeraltı edebiyatı olarak adlandırma eğilimine girmektedirler. Roman kahramanının alkol ya da uyuşturucu kullanması ya da toplumsal değer yargılarına koşut bir cinsellik yaşamıyor olması, o yapıtın yeraltı edebiyatına ait olmasına yetmeyeceği gibi, kahramanı çok daha sıradan bir yaşam sürdüğü halde, yapıt yeraltı edebiyatına dâhil olabilir (2011:17).

Betty Blue göz önüne alındığında Betty'nin ve İsimli Anlatıcı'nın Öktem'in de ifade ettiği gibi günlük yaşamdaki bazı uyumsuzluklarının hayatla çatışmaktan kaynaklandığını söylemek yerinde olur. Bu karakterler normal kavramının dışına çıkarlar. Bu bağlamda “normal” kavramına bakıldığında, Geçtan bilimsel olarak normal ve normal dışı davranışların ayrımını yaparken kullanılabilecek belirli bir ölçüt yoktur demektedir:

Bedenin normal yapısı ve işlevleri bilindiğinden fiziksel hastalıkların tanımlanması oldukça kolaydır. Buna karşılık, psikolojik düzeyde ölçüt kabul edilebilecek bir normal modeli mevcut değildir. Bu konudaki çeşitli yaklaşımlar birbirine karşıt iki temel görüş içerisinde toplanırlar. Birinci görüşü benimseyenler, toplumsal normlara uyma oranının normal, bu kurallardan sapma oranının ise normaldiğini belirlediği görüşünü savunurlar (2018:12).

Beşinci madde bağlamında Djian'ın eserlerinde rastlanan, öğreticilik veya yol gösterme kaygıları taşımayan üslup da bu maddeyle örtüşmektedir. Altıncı maddede, Öktem'e göre bu eserler etik ve estetik değerleri önemsemeyen ya da yıkmaya çalışan değil bu değerleri önemsemeyen bir türdür. Son maddede ise insan psikolojisinin gizli kalmış yanlarına ait zengin veriler barındırmasıyla ilgili Öktem'in görüşleri şu şekildedir:

Yeraltı edebiyatı yapıtlarında genellikle uzun karakter tahlilleri yapılmadığı, olay örgüsü ön planda olduğu halde, karakterler sıklıkla marjinal kişilikler olduğu için psikolojik çözümlenmeye yatkındırlar ve bu açıdan ele alındığında okura çok zengin bir kişilik çözümlenmesi olanağı sunarlar (2011:18).

Bu bağlamda *Betty Blue* romanı göz önüne alındığında, uzun karakter tahlilleri olmamasına rağmen kişilik çözümlenmesi ve psikolojik açıdan karakterleri betimlemek için zengin bir altyapı sunduğu görülmektedir. İçerik bakımından, Öktem'in ileri sürdüğü maddeler ışığında ise *Betty Blue* romanının bu maddelerle örtüştüğü söylenebilir. Fakat metnin yayımlanma sürecine bakıldığında bu konuda da farklı görüşler bulunmaktadır. Erdoğan, Notos Dergisinin yeraltı edebiyatına adanmış sayısının *Yerin Dibi!* adlı yazısında bir edebiyat türü olarak yeraltı edebiyatının olmadığını fakat “pazar”-“market” olarak mevcut olduğunu ileri sürmektedir, bu konu hakkındaki görüşleri şöyledir:

Sanıldığı üzere: sapkın inanç sistemleri ve cinsellik eğilimleriymiş, şiddetmiş, kötülükmiş bu edebiyatın unsurları olmadığı gibi bu olmamaklığı böyle bir edebiyatın zaten olmayışından dolayı değil, sayılan özelliklerin herhangi bir edebiyattan ziyade insan melekesinde bulunan temel melekeler olmasından ileri gelir. Bunlar edebiyatın değil, insanın öğeleridir (2011:28)

Akarsu ise yeraltı edebiyatı için yazarlar bakımından şöyle bir yorum getirmektedir:

Mesela 18. yüzyılın en sapkın yeraltı edebiyatçısı Marquis de Sade bugün okul kütüphanelerinde bile bulunabilmektedir. Mesela Şair Eşref 19.Yüzyılın son çeyreğinde yeraltı edebiyatıydı, bugün ise ders kitaplarında... Nazım Hikmet 1930'larda yeraltı edebiyatıydı. Said-i Nursi 1990'a kadar yeraltı edebiyatıydı. Kemal Tahir, Yaşar Kemal, Orhan Kemal, Aziz Nesin'in bile yeraltına ait oldukları dönemler yaşanmıştır. Beş yüz yıl öncesinin yeraltı edebiyatı olan, günümüzün ana kültürel öğesi olabilmektedir. Ortaçağda engizisyonda yakılan eser sahipleri bugün gururumuz olabilmektedir (2011:37).

Marakoğlu'nun yeraltı edebiyatı eserleri hakkındaki görüşleri şu şekildedir:

Konvansiyonel basım-yayın araçları dışında, çoğu kere gizliden, el altından dağıtımı yapılan yayınlardır bunlar. İlk akla gelenler savaş, devrim, baskı dönemleri ve diktatörlük rejimleri altında, adı üstünde yeraltından yapılan yayınlardır bunlar. Tabii bu arada teksirle, el yazısıyla, fotokopiyle çoğaltılan, geleneksel anlamda bir yayınevinden basılmamış olan kitaplar ve fanzinler de var (2011:47).

Uçkan gerçek yeraltı edebiyatının, toplumun ikiyüzlü ahlakının tersine gerçekten etik olduğunu söylemektedir: "İçinden hayat akar, hiçbir şeyi dışlamadan" demektir (2011:43).

Yeraltı edebiyatının ne olduğunu anlamaya çalışırken başka kavramlarla da karşılaşmak mümkündür. Bu kavramlardan birisi de Transgresif/Transgresyonel Edebiyat'dır. Marakoğlu, transgresif kurgunun temelinde toplumsal değerlerle sorunları olan, mevcut düzenin dışında kalmış, marjinal, suçlu, anti sosyal ve belki nihilist kişileri konu edinen metinlerle karşılaştığını ve bu sayılanların Ayrıntı Yayınları'nın Yeraltı Edebiyatı dizisiyle örtüşmekte olduğunu söylemektedir (2011:48).

Bütün bu görüşlerden bahsedilmesinin nedeni Djian'ın Beat Kuşağı'yla ve yeraltı edebiyatıyla anılmasıdır. Dolayısıyla Djian'ın edebi anlayışının anlaşılabilmesi için bunlardan bahsetmek gerekliliği doğmuştur. Djian'ın yaşam tarzına bakıldığında kendisinin şu ifadeleri yer almaktadır: "Dikkatsiz bir gençlik yaşadım. Yani uyuşturucu ve alkol kullandım demek istiyorum. Ama bu bizim nesilde neredeyse normaldi. Düzenli olarak hiç uyuşturucu kullanmadım, ama o dönemde ortalıkta dolanan şeyleri denedim, tanıdığım tüm insanlar gibi" (Garault, 2010) demektir. Djian'ın gençliğinde kaygısız, başına buyruk bir yaşam tarzını benimsemesi, seyahatlere atılma arzuları, kendisinin de edebiyatının peşine düştüğü Beat Kuşağı yazarlarının yaşam tarzı ile örtüşmektedir. Bir röportajında "ABD'ye giderken batı yakasına gidiyordum çünkü Kerouac'ın orada yaşadığını biliyordum" (Bitton, 2002) der. Bu bağlamda Beat Kuşağı'nın babası sayılan Jack Kerouac'ın izini sürmesi, ondan ilham alması da Beat Kuşağı'yla neden anıldığına bir örnek teşkil etmektedir.

Djian'ın Ernest Hemingway, Richard Brautigan, Jack Kerouac ve Jerome David Salinger gibi önemli edebi esin kaynaklarının çoğu Amerikalıdır. Bununla birlikte, Le Fol'e göre etkilendiği yazarlar listesinde Fransız yazarlar Louis-Ferdinand Céline ve Blaise Cendrars'da bulunmaktadır (Akt: Borrey, 2015:67). Dolayısıyla yazarın

neden rock yazarı olarak anıldığı ilham aldığı yazarlara bakıldığında anlaşılır olmaktadır.

Platten'e göre, Djian'ın üslubunda 1950'lerin Beat edebi tarzının izleri özellikle belirgindir ve bu durum romanlarının çoğunda yer alan yazar ile birinci şahıs anlatıcı arasındaki yoğun ve öznel özdeşleşmeyle kanıtlanır (1995). Bu özellik, eserleri Beat edebiyatını da etkileyen Céline'in yazılarında da mevcuttur (Akt. Borrey, 2015: 76). Platten; yazarın birinci şahıs anlatıcı (İsimsiz Anlatıcı) ile yakın ilişkisine ve Jack Kerouac'ın kurgusundaki karakterler ile Djian'ın eserlerinde yer alan karakterler arasında benzerlikler olduğunu; Kerouac'ın kendine özgü ve konuşma diline benzer "spontan düzyazı" stili Beat edebi tarzının Djian'ın eserlerini şekillendiren bir kanıt olduğunu düşünmektedir (Akt. Borrey:76-77). Platten'in, Djian'ın romanlarını birinci şahıs anlatıcının öznel bakış açısından yazması hakkında görüşleri şöyledir:

Djian gibi Kerouac da birinci şahıs anlatıcının öznel bakış açısından yazar. Bu durum, 37, 2 ° Le matin, Maudit Manège (1986) ve Impardonnables (2009) dâhil olmak üzere birçok Djian romanının bir özelliğidir. Hem Djian hem de Kerouac'ın eserlerinde, yazarın anlatıcıyla yakın ilişkisi, anlatıcıların genellikle kendi yarattıkları kahramanlarına yaş ve mizaç açısından benzer yazarlar olmaları, deneyim ve görüşleri sıklıkla karakterlerin deneyimleri ve görüşleri ile örtüşür ve bunları yansıtır. Platten'e göre Kerouac, 37, 2 ° Le matin üzerinde önemli bir etkiye sahiptir (Akt. Borrey, 2015:76-77).

Yukarıdaki ifadelerden Djian'ın birinci şahıs anlatıcının öznel bakış açısıyla yazması hakkındaki görüşler bağlamında şunu da belirtmek gerekir ki, bu çalışmadaki roman kahramanı da bu görüşlerdeki gibi birinci şahıs olarak yazmaktadır. İlerleyen bölümlerde İsimsiz Anlatıcı olarak bahsedilecektir.

Bütün bu görüşlerden sonra Djian'ın edebiyat anlayışına değinmek gerekirse; kendisi bir röportajında artık altmış yaşında olduğunu, edebiyat anlayışının değişmediğini ama yaklaşım şeklinin değiştiğini, artık üzerine yapışmış olan etiketleri taşımak zorunda olmadığını, bütün bunların onu ilgilendirmedğini belirtmektedir (Garault, 2010). O dönemlerdeki edebi anlayışına kendi sözlerinden bakılırsa şunları söylemektedir:

O dönemde karşımdakilere yazıyordum. Canımı sıkın yazarlara. Sinirli bir yazardım. Kitapçıları dolduran yazarlar beni rahatsız ediyordu, çünkü insanların daha önemli şeyleri görmelerine engel olduklarını düşünüyordum. Kuşağımdaki tüm gençler gibi ben de Amerika'dakilere odaklandım. Le Clézio ya da d'Angelo Rinaldi bana artık yetmiyordu. Fransa'daki sorun, çok fazla az yetenekli yazarın olması fakat bu az yetenekli yazarların büyük yazarlara dönüşmemesi (Garault, 2010).

Yine röportajında Djian'a "rock yazarı" etiketinin ününe ün kattığı söylendiğinde: "Evet ama taşınması ağır bir yükü. Buna dayanamadım ve Fransa'dan ayrıldım. Böyle yaşayamazdım. "Rock yazarı"... korkunçtu, ben daha çok bireyciliği öne çıkaran bir nesildenim. Ben bir Hintliyim; yalnızca karısı ve silahı olan, hepsi bu" şeklinde cevap vermektedir (Garault, 2010). Borrey; Djian'ın kariyerinin ilk yılları hakkında Ezine'in yazdığı *Entre Nous Soit Dit* adlı kitaptan şu görüşleri aktarmıştır:

Özellikle kariyerinin ilk dönemlerinde Djian, edebi ve kişisel kimliğini gizlemeyle örtmekten ve yazılarının karmaşıklığını açığa çıkarmamaktan memnun görünmektedir. Zaman zaman, onu bir idol olarak selamlayan soixante-huitards² gibi, devrimci rocker imgesinin, ona sempati duyanların arzularını tatmin etmek için bir tuzak olarak kullanılmasına izin verir. Bununla birlikte, bu klişeyi kendisinden ayrı, bir yazar olarak kişiliğinin basitleştirilmiş bir karikatürünü yansıtan bir yanılsama olarak görmektedir (2015:68-69).

Akarsu'nun "Beş yüz yıl öncesinin yeraltı edebiyatı olan, günümüzün ana kültürel öğesi olabilmektedir" (2011:37) ifadesine ve Akaş'ın; "bir kez yeraltı olan ilelebet yeraltı kalır diye bir kural yoktur, edebiyat tarihi de bunun aksini gösteren örneklerle doludur" (2011:32) görüşlerine bakıldığında, Djian'ın bugün yeraltı edebiyatı, Beat Kuşağı veya rock yazarı olarak anılmasının çağlara göre ve insanların sanat anlayışına göre değişebileceğini söylemek mümkündür. Transgresif kurgu ya da yeraltı edebiyatının Beat Kuşağına dayandırılması hakkındaki tartışmalar güncelliğini korurken, Djian'a (Garault, 2010) sen bir rock yazarısın, tüm bir neslin yazarısın dendiğinde buna dayanamayıp gittiğini söylemesinden yola çıkarak tüm bu tartışmaların dışında kaldığını söylemek de mümkündür. İlerleyen bölümlerde çeviri incelemelerinin daha iyi anlaşılabilmesi için bu bölüm Beat Kuşağı, yeraltı edebiyatı ve Djian hakkındaki görüşlere ayrılmıştır.

1.3. Djian'ın Türkçeye Çevrilmiş Romanları

Djian'ın Türkçeye çevrilmiş romanlarından bahsetmeden önce, Djian'ın yazmak eylemine hangi gözle baktığı, romanlarının nasıl doğduğu, onun için hikâyenin mi yoksa üslubun mu önemli olduğuna değinmek Djian'ı anlamak için gereklidir. Aşağıdaki romanların özeti, sadece bu çalışma için kullanılacak çeviri eserlerden yapılmıştır. Bu çeviri eserler şunlardır: *Erojen Bölge* (Djian:2002), *Sürtüşmeler*

² Soixante-huitard: 1968 yılında sivil itaatsizliğe katılan veya bir şekilde desteleyen kişileri, öğrenci protestolarını ya da geniş çaplı grevleri karakterize eder (Wictionary).

(Djian:2005), *Affedilmeyenler* (Djian:2014), *İntikamlar* (Djian:2017, *Vay* (Djian:2015), *Canım Cicim* (Djian:2015), *Eşiktekiler* (Djian:2001).

Djian röportajında yazmaya başlamadan önce edebiyatın ne olduğuna dair düşünmek için zamanının olmadığını yazmaya başladıktan sonra neden yazdığını ve bunun ne işe yaradığını sorguladığını ileri sürmektedir (Garault, 2010). Herhangi bir romanın nasıl ortaya çıktığı ile ilgili ise şunları belirtmektedir: “Her şey ilk cümlelerin müzikalitesiyle başlıyor. Bana öyle geliyor ki, üzerinde hiç çalışmadığım bir tür kıskançlık gibi. Kısa, bükülmüş, kötü vidalanmış, kaba olabilir ama o cümle bir vuruşta tüm hikâyeyi etkiler” (Garault, 2010). Djian’ın yazar kimliğinin bir yansıması olarak yazacağı ilk cümleden bahsederken bile edebi bir duyarlılıkla betimlediği gözlemlenmektedir.

İlk cümlelerin müzikalitesinden dem vuran yazar, bu ilk cümlelerin çok önemli olduğunu ifade etmektedir. İlk cümleyi yazmadan daha ileri gitmeyi başaramayacağını söylemektedir. Bir romanda, hikâyenin önemli olmadığını tüm hikâyelerin zaten ölüm, bencillik, tutku, kıskançlık gibi öğeler üzerine olduğunu düşünmektedir (Garault, 2010) ve edebiyattan ne beklediğini şu şekilde açıklamaktadır:

Proust gibi insanlar, artık caddeyi geçmeme yardım etmiyor, karımla ya da çocuklarımla konuşmama da, onlarla estetik bir duygu hissedebiliyorum ama bu bana yardım etmiyor. Ancak benim için edebiyat sadece güzel olmakla kalmamalı aynı zamanda yaşamınıza da yardımcı olmalıdır. Edebiyat sadece aydınların meselesi değildir (Garault, 2010).

Djian’ın bu görüşlerinden sonra Türkçeye çevrilmiş romanlarından kısaca bahsetmek gerekirse *Zone Érogène (Erojen Bölge-Djian:2002)* adlı romanının ana karakteri de bir yazardır ve romanın ortalarına doğru adının da Philippe Djian olduğu anlaşılır. Djian, kahramanı Djian’a bir sayfada şunları söyletiyor: “Ben çok tutulan bir yazar değildim, hiçbir akıma da bağlı değildim, savunacak özel bir düşüncem de yoktu; bu bana oldukça özgürlük sağlıyordu...”(2002:210). Bu satırlardan sonra, romanın kahramanının da bir yazar olmasından yola çıkarak kitabın otobiyografik özellikler taşıdığını düşünmek mümkündür. Çünkü Djian’da gerçek hayatta hiçbir akıma bağlı olmadığını söylemiştir. Roman kahramanı Djian yeni romanına başladığında, yorgunluktan bitap düşene kadar yazma serüveninin içine dalar. Yeni bir kitap yazmanın tüm sancılarını çeker. Bu arada Nina bir gece Djian’ı aldatır, ayrılırlar.

Sonunda Djian romanını yazabilmek için bir otele yerleşir. Romanını bitirdikten sonra ne olursa olsun hayatında Nina'yı istediğine karar verir. Nina'yı bulur, barışırlar. Fakat Djian yeni bir kitap yazmak için hazır hissetmektedir. Kitabın kahramanı Djian'ın ve sevgilisi Nina'nın arasında geçen aşağıdaki diyalog kitabın aslında bir özetidir. Sorun roman yazmaya çalışırken hayatında bir kadının olmasıdır. Yeni bir romana başlayacağını söylediğinde hayatındaki kadının tepkisini gözler önüne sermek için aşağıdaki örnek dikkat çekicidir.

Biliyor musun, esinin geldiğini hissediyorum, dedim. Saniyorum yakında yeniden yazmaya başlayacağım. Duru bir güzelliği vardı. Gözlerini benden ayırmadı, bir melek gibi gülümsüyordu. Bir elini çenesine dayalı tutarak, öteki eliyle salata tabağını aldı. Tabağı iki ya da üç saniye havada tuttu, sonra elinden bıraktı, tabak korkunç bir gürültüyle döşemenin üstünde patladı. Elbette, dedi. Ne zaman başlıyorsun?... (2002:271).

Bir diğer romanı *Frictions (Sürtüşmeler-Djian:2014)*, 11 yaşındaki karakterin, bir erkek çocuğun gözünden anlatılanlarla roman başlar. Çocuğun ailesiyle karmaşık bir ilişkisi vardır. Daha sonra roman birden gençlik yıllarında erkek dergileri için poz verdiği, mankenlik yaptığı döneme geçer. Sürekli sarhoş olup erkek arkadaşlar edinen annesiyle ilişkisi romanda güncelliğini korumaktadır. Daha sonra evlendiği dönemde, karısını trajik bir şekilde bir gaz kaçağının neden olduğu patlamada kaybeder. İlerleyen bölümlerde kızıyla olan ilişkisi, aralarındaki sorunlar ve hep hayatında olan bir anne figürü romanı oluşturmaktadır. Romanda, *Erojen Bölge*'den aşına olunan karakter isimleri bulunmaktadır: Cécilia, Marc, Lili...

Yazarın Türkçeye çevrilen bir diğer romanı *Impardonnables (Affedilmeyenler-Djian:2014)*, Djian'ın eserlerinde aşına olunan yazar kimliğini yine bir kahramana yüklemesini ele almaktadır. Roman 60 yaşlarını süren eski bir yazar, Francis'in gözünden anlatılmaktadır. İlk eşini ve bir çocuğunu trajik bir şekilde yıllar önce kaybeden Francis'in, kızı Alice'in ortadan sıradışı bir şekilde kaybolmasıyla birlikte iç dünyasındaki çatışmalar gün yüzüne çıkmıştır.

Djian, *Vengeances (İntikamlar-Djian:2017)* isimli romanında ise, 18 yaşındaki oğlu Alexandre'in intihar etmesiyle hayatının en büyük acısını yaşayan Marc'ı anlatır. Bir sabah metroda sarhoş bir kıza yardım etmesiyle birlikte bazı şeyler gün yüzüne çıkacaktır.

Djian'ın bir diğere romanı *Oh* (Vay-Djian:2015), başarılı bir iş kadını olan Michelle'in hayatının bir gece tecavüze uğramasıyla altüst olmasını anlatmaktadır.

Chéri-Chéri (Canım Cicim-Djian:2015) romanı yine bir yazar olan kitabın asıl kahramanının aynı zamanda geceleri bir kabarede kadın kılığına girerek dans etmesini ve Denis'in, karısı Hannah'nın ailesiyle olan ilişkilerini ele almaktadır.

Djian'ın *Maudit Manège* (Eşiktekiler-Djian:2001) romanı "Bir akşam, Betty'nin ölümünden yaklaşık beş yıl sonra..." (Djian, 2001:9) cümleleriyle başlamaktadır. Romanın kahramanı *Betty Blue*'nun İsimsiz Anlatıcısı'dır. Onun için hayatın devam etmesini ele alır.

Yukarıda Djian'ın Türkçeye çevrilmiş romanlarına çok kısa değinildikten sonra kendisinin yazarlığı ile ilgili düşünceleri bu başlık açısından dikkat çekmektedir. Djian'ın yazarlığı ile ilgili görüşleri şöyledir: Ben ciddi bir yazar değilim. Ama Hemingway'de ciddi bir yazar değildi (Garault, 2010). Bu sözlerinin aksine Djian'ın yazarlar hakkında ciddi görüşleri vardır. Bir yazarın bizi çevreleyen dünyayı aktarabileceğini çünkü etrafındaki bir tür titreşimi hissettiğini söylemektedir (Garault, 2010). Bu titreşimin nasıl aktarılacağını ise şu sözlerle özetlemektedir: "Bu zihinden ziyade bir el işçiliği, kelimelerle nerede oynayacağını bilmen gerektiren bir zanaatkârlık" (Garault, 2010). Yazarlığı zanaatkârlık olarak gören Djian'ın yazma işini ciddiye aldığı ortadadır. Djian için bir romanın gidişatı ilk cümlenin müzikalitesine bağlıdır. İlk cümleyi yazdıktan sonra içinden öykülerin taşıdığını söylemektedir (Garault, 2010). Yukarıda Türkçeye çevrilen romanlarında Djian'ın bu düşüncelerini barındırdığı gözlemlenmektedir.

1.4. Betty Blue

Betty Blue romanının her ne kadar yukarıda tartışılan alanlara ilişkin özellikler içerdiği vurgulansa da ve Ayrıntı Yayınları'ndan çıkan Türkçe basımındaki ek bilgiler yeraltı edebiyatına ait olduğuna işaret etse de, bu romanın özellikle Beat Kuşağı'ndan izler taşıyan bir yeraltı edebiyatı örneği olduğu düşünülmektedir. Ancak daha çok romanının Türkçe çevirisine verilen başlık olan ve aynı zamanda romanının ana karakteri olan Betty karakterinin İsimsiz Anlatıcı olan karakter ile yeraltı edebiyatı tarzı hayat serüvenini ele almaktadır. Romandaki bu ikilinin serüvenine değinmeden önce Betty ve İsimsiz Anlatıcı'yı betimlemek, takip eden başlıklardaki

bu çifte yönelik hem psikolojik hem çeviribilimsel incelemelerin daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

Betty Blue'nun arka kapağında da yazıldığı gibi yeraltı edebiyatının en “yırtıcı” örneklerinden biri olduğu tanımı Betty'nin karakteristik özelliklerine uygun düşmektedir. Romanın efsane karakteri Betty'den tek cümleyle bahsetmek gerekirse, ele avuca sığmaz bir cıva olarak tanımlanabilir. Betty, çok yönlü, çok duygusal, aynı zamanda dur durak bilmeyen, içindeki fırtınalarıyla etrafında da fırtınalar koparan bir karakterdir. Hırçın, tutkulu, kızgın, hayata karşı öfkeli ama âşıktır, aşktır Betty. Eğlenir, eğlendirir. Tıpkı bir roller coaster'da gibi hızı kesilmeden doludizgin yaşarken birden her şey raydan çıkar. Deliliğe geçiştir bu. Hayatında her şey pamuk ipliğine bağlıdır. Betty Venüs'tür. Betty sıcaktır, Betty ateştir. Betty fırtına öncesi sessizliktir.

Romanın diğer bir önemli karakteri İsimsiz Anlatıcı'dır. Roman onun gözünden anlatılır. İsimsiz Anlatıcı, Betty'nin aksine durgun bir göl gibidir. Sakindir. Betty gibi fırtınalar koparmaz, bir köşede kalıp hayatın akıp gitmesini izlemek ister. Fakat Betty'nin rüzgârına kapılacaktır. Betty hayatına girdikten sonra genel olarak bu ilişkiyi şöyle ifade etmektedir: “Kimi zaman hayat size mutlak mükemmellikte bazı anlar sunabilmekte ve sizi kutsal bir bulutla sarmalayabilmekteydi. Kulaklarımın sanki olağanüstü bir ruh haline erişmişim gibi çınladığını hissediyordum” (Djian, 2013:22). İsimsiz Anlatıcı'nın onu fazla yormayan bir işi vardır. Şehrin kalabalığından uzakta, yaptığı tamir işlerinin karşılığında barındığı bir bungalovda hayatını sürdürmektedir. İsimsiz Anlatıcı romanda hayatıyla ilgili şunları söylemektedir:

Genellikle hava güzelse beni şezlongumda bulabilirlerdi, saatler boyunca şezlonga yapışmış bir halde kalabiliyordum, yaşam ve ölüm arasında iyi bir denge tutturduğumu düşünüyordum, eğer oturup beş dakika düşünülür ve satılık olmayan birkaç şey dışında hayatın size sunacağı olağanüstü hiçbir şeyin olmadığı kabul edilirse yapılabilecek tek akıllıca şeyi bulduğumu sanıyordum (Djian, 2013:10).

Betty iki valiziyle birlikte bir öğle vakti İsimsiz Anlatıcı'nın kapısında belirir. Birlikte yaşamaya başlarlar. İsimsiz Anlatıcı'ya göre günlerce renkli bir rüyada yüzmüşlerdir. Ama Betty kendini kapana sıkışmış hissetmektedir. Bir şeyler ona yetmemeye başlar. İsimsiz Anlatıcı yine hayatın anlamını çözdüğünü hissettiren bir cümle kurar: “Yahu sen neden bahsediyorsun? Bu yerin bu kadar korkunç olan yanı

ne?... Her yerin aynı olduğunu anlamıyor musun, tek değişen manzara, bunu bilmiyor musun?” (Djian, 2013:24). Betty hayatın elinden kayıp gittiğini düşünmektedir. İsimsiz Anlatıcı ise şu sözleri söyler: “Bak... Seninle birlikte olduğumdan beri, asla hayatın elimden kaçtığı duygusuna kapılmadım. Eğer bilmek istiyorsan, hak ettiğimden fazlasına sahip olduğum hissine bile kapıldığım oluyor...” (Djian, 2013:29). Bu cümlelerden, Betty’nin aksine İsimsiz Anlatıcı’nın hayatın sabit akışından memnun olduğu anlaşılmaktadır.

Sonraki günlerde bir kasırga kopar. Bungalovların tamirinden sorumlu olduğu bölgede İsimsiz Anlatıcı’nın işi başından aşkındır. Barakaları onarmak için saatlerce güneşin altında çalışır. Betty de ona yardımcı olmaya çalışmaktadır. Yorgunluktan perişan olmasına rağmen İsimsiz Anlatıcı’nın bir şikâyeti yoktur. “Onun bulaşık yıkarken ıslık çalışını ya da şarkı mırıldanışını duyuyor, kendimi olağanüstü mutlu hissediyordum, öylesine derin sükûnet anları yaşıyordum ki her defasında dudaklarımın kenarında aptal bir gülümsemeyle uykuya dalıyordum” (Djian, 2013:33). Bu cümleler, İsimsiz Anlatıcı’nın ruh halinin dingin bir göl gibi durağan, huzur veren bir yapısı olduğu izlenimi uyandırmaktadır. Fakat bu dinginliğin Betty ile birlikte değişeceğinden habersizdir.

Bir sabah bungalovların sahibi içeri dalar. Betty’nin orada yaşadığını öğrendiğinde İsimsiz Anlatıcı’dan bunun karşılığında bütün bungalovları boyamasını ister. Betty bunu öğrendiğinde işler çığrından çıkar. Patronun arabasının üzerine litrelerce pembe boyayı boca eder. İsimsiz Anlatıcı işleri yoluna sokmak için arabayı temizler.

Sonraki günlerde Betty bir histeri krizi geçirirken, ne bulursa fırlatmaya başlar. Ve İsimsiz Anlatıcı’nın defterlerini bulur. Gün ağarana kadar defterleri okur. Betty bir süreliğine ortadan kaybolduğunda, İsimsiz Anlatıcı ikinci bungalovu boyamaya başlamışken yaşadığı yeri, yaptığı işi şu şekilde sorgulamaya başlar: “İlk defa burası bana gerçek bir çöl gibi görünmüştü, adeta bir cehennem deliği gibi, şimdi onun ne demek istediğini anlıyordum... Benim cennetim, güneşin kavurduğu boş bir arazi parçasına benziyordu, kimsenin istemeyeceği bir izbeye” (Djian, 2013:52). İsimsiz Anlatıcı, Betty’nin kısa süreli yokluğunda yaşadığı yer hakkında belki de ilk defa gerçekçi bir şekilde düşünmektedir.

Betty geri geldiğinde güzel bir sofrayı kurmuştur. İsimsiz Anlatıcı'nın yazdığı defterdekiler onu büyülemiştir. Onun bu izbe yerde yaşamasının nedeninin yazabilmek için olduğunu düşünür. Fakat İsimsiz Anlatıcı şöyle söylemektedir: “Aslında zannettiği gibi değildi, bu Allahın unuttuğu yere yazmak için yerleşmemiştim, bu aklımdan bile geçmemişti. Hayır, benim aradığım sakin bir yerdi, bol güneşli, insanlardan uzak bir yer; çünkü dünya canımı sıkıyordu ve ben buna karşı hiçbir şey yapamıyordum” (Djian, 2013:54). İsimsiz Anlatıcı, Betty'nin onu yanlış anladığını düşünmektedir.

Patron tekrar ortaya çıktığında Betty ile aralarında gergin bir sahne geçer. Bu sahenin sonrasında Betty iki valiziyle birlikte elinde bir gaz lambasıyla verandada dikilmektedir. Soğukkanlı bir şekilde barakayı ateşe verir ve çekip giderler. İki gün boyunca otostop çekerek yol alırlar. Bu arada Betty, İsimsiz Anlatıcı'nın defterlerini ve biriktirmiş olduğu az meblağda parayı da yanlarına almıştır. Otostopla, Betty'nin, Bongo adlı köpeğiyle yaşayan kız kardeşi Lisa'nın yanına giderler. Şans eseri Lisa'nın üst katındaki daire boştur. Oraya yerleşirler. Hemen iş aramalarını gerektirmeyecek kadar paraları vardır. Dingin günler geçirirler. Betty bir daktilo bulmuştur ve sevgilisinin defterlerini daktilo edip yayımcılara göndermeyi kafaya koymuştur. Hatta İsimsiz Anlatıcı bu durumu memnun bir şekilde betimler: “Böyle bir kızı nasıl bulmayı becerdiğimi merak ediyordum doğrusu; ama öte yandan da Kuzey Kutbu'na kapanmış olsaydım bile er ya da geç boynunun etrafını sarmalayan mavi bir rüzgârla buzların üzerinde gezinirken ona rastlayacağımı biliyordum” (Djian, 2013:70). İsimsiz Anlatıcı bu duru cümlelerde olduğu gibi Betty'nin hayatında olmasını bir lütuf gibi kabul ettiğini ve ona hayranlığını gözler önüne sermektedir. O sıralarda Betty hala defterleri daktilo etmeye uğraşırken, İsimsiz Anlatıcı tesisat işine başlar. Fakat Betty sevgilisinin büyük bir yazar olduğuna ikna olmuştur. Artık bu tür işleri yapması hoşuna gitmemektedir. İsimsiz Anlatıcı ise defterler daktilo edildikçe huzursuz olmaya başlar, tekrar yazıp yazamayacağını sorgular. Bu arada Lisa'nın hayatına Eddie girmiştir. Şehirde bir pizzacı dükkânı işletmektedir. Birkaç parça eşyası ve giymeyi çok sevdiği kimonolarıyla Lisa'nın yanına yerleşir. Dörtlü iyi anlaşır. O sıralarda Betty daktilo ettiği defterleri yayımcılara postalamıştır. İsimsiz Anlatıcı ve Betty geçici bir süreliğine Eddie'nin pizza dükkânında çalışmaya başlarlar. Yaklaşık üç hafta olmuştur. Bir gece bir

müşteri ve Betty arasında kıyamet kopar. Böylece olay Betty'nin kadının koluna çatal saplamasıyla sonlanır.

Bu olaydan belirli bir süre sonra bir sabah İsimsiz Anlatıcı Betty'yi yanında bulamaz. Ama masanın üzerinde bir yayınevinden gelen bir zarf vardır. Olumsuz gelen cevap Betty tarafından okunmuştur. Betty geldiğinde elleri kıpkırmızıdır. Ertesi sabah bu olay gazetede yer almıştır, şirret bir kadının iki adet sprey boyayla geldiği ve olayı henüz üstlenen birinin olmadığı yazıyordu.

Bir başka gün Betty pahalı bir mağazanın deneme kabininde kıyafetleri üst üste giyerek mağazadan çıkar. İsimsiz Anlatıcı suratının ortasına bir yumruk yer ama kaçmayı başarırlar. İsimsiz Anlatıcı'nın şu cümleleri Betty'ye olan aşkının büyüklüğünü yansıtmaktadır:

...bu duyarsız ve yitip giden küçük dünyanın onun yanında ne gibi bir önemi olabilirdi ki; gerçekten onun saçları, ciğerleri, dizleri ve bütününden daha değerli bir şey olabilir miydi,... O gülümsüyordu ve sinirim, kızgın güneşin altında bırakılmış ıslak bir ayak izi gibi yok olup gidiyordu...(Djian, 2013:112).

İsimsiz Anlatıcı'nın romanı altıncı defa reddedilmiştir fakat Betty'nin pes etmeye niyeti yoktur. Bir gün Betty yine elinde bir red mektubuyla gelir. Mektup; “..Metniniz birçok açıdan bana cüzamı haber veren belirtileri çağrıştırdı, size bir roman gibi gelen bu iğrenç çiçeği derin bir tiksintiyle geri gönderiyorum...” (Djian, 2013:116) gibi satırlarla doludur. O sırada aklında öç almak olan Betty İsimsiz Anlatıcı'ya onunla birlikte doktora gelip gelemeyeceğini sorar. Birlikte doktorun kapısının önüne gelirler. İsimsiz Anlatıcı doktora geldiklerini zannetmektedir fakat o mektubu yazan yayımcının evinin önünde dikilmektedirler. Betty adamın şaşkınlığından faydalanıp içeri girer ve İsimsiz Anlatıcı'nın bu adama bir şeyler söylemesini ister. Bu sırada çantasındakiler yere dökülür. O an yayımcıyı bırakıp kendi aralarında tartışmaya başlarlar. Yayımcı, İsimsiz Anlatıcı'nın tarzı hakkında yorum yapar ve Betty çılgına dönmüştür. Çantasından düşen plastik bir tarağı alarak yayımcının yanağını çizer. İki gün sonra polisler Betty'yi götürür. Betty'nin karakoldan salıverilmesi için adamın şikâyetini geri alması dışında başka bir seçenekleri yoktur. İsimsiz Anlatıcı yayımcının evine gider ve adamı hırpalır. Karakola telefon ettirip şikâyetini geri çektiğini söylemesini sağlar.

Bu olaylarla dolu hayatları sürerken, İsimsiz Anlatıcı ile Betty, arkadaşları Eddie'nin pizza dükkânında çalışmaya devam etmektedirler. Noel ertesi bir telefon gelir. Eddie'nin annesi ölmüştür. Yaklaşık yedi sekiz saat sonra Eddie'nin annesinin yaşadığı yere varırlar. Eddie'nin annesinin evinin altı piyano mağazasıdır. Eddie, İsimsiz Anlatıcı ve Betty'ye mağazaya göz kulak olmaları için orda kalmalarını teklif eder. Kabul ederler. Ama Betty geceyi ölmüş bir kadının yatağında geçiremeyeceğini söyler. Yere minderlerden yatak yaparlar. Ertesi gün tüm evi temizlerler. Betty birkaç duvarı kırmak, duvar kâğıtlarını değiştirmek, mutfağı boyamak ister. Eddie'den de onay alarak işe koyulurlar. İki haftanın sonunda ev istedikleri gibi olmuştur. Kendilerine ikinci el, on beş yıllık limon sarısı bir Mercedes 280 alırlar.

Betty her zamanki gibi İsimsiz Anlatıcı'nın yazmasını istemektedir. Onunla gurur duymak istemektedir. Yazma düşüncesi İsimsiz Anlatıcı'yı huzursuz etmektedir, bu durumdan hoşlanmadığını şu sözlerle belirtir: “Bunu düşündüğümde, sırtımda bir kurşun olduğunu hatırlar gibi oluyordum, bu kurşun ben farkına varmadan hareket ediyordu ve ben bu acıyla derin derin iç çekiyor, başka yerlere bakıyordum” (Djian, 2013:174). Betty'nin tekrar yazmaktan bahsettiği gün, Betty gün boyunca surat asar. Alışveriş merkezinde olay çıkarır. Eve döndüklerinde mutfak camlarından birine yumruğunu geçirir. Boğuşurlar, İsimsiz Anlatıcı onu sakinleştiremez. Betty evden fırlar, koşmaya başlar. İsimsiz Anlatıcı da peşinden gider. Betty delirmiş gibidir. Betty'yi nasıl sakinleştireceğini bilemeyen İsimsiz Anlatıcı'nın Betty'nin psikolojisine yönelik sorgulayıcı şu betimlemeleri dikkat çekicidir:

Onu bu halde görmek beni gerçekten perişan etmişti, ağzı çarpılmıştı ve bana hiç tanımadığı biri gibi dik dik bakıyordu. Buna uzun süre dayanamadım, ne öfkesine, ne çılgınlıklarına ne de kollarımda sinir krizi geçiren, pençelerini gösteren bir kızla beni başa bırakma çabasına (Djian, 2013:186).

Sonraki günlerde Betty ve İsimsiz Anlatıcı piyano mağazasıyla ilgilenmeye başlarlar. Bob adında bir sütçüyle ve Annie adındaki karısıyla arkadaş olurlar. Daha sonra İsimsiz Anlatıcı Bob'un da yardımıyla Betty için üstünde küçük bir kulübe olan bir arazi satın almıştır. Betty mutludur. Şu cümleler dökülür dudaklarından:

... bir yeri toprağıyla, kokusuyla, ufak tefek sesleriyle, ışığıyla, her şeyiyle olduğu gibi satın alabilmeyi kastediyorum! ...Yani, ağaçlarımın arasından görünen şu günbatımının bana ait olduğunu mu söylüyorsun?... Sessizliğin ve tepeden gelen şu hafif esintinin bana ait olduğunu mu söylemek istiyorsun? (Djian, 2013:215).

Kulübede kaldıkları gecenin birinde fırtınaya yakalanırlar. Gök delinmiş gibidir. Yağmur suları kulübeye damlamaktadır. Arabaya kadar koşarlar. Betty “Neden hiç şansımız yok?” (Djian, 2013:222) diye sorar. İsimsiz Anlatıcı “Çünkü biz bahtsız zavallıyız” (Djian, 2013:222) diye sırtarak cevap verir.

Betty hamile olduğunu düşünmektedir. Kendisini hamile olduğuna inandırmıştır. Fakat test sonucu negatiftir. İsimsiz Anlatıcı eve geldiğinde Betty evde yoktur. Sevgilisi onu aramak için gider, eve döndüğünde onu mutfak masasının başında bulur. Saçlarını kırpık kırpık kesmiştir. Aşırı ve tuhaf bir makyaj yapmıştır. Üzerinden birkaç gün geçtikten sonra Betty, sevgilisinin saçlarını düzeltmesine izin verir. Eddie ve Lisa ziyaretlerine gelecektir. Onlar geldiğinde Betty biraz keyiflenir. Fakat eskisi gibi olmadığı İsimsiz Anlatıcı’nın şu sözlerinden anlaşılır. “Onu biraz dikkatlice incelediğimde oldukça tatsız bir duyguya kapılıyordum. Sanki önemli bir şeyi kaybetmişim gibi geliyordu, dahası artık onu asla bulamayacağımdan emindim” (Djian, 2013:276). Bundan dolayı İsimsiz Anlatıcı kötü şeyler olacakmış gibi hissetmektedir.

Betty’nin kendini toparlaması için kısa bir tatile çıkarlar. İsimsiz Anlatıcı bir gece Betty’yi banyoda tavana bakarken bulur. Betty bazı sesler duyduğunu söyler. Bu durumun İsimsiz Anlatıcı’yı kahrettiği şu sözlerinden anlaşılmaktadır: “Hıçkırığa ağlamaya başladı. Kollarımda kaskatı kesildiğini hissettim. Benim için bundan daha ölümcül bir şey yoktu, hiçbir şey beni bu kadar öldüremezdi” (Djian, 2013:279). İsimsiz Anlatıcı bu olay karşısında kendisini çaresiz hissetmektedir, Betty’nin hayalindeki yazar olamadığı için, dünyayı ayaklarının altına seremediği için kendisini suçlamaktadır. Aslında elinden geleni yapmaktadır. Gündelik sorunlardan olabildiğince Betty’yi uzakta tutmaya çalışmaktadır. Yine de kendisini yetersiz hisseder. Bir gün kadın kılığına girerek, mağaza ve otoyolların hasılatını toplayan bir iş yerini soyar. Bol keseden harcarlar. Lüks bir yere bir plaja giderler. İsimsiz Anlatıcı tuvalete gidip geldiğinde Betty’yi bulamaz. Ama etraftaki kadınların feryadını duyar. Betty kadınlardan birinin çocuğunu yanına alıp gitmiştir. Bir oyuncak mağazasında çocukla Betty’yi bulur. Kadınları atlatıp kaçmayı başarırlar. Bu olaydan kısa bir süre sonra İsimsiz Anlatıcı yazmaya başlar. Fakat Betty’yi ümitlendirmemek için onun haberi olsun istememektedir. Hala bir sürü paraları vardır ama bir yerlere gitmek Betty’nin umurunda değildir. O parayı da gündelik

yaşamlarını sıkıntıya girmeden sürdürmek için kullanırlar. Faturaları ödemek, para kazanmak zorunda olmamak gibi durumlarda işlerine yarar.

İsimsiz Anlatıcı bir gün alışverişten döndüğünde evde Bob'u yerleri silerken bulur. Betty kendi eliyle bir gözünü yerinden çıkarmıştır. Hastanededir. Betty'yi uyutmaktadırlar. Fakat Betty uyandığında durumunda bir değişiklik yoktur. İsimsiz Anlatıcı Betty'nin o hali hakkında hissettiklerini şu cümlelerle ifade eder: "Sanki karnıma demir bir çubuk saplanıyordu, sandalyemden düşmemeye dikkat etmem gerekiyordu. Sağlam gözüne derin derin bakıyor ama asla en ufak bir pırıltıya rastlamıyordum" (Djian, 2013: 330). Bu duruma dayanamayan İsimsiz Anlatıcı bir sabah kadın kılığına girer. Hastaneye gider. Bir yastık alır ve Betty'yi yastıkla boğar.

Betty ölmüştü ve İsimsiz Anlatıcı'nın romanı yayımlanmıştı. Başından bu yana ilginç, tuhaf ve alışılmışın dışında yoğun psikolojik durumlar içeren bu ilişkinin sonu bile farklıydı. Bu son hakkında ileri sürülecek çok fikir olsa da, Djian'ın roman yazarı özelliği, daha doğrusu stili ortaya çıkmaktadır. Daha çok yeraltı edebiyatı yazarı olarak anılan Djian'ın Betty Blue adlı eseri elbette bu türe ait dil kullanımlarına sahiptir. Ancak bu başlıkta, çalışmanın amacı gereği özellikle Betty ve İsimsiz Anlatıcı'nın psikolojik durumları ve bu durumları işaret eden ifadeler verilmiştir. Böylece takip eden başlıklarda psikolojik tiplere göre yapılacak çeviribilimsel incelemelerinin daha iyi anlaşılması için roman özet olarak anlatılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda bir sonraki başlıkta bu iki karakterlerle ilişkilendirilecek psikolojik tiplerin kuramcısı olan Jung ve Jung ekolünden gelen Estés ele alınacaktır.

Djian'ın bir yazar olarak ustalığının bir ürünü olan ve Ekmekçi'nin çevirisi ile okurla buluşan *Betty Blue*'nun, özellikle karakterlerinin psikolojilerini içeren ifadelerin erek dildeki duruluğu bakımından çevirmendeki ve çevirideki izdüşümleri incelemek için uygun bir örneklem olduğu düşünülmektedir.

2. BÖLÜM

CARL GUSTAV JUNG

2.1. Jung'un Hayatına Kısa Bir Bakış³

Analitik psikolojinin kurucusu olarak bilinen Carl Gustav Jung, 1875 yılında İsviçre'de bir kilise rahibinin oğlu olarak dünyaya gözlerini açmıştır. 1905 yılında Basel'de tıp öğrenimi görmeye başlamıştır. Daha sonra 1900 yılında Burghölzli Akıl Hatanesi'nde psikiyatrist olarak hizmet vermiştir. 1902 yılında Eugen Bleuer'in asistanlığını yapmıştır. "İlişki Testleri" adını verdiği bir yöntem bulmasıyla birlikte bu yöntem hakkında bildiriler yayınladıktan sonra ünlenmeye başlayarak dünyanın birçok yerinden konferans davetleri almaya başlamıştır. Massachusetts Clark Üniversitesi tarafından onur ödülüne layık görülmüştür. Bu yıllarda yeni yorumcu psikiyatrinin temellerini atarak Freud'un savlarını da kanıtlamıştır. Freud ve Jung 1907 yılında tanışmışlar ve bu tanışma uzun yıllar boyunca devam etmiştir. Ta ki fikir ayrılıklarından dolayı yollarını ayırana kadar. Jung şöyle der: "Beni değişikliğe zorlayan olgulara rastlamasaydım Freud'un yolundan ayrılmazdım" (Hançerlioğlu, 1993: 207).

Jung kişisel gelişmeye dair kendi yolunu çizmiştir ve 1912 yılında yayımladığı *Bilinçdışının Psikolojisi (Wandlungen und Symbole der Libido)* adlı kitabıyla Freud ile arasındaki keskin görüş ayrılıklarını da ortaya sermiştir. 1913 yılında bu görüş farklılıkları dolayısıyla Jung ve psikanaliz ekolü arasında da bir yol ayrımına girilmiştir. Burghölzli'deki çalışmasını, kendini geliştirmek ve özel hastalarını inceleyebilmek için sonlandırmıştır. Kendini bilinçdışının yapısını ve psikolojik davranış sorunlarını incelemeye adanmıştır. Bu araştırmalar onu ilkel insanların davranışlarını ve zihinsel süreçlerini incelemeye götürmüştür. 1921 yılında Kuzey Afrika'ya gitmiştir. Arizona ve New Mexico'da Pueblo Kızılderilileri arasında bulunmuştur. 1926 yılında Kenya'daki yerliler arasında yaşamıştır. ABD'de, Hindistan'da, İngiltere'de ve bazı Avrupa ülkelerinde de bulunmuştur. Bu seyahatlerden edindiği görüşlerini birçok yazısında dile getirmiştir.

³ Bu yaşam öyküsü Frieda Forham'ın "Jung Psikolojisinin Ana Hatları" adlı kitabından derlenmiştir.

Richard Wilhelm ile birlikte çalışmaları sonucu ortaya *Altın ieĐin Sırrı* adlı çalışma ortaya çıkmıştır. Alman Hintbilimci Zimmer'in son alışması *Der Weg Zum Selbst*'i derlemiştir. Macar mitoloji uzmanı Karl Kerényi ile ortak çalışmalarının ürünü olan bu iki alışma, *Mitoloji Bilimi Üzerine Yazılar* adı altında tek cilt olarak yayımlanmıştır. Jung'un çok sayıda kendi yapıtı da vardır. Üretken bir insandır ve dört dil bildiği ileri sürölmektedir. 1936 yılında Harvard Üniversitesi'nden onur ödölü almıştır. 1938 yılında Oxford Üniversitesi tarafından Onursal Doktora ünvanına layık görölmüştür. 1944 yılında Basel Üniversitesi tarafından onun için Tıbbi Psikoloji kürsüsü kurulmuştur. Bir yıl sonra sağlık sorunlarından dolayı bu görevi bırakmıştır. Başarıları ve aldığı ödöller saymakla bitmeyen Jung'a kendi ülkesi de 1932 yılında Zürih Kenti Edebiyat Ödölü ardından 1945 yılında Zürih Tıp Bilimleri Akademisi onursal doktora unvanı verilmiştir. Büyük ve önemli çalışmaları günümüzde de yol gösterici olarak kullanılan Jung 6 Haziran 1961 yılında İsviçre'de hayata gözlerini kapatmıştır.

Tüm bu deneyimleri çerçevesinde Jung'un kişiliğin karmaşık yapısını ilişkin kullandığı kavramlar ve psikolojik tipleri bugün Jung'un isminin çokça anılmasının nedenlerinden biridir. Çünkü Jung şunu savunur: “Benim tipolojim hiçbir anlamda insanlara ilk görüşte etiketler yapıştırmaya değil, karmakarışık ampirik malzemeyi ayıklayıp düzenlemeye yarayan eleştirel bir düzenektir daha çok” (Jung, 2019:15). Bu yüzden eviri incelemesindeki Betty ile İsimsiz Anlatıcı karakterinin ve çevirmenin kararlarının daha iyi anlaşılabilmesi için Jung'un psikolojik tipleri ve kişilik üzerine kullandığı kavramlar kısaca açıklanacaktır.

2.2. Carl Gustav Jung'un Kişiliğin Üzerine Kullandığı Kavramlar

Çeviri sürecinde, olayların çevirmen üzerinde ne derece bir etki bırakmış olabileceği, bu etkinin olumsuz anlamda çevirmenin gerçek hayatına yansıyor yansımadağı merak uyandıran bir soru olarak ortaya çıkmaktadır. Duygusal açıdan zayıf bir karakterin okuduklarını içşelleştirerek bundan negatif bir biçimde etkilenebileceği muhtemeldir. Fakat zihinsel becerileri güçlü olan bir karakterin gerçek hayatla, kurguyu birbirinden ayırabileceği ve bunu olumsuz biçimde hayatına yansıtmayacağı söylenebilir. Betty ve İsimsiz Anlatıcı karakterlerinin ifadelerinin anlamlarının sıyrılıp yeniden ifade edilmesi sürecindeki çevirmenin zihinsel ve psikolojik yönünü anlamak için bu başlıkta kişiliğin yapısında kullandığı psişe ve arketip kavramları ele

alınacaktır. Bu açıklamalar yapılırken; *Psikolojik Tipler* (Jung, 2019), *Psikanaliz ve Sonrası* (Geçtan, 1998), *Jung Psikolojisinin Ana Çizgileri* (Hall ve Nordby, 2016) adlı kitaplar kaynak olarak alınacaktır.

2.2.1. Psişe

Jung, “Psişeden, bilinçdışı kadar bilinçli de olan bütün psişik süreçlerin tamamını anlıyorum” (2019:428) der. Jung’un psikolojisinde psişe bilinçli ve bilinçsiz bütün duygu ve davranışları kapsar, dolayısıyla psişe sözcüğü kişiliği ifade etmektedir (Hall ve Nordby, 2016:30).

Jung’ın temel düşüncesine göre, “Psişe her şeyden önce bir bütündür” (Hall ve Nordby, 2016: 30). Psişe, insanın yaşamda deneyimlediği ya da zamanla öğrendiği şeylerden oluşmaz. İnsan, doğuştan gelen bütünlüğünü korumalı ve onun bilincinde olmalıdır. Bu doğuştan gelen bütünlüğü dış dünyanın etkilerinden korumalıdır. Psişe üç katmandan oluşur. Bu katmanlar; bilinç, kişisel bilinçdışı ve ortak bilinçdışıdır.

2.2.1.1. Psişeyi Oluşturan Katmanlar

2.2.1.1.1. Bilinç

İnsan bilinci, doğduktan sonra belki de anne karnında gelişmeye başlar. Jung; düşünme, duyma, duyuyla algılama ve sezme olarak bahsettiği zihnin bu dört işleviyle birlikte bilincin gelişmeye başladığını söyler. Bir insanda bu dört işlevden birinin daha fazla kullanılması bireyler arasındaki kişilik farklılıklarını gösterir.

2.2.1.1.1.1. Ego

Psişenin bütününe bakıldığında ego daha az bir yer işgal eder fakat bilinçli anılardan, algılardan düşüncelerden ve duygulardan oluşması onu çok önemli kılmaktadır. Jung egoyu bilinçli zihnin düzeninden bahsederken kullanmaktadır. Ego bir süzgeç görevi görmektedir. Birçok psişik malzeme arasından bilinç düzeyine gelecek durumları titizlikle seçer. Yaşamdaki günlük durumların ego tarafından ayrıştırılmasıyla bilincin bunun üstesinden geldiği düşünülmektedir.

2.2.1.1.2. Kişisel Bilinçdışı

Yaşanan herhangi bir olay yok edilemez ve psişenin bir parçası olarak kalmaya devam eder. Jung'a göre bunlar kişisel bilinçdışında istiflenir. Endişe uyandıran herhangi bir durum, iç çatışmalar, görmezden gelinen ya da iç dünyada bastırılıp geçirtilmeye çalışılan duygular bir zamanlar bilinç düzeyinde yaşanmıştır ve bunların unutulması, bilincin bunları hiç yaşanmamış sayması anlamına gelmeyecektir. Ayrıca kişisel bilinçdışı rüyaları da etkiler.

2.2.1.1.2.1. Kompleksler

Günlük yaşantımızda sık sık duyduğumuz bir kelime olan kompleks kelimesini ilk kullanan kişi Jung'dur. Kompleksler kişinin takıntılı olduğu konuları ifade etmek için kullanılsa da bazen bu komplekslerin kişiyi başarıya ulaştırdığı da gözlemlenmiştir. Jung'a göre bu kompleksler insanın çocukluk dönemindeki yaşantısının etkisiyle değil, insanın yaradılışının karanlık kalmış yanlarından ortaya çıkmaktadır. Jung buna "ortak bilinçdışı" demiştir.

2.2.1.1.3. Ortak Bilinçdışı

Ortak bilinçdışı, kişinin hayatında bilincine hiç yansımamış durumlardan oluşmaktadır. Kalıtım yoluyla gelen bu imgeler bilinçli bir şekilde hatırlanamasa da ortak bilinçdışında yerini korumaktadır. Jung'a göre "ilk çağrışım" başlangıçta da var olmandır. Ortak bilinçdışındaki bu ilkler arketipleri oluşturmaktadır.

2.2.2. Arketipler

"Hayattaki tipik durum sayısı kadar arketip vardır. Sayısız tekrarlar, bu yaşantıları, psişik yapımıza kazandırmıştır; içerikli imge birimleri halinde değil; ilkin belli bir algılama ve eylemde bulunma olanağını temsil eden içeriksiz biçimler halinde" (Hall ve Nordby, 2016:41). "Hayattaki tipik durum sayısı kadar arketip vardır" cümlesinden yola çıkarak, bu sayısız arketiplerden yalnızca karakter analizi yaparken kullanılacak arketipler ele alınacaktır. Bu arketipler: persona, anima ile animus, gölge ve özben arketipleridir.

2.2.2.1. Persona

Persona, Antik Yunan tiyatrolarında kullanılan maskelere verilen addır. Jung için de persona, insanın kendisi gibi davranmadığı, rol yaptığı durumları temsil eden bir kavramdır. Persona; kişinin toplum tarafından benimsenme isteği ile örtüşen, insanın farklı bir kişiliğe bürünmesine olanak sağlayan bir maskedir. Bir insanın birden fazla maskesi olabilir. Yaşantısında rastladığı insanların karşısına farklı bir personayla çıkabilir. İnsanın doğası gereği personalar iyi ya da kötü olarak tanımlanabilir.

2.2.2.2. Anima ve Animus

Anima, erkek için kadın bilinçaltıdır, erkeğin dişi yanıdır. Kadın içinse animus erkek bilinçaltıdır, erkeksi yanıdır. Bir kadının yalnızca kadınsı özelliklerini ortaya koyması, erkeksi yanının zayıf kalmasına neden olur. Aynı şey erkek için de geçerlidir. Eğer ikisi arasında bir denge kurulmazsa anima ya da animus, kimi cinsiyet tercihi sorunlarına yol açabilmektedir.

2.2.2.3. Gölge

Gölge, içimizde bastırduğumuz ilkel yanımızın ortaya çıkmasıdır. Birinden hoşlanmadığımızda bunun mantıklı bir açıklamasını yapamayabiliriz çünkü gölge bireysel bilinçdışıdır. Örneğin, “Dr. Fell, seni sevmiyorum; Nedenini ise bilmiyorum; Ancak, yalnızca şunu iyi biliyorum; Dr. Fell seni sevmiyorum” (Fordham, 2019:65).

2.2.2.4. Özben

Jung, “Özben yaşamımın amacıdır, bireylik dediğimiz o yazgısal bir aradalık’ın en tam ifadesi...” (Hall ve Nordby, 2016:54) olarak yorumlamaktadır. Özben bir nevi sağduyudur. Kişinin hayatta kalabilmesi için farkına varması gereken şeylerdir.

2.3. Jung’a Göre Psikolojik Tipler

Çevirmen bir kitaptaki karakterle aynı iletişim düzeyine ulaştığında, onun sesini yakaladığında karakteri somut bir varlık gibi ete kemiğe büründürebilir. Dolayısıyla karakterin yapısı, mizacı, tavırları, karakterin zihinsel becerilerinin yansımaları çevirmen tarafından kavranır ve çevirmen o karakterin sesi olur. Jung’ın psikolojik tiplerinden biri ile mutlaka karşılaşmıştır. Çevirmen Jung’un psikolojik tiplerinden habersiz olsa da içgüdüsel olarak karakter zihninde oluşur. Dolayısıyla sesi olduğu

karakter çeviriye yansır. Ruh hali, düşünceleri o karakterin sesidir artık. Daha önce de bahsedildiği gibi Jung bu psikolojik tipleri insanları etiketlemek için değil, ampirik malzemeyi karmakarışıklıktan çıkarabilmek için oluşturur.

2.3.1. Dışadönük Düşünen Tip

Nesnel düşünce kişinin yaşamındaki tek endişe kaynağıdır. Nesnel düşünce kişinin etrafındaki dünyadır. Mesela bir bilim adamı bu tipe örnek oluşturmaktadır.

2.3.2. İçedönük Düşünen Tip

Bu tip, düşüncelerini kendi içinde yaşar. Bir filozof, varoluşçu bir psikolog bu tipe örnek gösterilebilir. Aşırı durumlarda gerçeklikle bağları kopabilir. Bu tipteki insanlar düşünebilmek için bilinçli olarak yalnızlığı tercih ederler.

2.3.3. Dışadönük Duygusal Tip

Hissedilenler, düşüncelere egemen olmaktadır. Jung'a göre daha çok kadınlarda görülmektedir. Yaşantılarındaki en küçük bir değişiklik karşısında duyguları da değişiklik göstermektedir. İnsanlara kolayca bağlanırlar ve yine kolayca nefret edebilirler.

2.3.4. İçedönük Duygusal Tip

Jung'a göre bu tip de kadınlarda sık görülmektedir. Dışadönük duygusal tipin aksine, duygularını gizleme eğilimindedirler. Melankolik, bezgin bir yapıları vardır. Dışarıdan bakıldığında gizemli bir havaya büründükleri söylenebilir. İnsanlara karizmatik görünürler.

2.3.5. Dışadönük Duyumsal Tip

Daha çok erkeklerde rastlanan bu tip, gerçekçi ve gündelik hayatta pratiklerdir. Olaylara fazla kafa yormayı pek sevmezler. Hayatı akışına bırakırlar. Ayrıca keyiflerine düşkün olabilirler. Haz ve heyecan peşinde koşabilirler. Yaşamdan alabildiklerini almaya bakarlar. Duygusal dünyaları pek gelişmemiştir. Taşkın davranışlar göstermeye eğilimlidirler.

2.3.6. İçedönük Duyumsal Tip

Kendi psişik duygularına gömüldüklerinden dış dünya onlara çekici gelmez. Kendisini sanatla ifade etmeye çalışır. Bu ifade anlamsız ve sanatsal açıdan yetersiz olsa bile.

2.3.7. Dışadönük Sezgisel Tip

Genelde kadınlarda görülen bu tip karasızlık ve istikrarsızlıklarla boğuşur. Her olanağı değerlendirmek isterler. Bir isteklerini gerçekleştirmeden yeni olanaklar peşinde koşarlar. Yeniliklerden beslenirler. Fakat tutarsızdırlar

2.3.8. İçedönük Sezgisel Tip

Sanatçılar bu tipe örnek oluştururlar. Aralarından hayal dünyasında yaşayanlar da çıkabilir. Ne olduğunu anlayamadığı arketiplerle çevrili bir dünyada yaşarlar.

2.4. Dışadönük ve İçedönük Tiplerin Genel Bilinç Tutumu

Jung'un psikolojik tiplerine değinildikten sonra, bu başlıkta Jung'a göre dışadönük ve içedönük tiplerin genel bilinç tutumlarının özelliklerine değinilecektir. İlerleyen bölümlerde Djian'ın karakterlerinin Jung'un belirlediği psikolojik tiplerinden içedönük ve dışadönük tutumlarına göre irdeleme yapılacağından genel bilinç ve bilinçdışı tutumlarından bahsetmek gerekli görülmüştür.

2.4.1. Dışadönük Tiplerin Genel Bilinç Tutumu

Jung'a göre insanın aldığı kararlar ve gerçekleştirdiği eylemlerin kişinin öznel tutumuyla değil, kişinin hareketlerinin ve davranışlarının nesnel koşullar ve bu koşulların dayattığı olgular tarafından belirlenmesi, nesnel koşulların ağır bastığı durumlara yönelimi olması dışadönük tutumu belirler (Jung, 2019:324). Yani kişinin öznel görüşü değil nesne olgusu durumu belirler. Kişinin öznel görüşleri olmasına rağmen, nesnel koşullar ve bu koşulların doğurduğu talepler kişide ağır basar. Jung'un kapsamlı bir şekilde ele aldığı dışadönük tiplerin genel özellikleri daha anlaşılır olması için kısaca maddeler halinde sıralanacaktır:

-Dışadönük tip, kendi iç hayatında mutlak ekenler bulmayı asla beklemez çünkü bildiği şeyler kendisinin dışındadır.

-İlgisi ve dikkati nesnel oluşumlara, özellikle de yakın çevresindekilere yönelir. Hem kişiler hem de şeyler ilgisini çeker, perçinler. Bu durumda eylemlerini de onlar belirler, eylemleri bunlara dayanarak tam olarak açıklanır.

-Eylemlerini yöneten ahlak yasaları, toplumun talepleriyle yani geçerli ahlaki bakış açısıyla çakışır.

-Dışadönük tipte şimdiye kadar çok sık görülen nevroz histeridir. Klasik histerinin vasfı, yakın çevredeki kişilerle abartılı yakınlık ve çevre koşullarına taklitçilikle aynı anlama gelen alışmadır.

-Sürekli kendini ilginçleştirme ve izlenim yaratma eğilimi histeriğin temel özelliğidir. Dışadönük histeriğin apaçık başka bir emaresi taşkınlığıdır, ara sıra onu fantezi dünyasına götürür, öyle ki “histerik yalan” ile suçlanır (Jung, 2019:324-325-326).

2.4.2. Dışadönük Tiplerin Genel Bilinçdışı Tutumu

Jung’a göre bilinçli dışadönük tutumun bir parçası olarak bilinçdışı tutum içe dönme niteliği taşımaktadır (Jung, 2019:327). Libidodan yani psişik enerjiden yararlanılamamaktadır. “Saf nesnel yönelim, çok sayıda öznel dürtü, niyet, ihtiyaç ve arzuyu bozar ve onları doğal hakları olan libidodan yoksun bırakır” (Jung, 2019:327). Jung; Freud’un “bilinçdışı arzulamak dışında hiçbir şey yapmaz” görüşüne dışadönüğün bilinçdışı için kısmen katıldığını söylemektedir (Jung, 2019: 328). Dışadönük tiplerin genel bilinçdışı tutumlarının özellikleri şunlardır:

-Dışadönüğün bilinçdışı talepleri ilkel, çocuksu ve benmerkezci karakter özellikleri taşır.

-Dışadönüğün bilinçdışı tutumunun belirgin özelliğini oluşturan bencillik salt çocuksu hodbinliği çok aşar; acımasızlığa ve vahşiliğe yaklaşır.

Bilinçli tutumun dışa dönmesi uç noktaya varmadıkça sıradan biri için gizli kalır fakat abartıldığında, bilinçdışı semptomatik bir biçimde gün ışığına çıkar; bencillik, çocuksuluk, arkaizm telafi edici özgün karakterini kaybeder, bilinçli tutuma az çok açık muhalefet gibi görünür. Bilinçli bakış açısının saçma abartısı biçiminde başlar, bilinçdışının daha da bastırılmasını hedefler ama genellikle bilinçli tutumun reductio ad absurdum’uyla, felaketiyle biter.

-Felaket öznel de olabilir, sinir bozukluğu biçimini alabilir. Bilinçdışının etkisi en sonunda bilinçli eylemi tamamıyla felç ettiğinde her zaman olagelir bu. Bilinçdışının talepleri kendilerini bilince zorbacaya dayatarak yıkıcı bir bölünmeye yol açarlar. Özne ya gerçekten artık ne istediğini bilmez ve hiçbir şey onu ilgilendirmez ya da bir anda birçok şey ister ve çok şeye ama imkânsız şeylere ilgi duyar.

-Kültürel nedenlerle çocuksu ve ilkel talepleri baskılama nevroza ya da alkol, morfin, kokain vb. narkotikleri kötüye kullanmaya yol açar. Daha uç vakalarda bölünme intiharla sonuçlanır.

-Bilinçdışı dürtülerin önde gelen özelliği, bilinçli farkındalığın eksikliğiyle enerjiden yoksun kalınca yıkıcı bir karaktere bürünmeleridir (Jung, 2019: 328-329).

Jung’un dışadönük tiplerin genel bilinçdışı tutumları hakkında şu görüşleri de dikkat çekmektedir: Normal dışadönük tutumun bireyin kayıtsız şartsız bir biçimde dışadönük şemaya göre davrandığını anlamına gelmeyeceğini aynı bireyde bile içe dönme mekanizmasını kapsayan birçok psikolojik sürecin gözlemlenebileceğini de söylemektedir (Jung, 2019:329).

2.4.3. İçedönük Tiplerin Genel Bilinç Tutumu

Dışadönük tiplerin genel bilinç tutumları nasıl nesne ve nesnel olgular tarafından yönlendiriliyorsa, içe dönük tiplerde de tam aksine kişi öznel tutumlar tarafından yönlendirilme eğilimi gösterir (Jung, 2019:357). İçedönük tiplerin genel bilinç tutumunun özellikleri şu şekildedir:

- İçedönük tip nesne algısıyla eylemin arasına öznel görüşü koyduğu için bu durum eylemin nesnel duruma uygun bir karakteri üstlenmesini engeller.
- İçedönük bilinç, dış koşulların bilincinde olmakla birlikte, sonuç üzerinde rol oynayan öznel belirleyicileri seçer. Dolayısıyla bireyin öznel mizacı uyarınca duyu uyarana karşılık veren algı ve biliş onu yönlendirir. Örneğin, iki kişi aynı nesneyi görür ama gördükleri imge kesinlikle birbirinin aynı değildir.
- Algısal imgenin psişik özümsemesinde genellikle radikal bir fark vardır. Dışadönük, nesneden kendisine gelenden sürekli destek ararken içedönük, duyu izleniminin öznedeki kümeleştiğine güvenir (Jung, 2019:357-358).

Jung, “Öznenin özümsemediği bir dünya hakkında yargı oluşturmamıza yardım edebilen hiçbir ölçütümüz kesinlikle yoktur” demektedir (Jung, 2019:358). Nesnel olaylara gereğinden fazla anlam yüklemek, özneliği ve özneyi yok saymak demektir. Jung bu durumu “Özne nedir?” diye sorgular (Jung, 2019:358). Jung’a göre “Özne bizzat insandır-özne biziz”. “Ben biliyorum” diyen bir özne olmak zorundadır (Jung, 2019:358). Jung “öznel” kelimesinin anlamının da netleştirilmesi gerektiğini düşünmektedir ve şöyle söylemektedir: “Nesnenin yaptığı etkiye karışan ve böylece yeni bir psişik veriye neden olan eylem ya da tepki” (Jung, 2019:359).

Jung, içedönük tiplerin nesnenin yönlendirici olmasını tuhaf karşılamasının, dışadönüklerin de öznel bakış açısını nesnel durumdan üstün olmasını tuhaf karşıladıklarını düşünmektedir (Jung, 2019:360). Ayrıca şunları söylemektedir: “İçedönüğün ya kendini beğenmiş bir bencil ya da kafadan çatlak bir bağınaz olduğu sonucuna varması dışadönük için kaçınılmazdır” (Jung, 2019:361).

2.4.4. İçedönük Tiplerin Genel Bilinçdışı Tutumu

İçedönük tiplerin genel bilinçdışı tutumuna bakılığında Jung şunları söylemektedir: “Öznel etkenin bilinçte ağır basması haliyle, nesnenin değerinin düşmesini gerektirir. Nesneye hak ettiği önem verilmez” (Jung, 2019:361). İçedönük tiplerin genel bilinçdışı tutumunun özellikleri şunlardır:

- Dışadönük tutuma nesne çok büyük rol oynarken, içedönük için çok az anlamı vardır.
- İçedönük, bilinci öznellediği ve Bene aşırı önem verdiği ölçüde, nesne sonunda hiç savunulamayacak duruma gelir.

- Nesne, gücü inkâr edilemeyecek bir etkidir, oysa Ben çok sınırlı ve hassastır.
- Yeni ve yabancı herhangi bir şey sanki bilinmez tehlikeler gizliyormuş gibi korku ve güvensizlik uyandırır; ata yadigarları ve benzerleri görünmez iplerle kişinin ruhuna bağlıdır, herhangi bir değişiklik nesnenin büyüğü hareketine işaret ediyor gibi geldiğinden, kesinlikle tehlikeli değilse de altüst eder.
- Kişinin ideali, kıpırdamasına izin verdikleri dışında hiçbir şeyin kıpırdamadığı ıssız bir adadır (Jung, 2019:361-362-363).

Bu kısımda Jung'un içedönük ve dışadönük tiplerle ilgili genel bilinç tutumlarına ve bilinçdışı tutumlarına ilerleyen bölümlerde romandaki karakterlerin tutumlarını yorumlamada yararlanmak üzere değinildi. Sonraki bölümde Jung ekolünden gelen Estés'in de *Kurtlarla Koşan Kadınlar* adlı kitabından yararlanılacağı için Estés'den bahsedilecektir.

2.5. Clarissa Pinkola Estés⁴

Clarissa P. Estés; dünyaca ünlü bir şair, Jungcu Psikanalist Diplomatı seçilmiş bir psikanalist ayrıca bir cantadoradır yani eski öykü derleyicisidir. Birçok ödülü bulunmaktadır.

Amerika Bileşik Devletlerinde "C.G. Jung Center for Education and Research" kurumunun bir süre başkanlığını sürdürmüştür. Kültürlerarası araştırmalar ve klinik psikoloji alanında doktorası bulunmaktadır. Uzun yıllar öğretmenlik mesleğini sürdürmüştür. Aynı zamanda da hastalarının tedavileriyle de ilgilenmiştir.

1971 yılında farklı coğrafyalardan derlediği, öyküler ve mitler barındıran, orijinal adıyla *Women Who Run With The Wolves/Kurtlarla Koşan Kadınlar* adlı kitabını yazmaya başlamıştır. Kitabın tamamlanması yaklaşık yirmi yıl sürmüştür. Kitaptaki öyküler; kadınların içseslerini bulmalarına yardımcı olması dolayısıyla kült eser haline gelmiştir. 18 dile çevrilerek okuyucularına ulaşmıştır. Ayrıca *The Gift Story, A Wise Tale About What Is Enough* adlı bir çalışması da bulunmaktadır. Kendi sesinden 9 kaseti vardır. *Theatre of the Imagination* adlı on üç bölümlük çalışması Amerika'da radyo istasyonları tarafından sunulmuştur. C. P. Estés Guadalupe Foundation'un başkanlığını da yürütmektedir. Washington'da The National Latina Foundation MANA tarafından "Las Primeras" ödülü verilmiştir. Ayrıca The Union Institute tarafından toplumsal adalet için başkanlık madalyası almıştır.

⁴ Bu biyografide Clarissa P. Estés'in *Kurtlarla Koşan Kadınlar* adlı kitabından yararlanılmıştır.

2.5.1. Estés'in Kurtlarla Koşan Kadınlar'ı

Estés, gücünü yitiren kadınlara bir gaz lambası ışığı ile de olsa yol göstermek için mücadele etmiştir. Tamamlamak için yıllarını verdiği *Kurtlarla Koşan Kadınlar* adlı kitabında kadınlara özgü içgüdüsel doğanın zaman içinde bastırıldığına ve ezildiğine şahit olduğunu, başkalarını memnun edebilmek adına özbenlerinden ödün verdiklerini, içsel vahşi doğalarına yönelik duyarlılıklarının azalarak yok olduğunu söylemektedir (Estés, 2016:15). İçsel vahşi doğalarını yitiren kadınların “ruhsal bir arkeolojik kazıyla” tekrar kaybettikleri canlılıklarını kazanabileceklerini Jungcu bir psikanalist olarak ispatlamıştır (Estés, 2016:15). Kitabın çıkış noktası Canis Lupus ve Canis Rufus kurtlarına yönelik vahşi hayatın biyolojisiyle ilgili çalışmalardır. Bu kurtların zor hayatlarının ve vahşi tabiatlarının, kadınların tarihini tutmaya benzediğini düşünmektedir (Estés, 2016:16).

Yukarıdaki bölümlerde bahsedildiği gibi bu kitap da sayısız arketiplerden biri olan Vahşi Kadın arketipine dayanmaktadır. Vahşi Kadın arketipinin kurtlarla ilgili çalışmaları sırasında ortaya çıktığını söyleyen Estés, Meksikalı-İspanyol kanı taşıyan bir aileden gelmesi ve Macar bir aile tarafından evlat edinmesiyle birlikte vahşi kadının ruhuna dokunduğunu hissettiğini söylemektedir (Estés, 2016:16).

Kitaptaki öyküleriyle kadınların doğal psikik biçimlerini tekrar ortaya çıkarmalarına yardımcı olmak istemektedir. Estés'in Vahşi Kadın arketipi ile birlikte Jung'un yukarıda bahsedilen; persona, anima-animus, gölge ve özben arketiplerini ele alarak özellikle Betty'nin kadınsı içgüdülerinin yansıtıldığı vakaları normal veya normal dışı olarak adlandırmadan, ayrıca vahşi kadın arketipine örneklem oluşturduğu düşünüldüğünden bu arketipler temel alınarak incelenecektir. Geçtan'ın normal ve normaldışı kavramları hakkındaki görüşleri şöyledir:

Birçok insan, normal veya normaldışı davranışların kesin bir sınırla ayrıldığı ve bir yanda normal kişiler, diğer yanda da hasta kişiler olduğu sanısındadır. Oysa bilimsel açıdan normal ve normaldışı davranışların ayrımını yaparken kullanılacak belirli bir ölçüt yoktur. Bedenin normal yapısı ve işlevleri bilindiğinden fiziksel hastalıkların tanımlanması oldukça kolaydır. Buna karşılık, psikolojik düzeyde ölçüt kabul edilebilecek bir normal modeli mevcut değildir (2018:12).

Jung ekolünden gelen Estés'in vahşi kadın arketipinin bu çalışmanın uygulama kısmını daha sağlam temellere dayandırarak pekiştireceği düşünülmektedir. Bu bağlamda Jung'un psikolojik tipleri ve kişilik üzerine kullandığı kavramlardan

yararlanılarak, Estés'in görüşleri göz önünde bulundurularak karakterlerin psikolojilerini yansıtan kişilik vaka çerçevesinde ifadelerinin Fransızcadan Türkçeye çevirileri bir sonraki başlıkta incelenecektir. Ayrıca çevirmenin zihinsel becerileri, olayların çeviri sürecinde çevirmen üzerinde ne gibi etkiler bırakmış olabileceği aynı zamanda çevirisine nasıl yansıdığı yorumlanacaktır.

3. BÖLÜM

KARAKTERLERİN PSİKOLOJİK-KİŞİLİK DURUMUNA GÖRE ÇEVİRİ İNCELEMESİ

Bu bölümde *Betty Blue* romanının Betty ve İsimli Anlatıcı karakterlerinin saldırganlık, öfke ve şiddet içeren eylemleri ve bu eylemler karşısındaki ruh halleri temel alınacaktır. Dolayısıyla bu durumları sahneleyen ifadelerin çeviri süreçleri, çevirmen kararları bakımından çeviribilim alanında dikkat çekmektedir. Bu bağlamda, aşağıdaki tablolarda Betty ve İsimli Anlatıcı'nın kişilik ve psikolojik durumları içeren bölümlerden ve cümlelerden oluşturulacaktır. Daha sonra bunların çeviri süreçleri incelenerek çevirmenin aldığı çeviri kararları çerçevesinde çevirmendeki ve çevirideki izdüşümleri belirlenerek yorumlanmaya çalışılacaktır. Bu yorumlamalar için Jung'un psikolojik tiplerinden ve kişilik üzerine kullandığı kavramlardan ve Estés'in *Kurtlarla Koşan Kadınlar* adlı kitabından yararlanılacaktır. Ayrıca romanın tek çevirmeni Ekmekçi ile mülakat yapılmıştır ve çevirmenin cevaplarından da faydalanılacaktır.

Buradaki amaç, çevirmenin önündeki metne herkesin baktığı gözle bakmadığını fark ettirmek, çevirmenin zihnindeki kavramların bolluğu ile öz farkındalığını ve muhakeme yeteneğini kullanarak Can Yücel'in de dediği gibi yaratıcılığıyla seslerden sessizlikler yarattığını göstermektir. Bir bakıma bu sessizlikler herkesin göremediği fakat çevirmenin sezdiği titreşimlerdir. Her bir yazın eserinin karakterlerinin de kendine özgü ruhsal durumları olduğu düşünüldüğünde çeviribilim alanında çevirmenin de psikolojisine dikkat çekilmesi önem arz etmektedir. Özellikle yeraltı edebiyatı romanlarının karakterleriyle ilişkilendirilebilecek, Saydam'ın insan olmanın ruh haline ilişkin şu yorumu dikkat çekmektedir:

Hiç kimse yaşama, ne madde (içkin, biyolojik) olarak, ne de mana (aşkın-psikokültürel) olarak sıfır noktasından başlamaz. Büyük patlamadan (bigbang) bu yana, sıfır noktası yoktur. Her insan yaşama, içine doğduğu bir kapsayıcı 'Büyük-Hikâye'nin ortasından başlar, engebelerine uyarak/ çarparak kendi bireysel mit(lerin)i büyütür (2017:277).

Bu bağlamdan yola çıkarak bu çalışmada sıfır noktasından değil de "Büyük-Hikâye'nin ortasından, kitaptaki karakterlerin kendilerini birdenbire ortasında buldukları, insan olmanın getirdiği her türlü ruh halinin bir resminin çizildiği,

kimilerine göre normal sayılabilecek, anlayışla karşılanabilecek ya da tam tersi insanı irkiltecek bazı olayları kıstas olarak çeviri süreçleri incelenecektir.

Karakterlerin psikolojik-kişilik durumuna göre çeviri incelemesi için erek metin olan Türkçe çevirisinden alıntılanan kısımlar, 2013 tarihli Ayrıntı Yayınları tarafından *Betty Blue* başlıklı basımından; Fransızca kaynak metninden olan alıntılar J'AI LU yayınevinin *37°2 le matin* adlı 1985 yılı basımından yapılmıştır.

Tablo 2: İsimsiz Anlatıcı ve Betty Bir Haftadır Birlikte

KAYNAK METİN	EREK METİN
<p>Ils avaient annoncé des orages pour la fin de la journée, mais le ciel restait bleu et le vent était tombé. Je suis allé jeter un œil dans la cuisine pour vérifier que les trucs collaient pas dans le fond de la casserole, mais tout se passait à merveille. Je suis sorti sur la véranda armé d'une bière fraîche et je suis resté quelques instants avec la tête en plein soleil. C'était bon, ça faisait une semaine que je prenais le soleil tous les matins en plissant des yeux comme un bienheureux, une semaine que j'avais rencontré Betty.</p>	<p>Günün sonuna doğru havanın fırtınalı olacağı söylenmişti, ama gökyüzü hala maviydi ve rüzgâr dinmişti. Ocaktaki yemeğin dibinin tutmaması için mutfağa bir göz atmaya gittim; her şey yolundaydı. Soğuk bir bira olarak verandaya çıktım, yüzümü güneşe vererek birkaç dakika öylece kaldım. Harikaydı, bir haftadır her sabah mutluluk içinde gözlerimi kısarak güneşleniyordum, Betty ile tanışalı bir hafta oluyordu.</p>
<p>J'ai remercié le ciel une nouvelle fois et j'ai tendu la main vers ma chaise longue avec une petite grimace de plaisir. Je me suis installé confortablement comme un type qui a du temps devant lui et une bière dans la main. Durant toute cette semaine, j'avais dû dormir une vingtaine d'heures à tout casser et Betty encore moins, peut-être pas du tout, j'en sais rien, c'était toujours elle qui me secouait, il y avait toujours quelque chose de mieux à faire. Eh, tu vas pas me laisser toute seule, elle disait, eh, qu'est-ce que tu fabriques, réveille-toi. J'ouvrais les yeux et je souriais. Fumer une cigarette, baiser ou raconter des histoires, j'essayais de tenir le rythme.</p> <p>...</p>	<p>Bir kez daha gökyüzüne minnet duydum ve huşu içinde elimi şezlonguma doğru uzattım. Bir elinde birası, önünde de bol bol vakti olan birinin iç huzuruyla şezlonga yerleştim. Bütün bir hafta boyunca olsa olsa yirmi saat kadar uyuyabilmişim, Betty ise ya daha az ya da hiç uyumamıştı, bilemiyorum, beni o hep uyandırıyor, her zaman yapacak daha iyi şeyler olduğunu düşünüyordu. Hadi, beni yalnız bırakmayacaksın değil mi, diyordu, hey ne halt ediyorsun uyan artık. Gözlerimi açıyor ve gülümsüyordum. Bir sigara içerek, sevişerek ya da hikâyeler anlatarak ona ayak uydurmaya çalışıyordum.</p> <p>...</p>

En général, quand il faisait beau, on pouvait me trouver dans ma chaise longue, je pouvais rester collé là-dedans pendant des heures et des heures, je pensais avoir trouvé un bon équilibre entre la vie et la mort, je pensais avoir trouvé la seule chose intelligente à faire si on veut bien réfléchir cinq minutes et reconnaître que la vie a rien de sensationnel à vous proposer, hormis quelques trucs qui ne sont pas à vendre. J'ai ouvert ma bière en pensant à Betty (Djian, 2019:5-6).	Genellikle, hava güzelse beni şezlongumda bulabilirdim, saatler boyunca şezlonga yapışmış bir halde kalabiliyordum, yaşam ve ölüm arasında iyi bir denge tuttuğumu düşünüyordum, eğer oturup beş dakika düşünülür ve satılık olmayan birkaç şey dışında hayatın size sunacağı olağanüstü hiçbir şeyin olmadığı kabul edilirse yapılabilecek tek akıllıca şeyi bulduğumu sanıyordum. Betty'yi düşünerek biramı açtım (Djian, 2013:9-10).
---	---

Tablo 2, kitabın diğer önemli karakteri olan İsimless Anlatıcı'nın Betty ile tanışmalarının üzerinden geçen bir haftanın sonunda, İsimless Anlatıcı'nın ruh halini ve günlük rutinini anlatmaktadır.

İlerleyen tablolarda da görüleceği gibi, İsimless Anlatıcı ve Betty aslında zıt karakterlerdir. İsimless Anlatıcı bu durumun farkındadır ve şöyle der: “Yaşam beni uyuşukluğa sürüklüyordu, O ise tam tersiydi. Ateş ve suyun birlikteliği, yitip gitmek için ideal bir birleşim” (Djian, 2013: 89). Bu cümleler Betty ve İsimless Anlatıcı'nın nasıl bir çift oldukları hakkında önemli ipuçları taşımaktadır. Jung'un psikolojik tiplerine göre karakterlerin ağır basan yanlarını incelerken Betty ve İsimless Anlatıcı arasındaki fark gözle görülür bir şekilde daha belirgin hale gelecektir. Dolayısıyla bu tablolarda İsimless Anlatıcı'nın olduğu bölümlerden de alıntılar yapılması Betty ve İsimless Anlatıcı arasındaki kişilik farkını ortaya koyabilmek açısından önem arz etmektedir.

Kitabın ilk satırlarının Djian için ne kadar önemli olduğundan yukarıdaki bölümlerde bahsedilmişti. Çünkü ona göre her şey ilk cümlenin müzikalitesiyle başlamaktadır. Burada da “*Ils avaient annoncé des orages pour la fin de la journée, mais le ciel restait bleu et le vent était tombé*” ifadesiyle Betty ve İsimless Anlatıcı'nın hikâyesi başlar.

“*Je suis sorti sur la véranda armé d'une bière fraîche ...*” cümlesi incelendiğinde “armer-donanmış olmak” fiilinin “almak” olarak çevrildiği görülmektedir. Bu kelime tercihiyle cümle “*Soğuk bir bira alarak verandaya çıktım*” şeklinde çevrilmiş olup

Djian'ın İsimless Anlatıcı'da yarattığı yalın karakterin ağızından dökülen yalın bir cümle olarak dikkati çekmektedir.

“..je suis resté quelques instants avec la tête en plein soleil” cümlesi “kafam güneşin altında” yerine “yüzünü güneşe vermek” şeklinde çevrilmiştir. Basit bir cümlenin aslında okura, gerçekten insanın yüzünü güneşe döndüğünde yaşadığı hissi yaşatması, yazarın hissettirmek istediği ve çevirmenin bu durumu hissettirebilmesinin bir tesadüf olmadığı aşikârdır. Romanın ilk cümlesiyle, kitaptan yayılan enerjinin, titreşimin çevirmen tarafından doğru algılanması sayesinde bu hissin yansıtılmış olduğu muhakkaktır.

“Comme un bienheureux- kutsanmış biri gibi” ifadesinde çevirmen kararına bakıldığında *“mutluluk içinde”* şeklinde çevrildiği ve *“bienheureux”* sıfatının önündeki *“un”* sıfatının kullanılmayarak yer değiştirme stratejisiyle cümledeki sıfatın dilbilgisel olarak yeniden düzenlendiği görülmektedir. Cümlenin bütününe bakıldığında *“bir haftadır her sabah mutluluk içinde gözlerimi kısarak güneşleniyordum”* şeklinde çevrilmesi, çevirmenin uygunluk içeren bir karar verdiğini göstermektedir. İsimless Anlatıcı'nın kendi içinde yaşadığı huzur ve mutluluk hissiyatı okura yansıtılmıştır.

“J'ai tendu la main vers ma chaise longue avec une petite grimace de plaisir” cümlesinde *“avec une petite grimace de plaisir”* ifadesinde *“plaisir-memnuniyet”* yerine *“huşu içinde”* ifadesinin seçilmesi, cümlede, anlatıcının ruh halinin daha iyi anlaşılmasını sağlamıştır. *“Huşu içinde”* ifadesinin *“memnuniyet duymak”* ifadesinden daha yoğun bir anlam taşıdığı düşünülmektedir. Ekmekçi ile yapılan mülakatta, kendisi kitabın çeviri sürecinde her cümleyle her kelimeyle içine sinene kadar uğraştığını söylemektedir (Ek 1). *“Huşu içinde”* ifadesi mercek altına alındığında, çevirmenin gerçekten ifadeyi aktarabilmek için kendisinin de söylediği gibi dilin bütün olanaklarını kullandığı görülmektedir.

“Eh, tu vas pas me laisser toute seule, elle disait, eh, qu'est-ce que tu fabriques, réveille-toi” cümlesinde *“Eh”* ünlemi *“Hey”* şeklinde Türkçede cümlenin bütünlüğünü koruyacak şekilde çevrilmiştir. *“...eh, qu'est-ce que tu fabriques”* ifadesi *“ne halt ediyorsun”* şeklinde çevrilerek Djian'ın eserlerinde sık rastlanan

sokak ağzını temsil eden dile başarılı bir şekilde geçiş yapıldığını, Betty'nin yapmacıklıktan uzak mizacını yansıttığını söylemek mümkündür.

Yukarıdaki cümlelerde görüldüğü gibi çevirmen, İsimli Anlatıcı'nın edilgenliğini erek metne, okura aktarmıştır. Ekmekçi'yle yapılan mülakatta kendisi çeviri süreci hakkında şu sözleri söylemiştir: “Çeviri yaparken bütün duyguları ve düşünceleri aktarmaya çalıştım. Doğru aktarımı yakalayabilmek için dilin bütün olanaklarını kullanmaya çalıştım” (Ek 1). Bahadır'ın, Ekmekçi'yi destekleyici çevirmenin görevi ve konumuyla ilgili şu sözleri dikkat çekmektedir:

Çevirmenin görevini, kusursuzluğa ve eksiksizliğe öykünen dilsel aktarım olarak tanımlayan, kimliğini ve konumunu bir dilde söylenenin aynısını öteki dilde söylemesi beklenen canlı bir fotokopi makinesine benzeten düşlerden (ya da karabasanlardan) uzaklaşıyor (2006).

Tabloya Jung'un psikolojik tipleri açısından bakıldığında, İsimli Anlatıcı'nın “içedönük duyumsal tip” özelliklerine uygun olduğu söylenebilir. Fakat Jung, içedönük veya dışadönük tiplerin işlevlerinin tek bir şekilde sınırlandırılmayacağını, bir kişide farklı işlevlerin de bulunabileceğini fakat bu işlevlerden hangilerinin kişide ağır bastığını tespit etmenin önem arz ettiğini söylemektedir. İsimli Anlatıcı'nın şu sözleri bu durumu destekler niteliktedir:

Genellikle, hava güzelse beni şezlongumda bulabilirdi, saatler boyunca şezlonga yapışmış bir halde kalabiliyordum, yaşam ve ölüm arasında iyi bir denge tuttuğumu düşünüyordum, eğer oturup beş dakika düşünülür ve satılık olmayan birkaç şey dışında hayatın size sunacağı olağanüstü hiçbir şeyin olmadığı kabul edilirse yapılabilecek tek akıllıca şeyi bulduğumu sanıyordum (Djian, 2013:10).

Yukarıdaki cümlelere, “Yeraltı roman kişisi, teoriyle pratik arasında bir denge kurabilmiş, iç tutarlılığı olan bir bireydir. Marjinal yaşamlara, ötekileştirilmiş kimliklere sahip olmakla birlikte bireysel kimliğini inşa eder, herhangi bir angajmanı olmadan içinden geldiği gibi yaşar” (Demir ve Kuş, 2017:292) düşünceleriyle bakıldığında, İsimli Anlatıcı'nın iç tutarlılığının olduğu, hayatın sunacağı şeyler hakkındaki görüşlerinden sezilmektedir. Bu çerçevede İsimli Anlatıcı'nın karakter özelliklerini çevirideki izdüşümleriyle karşılaştığı düşünülmektedir.

Tablo 3: Betty'nin Huysuzluğu

KAYNAK METİN	EREK METİN
— Betty, y a quelque chose qui va pas... ?	-Betty, ters giden bir şey mi var?
— Mais non, elle a fait. Ça va bien.	-Kesinlikle yok, dedi. İyiyim.
Je me suis relevé, j'ai croisé mes mains derrière ma tête et j'ai balayé l'horizon des yeux. Le ciel était rouge et dégagé, ça nous promettait du vent pour le lendemain. Je me demandais quelle connerie avait bien pu enrayé la machine.	Tekrar ayağa kalktım, ellerimi başımın arkasına koydum ve gözlerimi ufuk çizgisinde gezdirdim. Gökyüzü kızıl ve açıktı, bu ertesi günün rüzgârlı olacağını habercisiydi. Makinenin tutukluk yapmasına yol açan şeyin ne olabileceğini düşünüyordum.
Je suis retourné auprès d'elle, j'ai plié les genoux et je me suis penché. J'ai fait glisser un doigt inquiet sur sa joue.	Onun yanına döndüm, dizlerimi büktüm ve ona doğru eğildim. Parmağımı tedirgin bir şekilde yanağında gezdirdim.
— Je vois bien que tu fais une drôle de gueule...	-Surat astığının farkındayım...
Elle m'a regardé avec cet air dur qui m'avait secoué quelques jours plus tôt. Elle s'est dressée sur un coude.	Birkaç gün önce beni sarsan o sert edayla baktı bana. Dirseğinin üzerinde doğruldu.
— Tu connais beaucoup de filles qui se retrouvent sans boulot, sans un rond, dans un bled d'arriérés mentaux, t'en connais beaucoup qui peuvent garder le sourire... ?	-Geri zekâlıların bulunduğu bir yerde, bir işi, tek kuruş parası olmadan yaşayan çok kız tanıyor musun, bu durumda hala gülümseyebilecek kaç kız tanıyorsun?
— Merde, qu'est-ce que ça changerait pour nous si t'avais un boulot ou un peu de fric à la banque...? Pourquoi tu te tracasses pour un truc pareil... ?	-Allah kahretsin, bir işinin ya da bankada biraz paranın olması bizim için neyi değiştirdi ki?...Böyle bir saçmalık yüzünden niye canını sıkıyorsun?..
— Et non seulement ça, mais le pire de tout c'est que j'engraisse ! Je suis en train de me démolir dans ce trou !	-Mesele sadece bu değil, en kötüsü şişmanlıyorum! Bu delikte mahvolup gidiyorum!
— Mais qu'est-ce que tu racontes ? Qu'est-ce qu'il a de si horrible, ce coin... ? Tu vois pas qu'en fait c'est partout la même chose, tu sais pas qu'il y a que le paysage qui change...?	-Yahu sen neden bahsediyorsun? Bu yerin bu kadar korkunç olan yanı ne?.. Her yerin aynı olduğunu anlamıyor musun, tek değişen manzara, bunu bilmiyor musun?
— Et alors... ? C'est déjà mieux que rien !	-Eee o halde?...Bu hiç yoktan iyidir!
J'ai jeté un œil sur le ciel rose en hochant la tête. Je me suis redressé doucement.	Başımı sallayarak pembe gökyüzüne bir göz attım. Yavaşça doğruldum.
— Dis donc, j'ai dit, ça te dirait d'aller manger un petit morceau en ville et de foncer à une	-Hadi şehre inip bir şeyler yemeye ve sinemaya

séance de cinéma... ?	gitmeye ne dersin?
Un sourire s'est épanoui sur son visage comme une bombe nucléaire, j'ai carrément senti de la chaleur monter vers moi.	- Suratının ortasına atom bombası gibi bir gülümseme yayıldı, resmen vücut ısımın arttığını hissettim.
— Formidable ! Rien de tel qu'une petite virée pour se changer les idées. Laisse-moi juste le temps de passer une jupe ! (Djian, 2019:19-20).	-Harika! Düşünceleri dağıtmak için böyle bir küçük gezintiden daha iyisi olamaz. Bana sadece bir etek giyme süresi tanı! (Djian, 2013:23-24).

Tablo 3, Betty'nin işsizlikten yakınmasından ve yaşadıkları izbe yerin hoşuna gitmemesinden bahsetmektedir.

“Tekrar ayağa kalktım, ellerimi başımın arkasına koydum ve gözlerimi ufuk çizgisinde gezdirdim. Gökyüzü kızıl ve açıktı, bu ertesi günün rüzgârlı olacağını habercisiydi”; bu betimlemelerde İsimsiz Anlatıcı'nın dilinin yalınlığı, yani Djian'ın üslubu, çevirmenin karakterin sesini yakalamasıyla, önemi yok gibi görünen cümlelerin çevirisinin kitabın atmosferinin, karakterin ruh halinin hissettirilmesinde, duyguyu okura geçirmesinde önemli olduğu aşikârdır. Yazarın üslubunun çevirmenin dokunuşuyla duyarlı bir okurun bilincinde nasıl yankılanacağını tahmin etmek zor değildir. Yazıcı'nın da söylediği gibi “çeviri mekanik bir aktarım işlemi değil, yaratıcı bir eylemdir” (2005:15).

Hâlihazırda romanın çevirmeni de bu düşünceyi şu cümleleriyle desteklemektedir:

Edebiyatın kendisi zaten tümüyle bilişsel ve duygusal zekâ ürünü. Çeviri sırasında edebi tadın korunması ve duyguların aktarılması için eser sahibi kadar olmasa da bir miktar bilişsel ve duygusal zekâ gerekiyor. Ayrıca bunun başta şiir olmak üzere her türlü çeviri metni için geçerli olduğunu düşünüyorum (Ek 1).

Yeniden kaynak metne bakılırsa “*Merde, qu'est-ce que ça changerait...*” cümlesi incelendiğinde “merde” ifadesinin yerleştirme yoluyla erek dilde kullanılacağı şekilde çevrildiği, “*Allah kahretsin*” şeklinde kullanıldığı görülmektedir. İsimsiz Anlatıcı'nın cümlelerinin tamamına bakıldığında “*-Allah kahretsin, bir işinin ya da bankada biraz paranın olması bizim için neyi değiştirirdi ki?...Böyle bir saçmalık yüzünden niye canını sıkıyorsun?..*” sözleri ile İsimsiz Anlatıcı'nın içedönük bilinç tutumunun, nesneye değer vermediği görülmektedir. İsimsiz Anlatıcı özbenini yani sağduyusunu kullanarak Betty'yi bankada paralarının olmasının bir önemi olmadığına ikna etme çabası sergilemektedir.

“Mais qu’est-ce que tu racontes ?” soru cümlesinde *“mais”* bağlacının *“yahu”* olarak çevrilmesi yine çevirmenin kitabın karakterlerinin sesini yakaladığına, Djian’ın üslubunda gündelik dilin yeri olduğuna dair bir örneklem oluşturmaktadır.

İsimsiz Anlatıcı’ya ait olan *“Yahu sen neden bahsediyorsun? Bu yerin bu kadar korkunç olan yanı ne?.. Her yerin aynı olduğunu anlamıyor musun, tek değişen manzara, bunu bilmiyor musun?”* cümlelerinde içedönük tipi destekleyici bir kayıtsızlık görülmektedir. İsimsiz Anlatıcı *“Her yerin aynı olduğunu anlamıyor musun, tek değişen manzara, bunu bilmiyor musun?”*, ifadeleriyle Betty’nin bu kadar basit bir gerçeği nasıl anlayamadığını idrak etmeye çalışmaktadır. Fakat Betty onu *“- Eee o halde?...Bu hiç yoktan iyidir!”* cevabıyla şaşırtır. Bu noktada bir an huysuzluk eden Betty’nin aniden karamsarlığının kaybolması hakkında Jung’un dışadönük tiplerin genel bilinç tutumu hakkında şu görüşleri uygun düşmektedir: *“Eylemleri, çevreden gelen uyaranlara sadece tepki göstermekle kalmadığı gibi, mevcut koşullara her zaman uyum sağlayan bir karaktere sahiptir ve nesnel durumun sınırları içinde yeterince etkileşim bulur (Jung, 2019:324).*

Ayrıca İsimsiz Anlatıcı’nın Betty’ye her yerin aynı olduğunu söylemesi, hayata bakışı Demir ve Kuş’un yeraltı roman kişisi özelliklerinden şu görüşleriyle örtüşmektedir:

Yeraltı roman kişisi, kötümser, nihilist, sıradışı bir kimliğe sahip olmakla beraber hayatı deneyimle idrak eden rindlere belli açılardan yaklaşır. Söz konusu kişi, eylem ve fikirleriyle adeta “bilge serseri” kimliğini benimser. Herşeyi bilen ama bilmenin bilgelik olmadığını; aksine bilgeliğin de toplum üzerinde otorite kurmanın bir başka aracı haline getirildiğinin bilincindedir. Bu bağlamda tüm bilgisini, müesses nizamın değer yargılarını, bilgi sistematüğünü sorunsallaştırmada kullanır (2017:292).

“Un sourire s’est épanoui sur son visage comme une bombe nucléaire” cümlesinde nükleer bomba yerine, atom bombası ifadesinin tercih edilmesiyle, Betty’nin parlak gülümsemesinin okurun imgeleminde bir anda canlandığını düşündürmektedir. Çevirmenin ufak bir müdahaleyle, değiştirme yoluna giderek cümleyi güçlendirdiği görülmektedir.

Tablo boyunca durmadan hayatından şikâyet eden Betty’nin karamsarlığının birdenbire değiştiği şu cümlelerde görülmektedir. *“Harika! Düşünceleri dağıtmak için böyle bir küçük gezintiden daha iyisi olamaz. Bana sadece bir etek giyme süresi*

tanı!”. Ayrıca İsimli Anlatıcı ve Betty arasındaki karakter farklılıkları, hayata bakış açıları da çeviride gözlemlenmektedir.

Hermans; 19 Mart 1996 tarihinde Londra Üniversitesi’nde yaptığı konuşmasının bir bölümünde çevirmenin, çevrilen metindeki görünmezliği hakkında şu görüşleri dile getirmiştir:

Bana göre çeviri metinler –tıpkı başka metinler gibi, ama onlardan daha da yoğun bir biçimde- hep, içkin olarak, çoğul, kararsız, merkezsiz, melezdır. “Öteki” ses, çevirmenin sesi, hep oradadır. Ama çeviriye dair geleneksel açıklama tarzımız nedeniyle, bu sesin tamamıyla gizli kalmasını yeğler, hatta böyle olmasına ihtiyaç duyarız (1996).

Bu bağlamda tablolardaki incelemelerde de görüldüğü gibi çevirmenin sesinin, Hermans’ın söylediği gibi “Öteki” sesin görmezden gelinmemesi, aksine görünür kılınmasına dikkat çekmek amaçlanmaktadır.

Tablo 4: Patronun Betty’nin Hışımına Uğraması

KAYNAK METİN	EREK METİN
Je pouvais plus bouger, je transpirais des gouttes de sang. Betty était toujours assise sur son bidon, elle regardait le proprio par en dessous et j’ai cru qu’elle allait lui sauter à la gorge ou cracher un jet de flammes.	Artık kımlıdayamıyordum, kan ter içinde kalmıştım. Betty hala bidonun üstünde oturuyordu, patrona aşağıdan bakıyordu, herifin üstüne atlayıp boğazına sarılacağımı ya da onu küfür yağmuruna tutacağını zannettim.
— Parce que vous vous imaginez que je vais m’amuser à peindre tous ces trucs-là? elle a sifflé. Est –ce que vous êtes en train de plaisanter...?	-Yoksa bütün bu süprüntüleri boyamaktan keyif alacağımı mı düşünüyorsunuz? Diye hırladı. Şaka mı yapıyorsunuz?..
— Vous trouvez que j’en ai l’air? il a demandé.	-Öyle bir halim var mı? diye sordu herif.
— Eh ben j’en sais rien ... Je me tâte, je vais te dire ça dans une seconde.	-Vallahi bilemiyorum... Düşünüyorum, bir saniye beklersen sana cevap vereceğim...
Elle s’est levée d’un bond. Elle a attrapé le pot de peinture rose. Le couvercle a file au-dessus de nos têtes comme un disque d’or. Tout s’est passé si vite que personne a eu le temps de bouger. Je prévoyais le pire.	Bir sıçrayışta ayağa kalktı. Pembe boya kutusunu kaptı. Kutunun kapağı başımızın üstünden altın bir disk gibi geçti. Her şey o kadar çabuk oldu ki kimsenin kıpırdayacak vakti olmadı. Olabilecek en kötü şeyi tahmin ediyordum.
— Oh non, Betty ...j’ai supplié.	-Yo, hayır, Betty... diye yalvardım.
Mais ça l’a pas arrêtée. Elle a foncé tout droit sur la bagnole du proprio et elle a renversé le pot sur le toit, des litres et des litres dans les rose indien. Le type a eu un hoquet. Betty lui a	Ama bu onu durdurmadı. Patronun arabasına doğru atıldı ve kutuyu arabanın üstüne boca etti, litrelerce pembe boya. Herifi hıçkırık tuttu.

souri en d�couvrant toutes ses dents (Djian, 2019:38-39).	Betty otuz iki diŐini göstererek ona sirtıyordu (Djian, 2013:43).
---	---

Tablo 4, garsonluk iÇinden kovulan ve iki bavuluyla sevgilisinin evine yerleŐen Betty'yi ele almaktadır. Betty'nin sevgilisinin patronu, Betty'nin orda yaŐaması karŐılıŐında kaldıkları yerdeki bütün bungalovları boyamalarını istemektedir. Patron Betty'nin hiŐmına uŐrar, Betty bir kutu pembe boyayı hiÇ tereddütsüz adamın arabasının üzerine döker.

Yukarıdaki tabloda çevirmenin karakterin sesini yakalamasına yönelik bir örneklem oluşturan *‘j ’ai cru qu’ elle allait lui sauter   la gorge ou cracher un jet de flammes’* cümlesinde *‘cracher un jet de flammes-ateş püskürtmek’* ifadesi yerine *‘küfür yaŐmuruna tutmak’* yorumundan,  evirmenin Betty'nin psişesini kıvrak bir zek yla avucunun içine aldıŐı düşünülmektedir.  nk  *‘ateş p sk rmek’* ifadesi çevirmenin bilinçaltında kadınca bir içgüdüyle Betty'nin aslında personasını yani çıplak kiŐiliŐini sezdiŐinin bir ifadesidir.  nk  Betty toplumsal normlara uymayı reddeden bir vahşi kadın arketipine sahiptir ve küfür etmek onun gibi bir kadının edep ve zarif görünmeyi düŐünmeyerek impulsif yani dürtüsel olarak nitelendirilebilecek davranışını bastırması yegleleyecek bir kadın profili çizmektedir.

‘...elle a siffle’ cümlesindeki *‘siffler’* fiilinin çevirmenin aldıŐı karar neticesinde *‘... hırladı’* olarak  vrilmesi Betty'nin ruh haline bürünmeye baŐladığının bir göstergesidir. Tercih ettiŐi tek bir kelimeyle Betty'nin hır nlıŐını yansıtmıştır.

‘Vous trouvez que j’en ai l’air? il a demand ’ ifadesinde de *‘il’* kişi zamirini *‘herif’* olarak  vrilmesi de Saydam'ın *‘insan  /ötekini, kendi yansıttığında yaratır’* (2017:259) ifadesiyle özdeşleşmektedir.  evirmin, *‘herif’* kelimesini kullanarak olayın ge tiŐi durumda adamın bir saygınlıŐının olmadıŐını yansıtmaktadır. Bahsi geçen tek bir kelimedede bile aslında  evirminin baŐkalarının düşüncelerini anlama konusunda özel bir empati yeteneŐi olduŐunun, duygusal zekâsının y ksekliliŐinin bir göstergesi durumundadır.  evirmin duygusal zekâsı sayesinde, kaŐıt üzerindeki bir olayla bile empati kurabilen, bir kaŐıtın üzerindeki yazıları kendi iç dünyasına taşıyarak onu başka bir dilde tekrar aynı duygularla baŐkalarının da hissetmesini saŐlayabilecek düzeyde bir empattır. Bu  rnek cümle aslında sadece Betty ile deŐil diŐer karakterin kiŐiliŐine bürünmeyi baŐarabildiŐinin de bir göstergesidir.

Betty'nin adamın arabasının üzerine bir kutu boya boca ettikten sonra devamında kullandığı “*Le type a eu un hoquet*” cümlesindeki “le type” kelimesini çevirmen yine herif olarak çevirmiştir. “*Herifi hiçkırık tuttu*” cümlesinin çeviriye yansımaları ele alındığında çevirmenin adamın şok içinde olduğu durumu yansıttığı söylenebilir. Schleiermacher'e göre; çevirmenin güvenebileceği tek şey kendi yaratıcılığı ve sanatçılığıdır. Çünkü “Tinsel” ürünü aktarmak “tinsel” olgunluk gerektirir (Kurultay, 1985:195). Çeviride de bu duruma şahit olunmaktadır Çevirmenin çeviri kararları bütün bu olgulara haiz olduğunun ve çevirisinde yansıtabildiğinin bir kanıtıdır. Ayrıca tabloda Betty'nin düşüncelerini içinden geldiği gibi ifade etmesi Demir ve Kuş'un yeraltı romanı kişisinin şu özelliğini çağrıştırmaktadır: “Yeraltı roman kişisi psikolojik anlamda transparan bir özellik gösterir. Arzularını, isteklerini düşüncelerini doğrudan ifade ettiği için bilinçaltına ittiği, bastırıldığı şeyler çok fazla yoktur” (2017:292).

Önceki tablolarda Yazıcı'nın da belirttiği gibi “çeviri mekanik bir aktarım işlemi değil, yaratıcı bir eylemdir” (2005:15). Bu bağlamdan yola çıkarak Kaya ve Okyayuz'un “Çevirmenlik ve Yaratıcılık” adlı makalede yaratıcılıkla ilgili verdikleri örneğe bakılırsa: “İyi eğitilmiş bir aşçının elinde çok sayıda ve çeşitli baharatlar, yemeğe lezzet katmak için kullanabileceği sos tarifleri ve benzeri olur. Yaratıcılık, çok iyi bildiği ve kokusunu, dokusunu, özünü iyi tanıdığı bu baharatlardan hangisini hangi yemeğe katacağını bilmektir” (2017:321). Dolayısıyla Kaya ve Okyayuz'un verdiği örnek bağlamında tablolardaki erek metin yansımalarında görüldüğü gibi çevirmeni iyi bir aşçı olarak tanımlamak mümkündür.

Tablodaki örnekleme Jung'un psikolojik tipleri çerçevesinde bakıldığında, Betty'nin davranışının psikolojik tiplerden “dışadönük duygusal tip” örneği sergilediği düşünülmektedir. Jung'un ortaya attığı arketiplerden olan “gölge” kavramı bağlamında ele alındığında ise, Betty'nin bir öfke nöbetine kapılması, içindeki öfkeyi fiziksel bir tepkiyle dile getirmesi Jung'a göre gölgesini bastırmadığının bir göstergesidir. Bir başka açıdan Betty'nin davranışını değerlendirmek gerekirse; Horney Adler'e göre, “birçok kadın erkeksi protesto tutumunu benimsemektedir. Bu tutumun altında yatan patolojik inanç, erkeklerin kadınlara üstün olduğu inancıdır. Bu çarpık algı kolaylıkla erkek olma yönünde nevrotik bir arzuya dönüşebilmektedir” (Akt. İnanç ve Yerlikaya, 2018:108). Bu arzunun biyolojik

olarak erkek olmakla bir alakası yoktur. Tamamen kültürün erkeklere atfettiği ayrıcalıklar nedeniyledir. Bu açıdan bakıldığında Betty'nin karşısındaki kişiye karşı sergilediği tutumda cinsiyet gözetmeksizin, öfkesini şiddetle olmasa da karşı tarafı kışkırtacak bir şekilde bir davranış sergilediği görülmektedir. Betty'nin personası toplum tarafından benimsenme isteğiyle örtüşmenin tam aksine, ilkel yanını ortaya koyarak bir nevi erkeksi yanını yani animusu ortaya koymaktadır.

Tablo 5: Betty'nin Yaşadıkları Yeri Ateşe Vermesi

KAYNAK METİN	EREK METİN
<p>J'ai vu Betty plantée devant la véranda. Je me suis arrêté. Elle avait ses deux valises à côté d'elle et le regard qu'elle me lançait était d'une intensité incroyable. Je me suis aussi demandé ce qu'elle faisait avec ma lampe à gaz allumée dans les mains. Le crépuscule faisait briller ses cheveux, elle était d'une beauté farouche. Ça sentait l'essence dans le coin. J'ai su qu'elle allait balancer la lampe dans la baraque. Cette idée m'a fait jouir un dixième de seconde, ensuite j'ai vu son bras décrire un demi-cercle dans le ciel et la lampe a filé dans les airs comme une étoile filante.</p> <p>La baraque a fait WLOOOOOFF !!!C'était un avant -goût de l'enfer. Puis elle a empoigné ses valises pendant que les flammes sortaient des fenêtres.</p> <p>— Bon, tu viens... ? elle a demandé. On s'en va (Djian, 2019:56-57).</p>	<p>Betty'nin verandada dikildiğini gördüm. Durdum. İki valizi yanına duruyordu ve bakışlarında inanılmaz bir yoğunluk vardı. Bu arada elindeki yanan gaz lambasıyla ne yaptığını merak ettim. Alacakaranlıkta saçları parlıyordu, yabani bir güzelliği vardı. Ortalık benzin kokuyordu. Lambayı barakanın içine fırlatacağını anladım. Bu fikir saniyenin onda biri kadar bir süre beni keyiflendirdi, sonra kolunun havada bir yarım daire çizdiğini ve lambanın boşlukta bir yıldız gibi kaydığını gördüm.</p> <p>Barakadan ÇAATHIRR diye bir ses çıktı!!! Bu bir cehennem görüntüsüydü. Daha sonra, alevler pencereden çıkarken valizleri kaptı.</p> <p>-Hadi, geliyor musun...?dedi. Gidiyoruz (Djian, 2013:60-61).</p>

Tablo 5, Betty'nin İsimsiz Anlatıcı'nın yüzüstü patronuyla tartışmalarından sonra artık orada kalmak istemediğine karar vermesini ele alır. Son derece soğukkanlı bir şekilde kaldıkları yeri yakar. Daha sonra İsimsiz Anlatıcı'yla birlikte valizlerini alıp giderler.

“*J'ai vu Betty plantée devant la véranda. Je me suis arrêté*” cümlesinde Betty tam verandayı ateşe vermeden önce kurulmuş olan “*Je me suis arrêté*” cümlesinin arı bir dille “*durdum*” olarak çevrilmesi, Betty'nin sevgilisinin sakinliğini yansıtmaktadır.

Çevirmenin “*Le crépuscule faisait briller ses cheveux, elle était d’une beauté farouche*” cümlelerini “*Alacakaranlıkta saçları parıldıyordu, yabanıl bir güzelliği vardı*” şeklinde çevirmesi Estés’in vahşi kadın arketipiyle örtüşmektedir. “*...le regard qu’elle me lançait était d’une intensité incroyable*” cümlesinde çevirmen, “bana fırlattığı bakışta inanılmaz bir yeğinlik vardı ya da inanılmaz bir şiddet vardı” olarak çevirmek yerine “se lancer/fırlatmak” fiilini çevirmeyerek, “*bakışlarında inanılmaz bir yoğunluk vardı*” şeklinde aktarmıştır. Bu cümlede çevirmenin Betty karakterine dair sezindiği bazı şeylerin olduğu ve karaktere tek bir cümleyle derinlik kattığı düşünülmektedir. Çeviride çıkarma stratejisi kullanılmasından yola çıkarak, çevirmen kararının yine çevirmenin duygusal zekâsıyla bir bağlantısı olduğu, iç dünyasında karakterle aynı ruhsal duruma yaklaştığının da bir göstergesidir. Rifat’a göre, “okuma eylemiyle birlikte bir yıkma ve bu yıkımdan anlam üretme hali başlar. Metnin sesi duyuldukça yıkan yıkılanı daha iyi tanıyacak ve yıktıkça da yıkma isteği artacaktır” (2008:111). Çevirmenin çeviri sürecinde karaktere özgü metni ruhsal bir yıkıma uğrattığını bunu yaparken aynı zamanda inşa ettiğini söylemek mümkündür. Çevirmen, olaylara Philippe Djian’ın karakterlerinin temsil ettiği dünyaya göre yaklaşarak kendisini karakterle/karakterlerle özdeşleştirerek –mış gibi yaparken “o” olma durumuna geçmektedir. Bu da aynı zamanda çevirmendeki, anlamının gerçekleştiği bilişsel sürecin bir ifadesidir.

“*La baraque a fait WLLOOOOOFF !!!*” cümlesindeki yansıma sözcüğünün “*Barakadan ÇAATIIRR diye bir ses çıktı !!!*” şeklinde çevirisinde, çevirmenin cümlede olayın vahametini ve şiddetini yansıtmak açısından büyük harf kullanımından ünleme kadar aynı şekilde çevirmesi bu cümlede kaynak metnin kendine özgü dilsel özelliğini aynı şekilde yansıttığının da bir ifadesidir.

Estés kurtlar ve kadınlar hakkında şunları söylemektedir:

Sağlıklı kurtlar ve sağlıklı kadınlar belirli ruhsal karakteristikleri paylaşırlar. Keskin bir duyarlık, oyuncu bir ruh ve yoğun bir kendini adama kapasitesi. Kurtlar ve kadınlar; doğaları, araştırıcılıkları, büyük bir dayanıklılık ve güce sahip olmaları bakımından yakın akrabadırlar. Sürekli değişen koşullara uyum sağlamada deneyimlidirler; tuttuklarını koparmalarının yanında çok da cesurdurlar (2016:16).

Betty’nin kitap boyunca gözlemlenilen cüretkâr tavırları, sezgilerine göre davranması, içgüdülerinin duyarlılığını kaybetmesine izin vermemesi vahşi kadın arketipine uymaktadır. Estés, vahşi sözcüğünü denetimden yoksun anlamına gelen

günümüzdeki küçümseyici kullanımıyla değil, bütün dişilere destek veren gücü ifade eden bir metaforun ifadesi olduğunu söylemektedir (2016:20). “Denetimden yoksun” sözcüğü kimilerine göre Betty’nin bu davranışını açıklamada uygun bulunabilir. Fakat tekrar Jung’un sözlerini hatırlatmak gerekirse: “Bizler insan doğasının mayasında biraz olsun kötülük mayasının olduğunu biliriz. Gölgeyi tümüyle bastırmak kadar onu yadsımak (inkâr etmek) da yararsızdır. İnsan, bu karanlık yönüyle bir arada yaşamının yolunu bulmak zorundadır. Ansal ve bedensel sağlığı buna bağlıdır” (Hançerlioğlu, 1993:208).

Jung’a göre, dışadönüklükte ruhsal enerji nesnel dünyaya çevrilmiştir. Dışadönük kişi; algılarını, duygularını ve düşüncelerini çevresindeki eşyalara ve durumlara yöneltmiştir. Bu durum Betty’nin barakayı ateşe vermeden önce gayet sakin davranmasıyla ve önceden valizlerini hazırlamasıyla açıklanabilir. Barakayı serinkanlı bir şekilde ateşe vermeden önce zaten hep onunla olan ilkel ve hayvansal parçası yani gölgesi ortaya çıkmıştır. Yine Jung’un “kişilik kaderi tespit eder” sözünden yola çıkarak Betty’nin barakayı ateşe verip oradaki yaşamlarını nihayete erdirerek, arkasına bakmadan kendilerine yeni bir kader tayin ettiği söylenebilir. Bu bağlamda Estés’in şu sözleri Betty’nin davranışıyla örtüşmektedir: Vahşi kadınların sezgisel olarak nasıl çekilip gidileceğini ve nasıl kalmacağını bildiğini ve bu güçlü psikolojik doğa olan vahşi kadın arketipinin içgüdüsel doğa olarak görüldüğünü belirtmektedir (2016:20).

Betty barakayı ateşe verdikten sonra soğukkanlı bir şekilde “*Bon, tu viens... ? elle a demandé. On s’en va*” “*Hadi, geliyor musun?*” diyor ve çevirmenin de bu soğukkanlılığa devam ettiğini görüyoruz. Önceki satırlarda cehennem görüntüsü, alevlerin pencerelerden sıçraması gibi okuyucuyu da heyecana sürükleyecek ifadeler bir anda tek bir cümleyle ortalığı sülmana çeviriyor ve Schleiermacher’ın şu ifadesini doğruluyor: “Çevirmen yabancı yazarı okurların dünyasına sokar ve onlardan biri yapar” (Kurultay, 1985:198). Kurultay’ın bu sözleri çevirmenin yaptığı işin aslında okuru imgesel anlamda bir başka dünyaya götürmek olduğu şeklinde yorumlanabilir. Ayrıca Kaya ve Okyayuz’un çeviri ürünler hakkındaki görüşlerine de bakılırsa: “Çeviri ürünler, bilgi birikimi ve beceri dizisi harmanlanarak ortaya konur-ürün her ne olursa olsun bu gerçek değişmeyecektir” (2017:322). Bu bağlamda

tabloların erek metne yansımalarında görülebileceği gibi çevirmen, bilgi birikimini ve kişisel becerilerini harmanlayarak, kaynak metni erek metne aktarmıştır.

Tablo 6: Betty ve İsimli Anlatıcı Kalabalığın Arasında

KAYNAK METİN	EREK METİN
C'était l'heure où les gens étaient dans la rue, le boulot était fini et ils rentraient. Toutes les putains d'enseignes se mettaient à clignoter à ce moment-là et il fallait traverser des cascades lumineuses en clignant des yeux et les épaules rentrées. Je haïssais cordialement tout ça, mais la présence de Betty à mes côtés rendait l'ensemble étrangement supportable, toutes ces conneries me faisaient même pas chier. N'empêche que la plupart des gens avaient des gueules infernales, je voyais que les choses avaient pas changé (Djian, 2019:60).	İnsanların sokakta oldukları bir saati, işten çıkmış eve dönüyorlardı. Bu sırada bütün boktan dükkân tabelalarının ışıkları yanıp sönüyordu, bu ışık selinden göz kırptırarak ve omuzlarımızı kısarak geçmek gerekiyordu. Bundan tüm varlığımla tiksiniyordum: ama yanımda Betty'nin olması bu tabloyu şaşırtıcı bir şekilde dayanılır kılıyordu, bütün bu saçmalıklar bile canımı sıkıyordu. Oysa insanların çoğunun suratı iğrenç bir haldeydi, durumun pek değişmediğini görüyordum (Djian, 2013:65).

Tablo 6'da Betty'nin barakayı ateşe vermesinden sonra İsimli Anlatıcı'yla birlikte otostop çekerek, şehre, Betty'nin kardeşi Lisa'nın yanına gittikleri gün İsimli Anlatıcı'nın gözlemlerini ve ruh halini anlatmaktadır.

"C'était l'heure où les gens étaient dans la rue, le boulot était fini et ils rentraient" cümlesinin çevirisinde imparfait yapısının korunduğu görülmektedir. Hiçbir çeviri kaybı izlenmemektedir. Çevirmen, cümleyi İsimli Anlatıcı'nın dilinden yalın bir şekilde çevirmiştir.

"Des cascades lumineuses.." ifadesi "ışık seli" olarak çevrilmiş olup, caddedeki dükkânların, tabelaların parlak ışıklarının imgelemde canlandırılmasını kolaylaştırmıştır. *"Bu ışık selinden göz kırptırarak ve omuzlarımızı kısarak geçmek gerekiyordu"* cümlesinde İsimli Anlatıcı için içedönük tiplerin genel bilinç tutumundan bahsetmek gerekirse: "İçedönük bilinç, dış koşulların haliyle bilincinde olmakla birlikte sonuç üzerinde rol oynayan öznel belirleyicileri seçer. Dolayısıyla, bireyin öznel mizacı uyarınca duyu uyarana karşılık veren algı ve biliş etkeni onu yönlendirir" (Jung, 2019:358). Bütün bu kalabalıktan tiksinen İsimli Anlatıcı, insanların arasından sıyrılmak için omuzlarını kısarak geçmesi gerektiğini söylemektedir.

“*Cordialement*” zarfı için “*tüm varlığımla*” ibaresi kullanılmış olup, İsimsiz Anlatıcı’nın caddeye, kalabalığa, vitrin ışıklarına tiksintisi yansıtılmıştır. “*Cordialement*” zarfının “yürekten gelen, candan” anlamları da bulunmakla birlikte, cümlenin gidişatı bakımından bu anlamları kullanılamayacağından çevirmen, İsimsiz Anlatıcı’nın dilinden hissettiklerini “*Bundan tüm varlığımla tiksiniyordum*” çevirisiyle aktarmıştır. Uyar’a göre “Çevirmen, çağdan çağa ülkeden ülkeye ince ilmekler atan kişidir” (Akt. Şahin, 2012:35). Uyar hakkında yayımlanan *Çevirinin Özgün Sesi* adlı dergi yazısında Uyar’ın çeviri ile ilgili yukarıdaki aktarımı destekleyici görüşleri Şahin tarafından şu şekilde yorumlanmıştır: “Çeviri yapmak için yalnızca sözcüklere doğru karşılıklar bulmak yeterli değildir ona göre. Öncelikle “yazarların seslerinin keşfedilmesi” gerekir” (2012:35). Bu bağlamdan yola çıkarak, tablolarla görüldüğü gibi çevirmenin İsimsiz Anlatıcı’nın dilinden yazarın sesini keşfettiği ve erek metne yansıttığı görülmektedir.

Ayrıca insan kalabalığının İsimsiz Anlatıcı’da uyandırdığı tiksintiye Demir ve Kuş’un yeraltı roman kişisi özelliklerinden şu görüşleri doğrultusunda bakıldığında, İsimsiz Anlatıcı ile örtüşen bir madde olduğu söylenebilir:

Yeraltı romanı kişisi, toplumla çatışma halindedir. Bu çatışmalar doğrudan tepkisel bir boyur kazanıp eyleme dökülmüş olabileceği gibi felsefi, entelektüel ve zihinsel çatışma şeklinde de(susma, tavır alma, tikslenme vb. olabilir. Elbette Yeraltı roman kişisinin bir pratik içerisinde olması, her türlü otoriteye genel ve ortalama yaşama kültürüne karşı tepkisini somut tavırlar biçiminde göstermesi önemlidir. Yoksa sadece düşünsel ve felsefi anlamda karşı durması modern romanın, edilgen, yabancılaşmış, nihilist roman kişisiyle karıştırılmasına neden olabilir (2017:292).

Bu bağlamda “*Oysa insanların çoğunun suratı iğrenç bir haldeydi, durumun pek değişmediğini görüyordum*” cümlelerine bakıldığında İsimsiz Anlatıcı’nın toplumla zihinsel olarak önceden gelen bir çatışmayı sürdürdüğü düşünülebilir.

“*N’empêche que la plupart des gens avaient des gueules infernales*” cümlesinde “*gueule infernal*” ifadesi “iblisçe- iblis gibi” yerine “*iğrençti*” ifadesi kullanılmış olup, çevirmenin, İsimsiz Anlatıcı’nın insanların yüzünde gördüğü sıkıntıyı yansıttığı görülmektedir.

İsimsiz Anlatıcı, Betty’nin varlığı sayesinde şehrin kalabalığına, insanlara katlanabilmenin kolay olduğunu söylemektedir. Betty sayesinde bir adım atmıştır, yaşadığı izbe barakayı, oradaki hayatını arkasında bırakmıştır. Bu bağlamda Estés’in şu sözleri Betty ile özdeşleşmektedir. “Vahşi kadın, cesaret eden, yaratan ve

yıkandır. Bütün yaratıcı eylem ve sanatları olası kılan ilksel ve buluşçu ruh odur. O, etrafımızda bir orman yaratır ve biz de hayata bu yeni ve özgün açıdan bakmaya başlarız” (2016:132).

Betty, önceki tablolar da görülebileceği gibi gerçek anlamda yakıp yıkmıştır. Yeni bir hayata her zaman hazırdır. İsimsiz Anlatıcı'nın etrafında bir orman yaratır. Ve varlığı İsimsiz Anlatıcı'nın bakış açısını değiştirecektir.

Tablo 7: Betty ve Sevgilisinin Garsonluk Deneyimi

KAYNAK METİN	EREK METİN
<p>Parmi les clients qui tardaient à décoller, il y avait la bonne femme et son vieux mec. Le type avait pas avalé grand-chose mais la femme avait dévoré pour deux , et picolé aussi , ses yeux brillaient. Elle en était à son troisième café...</p> <p>...</p> <p>— Nom d'un chien ! a fait celle en rouge. Je veux voir le patron immédiatement, vous entendez ... ?!...</p> <p>...</p> <p>La bonne femme tremblait de colère, la rage l'étranglait à moitié.</p> <p>— Il y a que le service a été épouvantable tout au long de la soirée, et que pour finir, cette petite gourde refuse de m'apporter mon manteau! Dans quel genre d'endroit sommes-nous donc...?...</p> <p>...</p> <p>— Bon sang ! On aura tout vu ... ! a grincé la femme. Je voudrais bien savoir qui commande dans cette gargote!...</p> <p>...</p> <p>À ces mots, Betty a poussé une espèce de râle sinistre, presque animal, un truc à vous glacer le cœur. J'ai eu juste le temps de l'apercevoir en train de saisir une fourchette qui traînait sur une table, la salle a paru s'illuminer et elle a bondi sur la bonne femme avec la rapidité de</p>	<p>Defolup gitmekte geciken müşteriler arasında, o aptal karı ve herifi de vardı. Adam çok fazla yiyip içmemişti; ama kadın iki kişilik yemiş, üstelik kafayı da çekmişti, gözleri parlıyordu. Üçüncü kahvesini içiyordu...</p> <p>...</p> <p>-Allah kahretsin! dedi kıpkırmızı olan. Derhal patronu görmek istiyorum, işitiyor musunuz?!...</p> <p>...</p> <p>Karı sinirden titriyordu, öfkeden boğuluyor gibiydi.</p> <p>-Bütün gece boyunca korkunç bir servis vardı ve bu yetmezmiş gibi son olarak da bu küçük budala mantomu getirmeyi reddetti! Ne biçim bir yerdeyiz Allah aşkına?...</p> <p>...</p> <p>-Tanrım! Bu kadarı da fazla! ...diye hırladı kadın. Bu köhne yerde emirleri kimin verdiğini bilmek isterdim doğrusu!...</p> <p>...</p> <p>Bu sözler üzerine Betty korkunç bir hırıltı çıkardı, neredeyse hayvani, insanın yüreğini donduracak bir sestti. Onu bir masada duran çatalı alırken görebilecek zamanı bulabildim ancak, salon aydınlanır gibi oldu ve Betty yıldırım hızıyla karının üstüne atıldı.</p>

l'éclair. Elle lui a planté la fourchette sauvagement dans le bras. L'autre poussé un hurlement. Betty a arraché la fourchette et l'a replantée un peu plus haut. La bonne femme est partie à la renverse en trébuchant sur une chaise, avec son bras barbouillée de sang. Tout le monde semblait paralysé, ou alors ça allait trop vite et l'autre a hurlé de plus belle quand elle a vu Betty une nouvelle fois avec la fourchette en avant, elle a essayé de ramper sur le dos (Djian, 2019:91-92).	Çatalı vahşi bir şekilde kadının koluna sapladı. Beriki bir böğürtü kopardı. Betty çatalı çıkardı ve biraz yukarıda bir yere yeniden sapladı. Kadın, kolu kana bulanmış bir halde bir sandalyeye çarparak sırtüstü düştü. Herkes paralize olmuş gibiydi ya da her şey çok çabuk olup bitiyordu ve öteki Betty'yi çatalla birlikte tekrar karşısında görünce daha da beter anırdı, sırtüstü sürünmeye çalıştı (Djian, 2013:95-96).
---	---

Tablo 7, Betty ve kitaptaki İsimsiz Anlatıcı olan sevgilisinin, bir arkadaşlarının restoranında garsonluk yaptıkları bir geceyi ele almaktadır. Gece boyunca bir müşterinin huysuzluklarıyla boğuşan Betty'nin müşterinin koluna çatal saplamasıyla sonuçlanan bir gece söz konusudur.

İsimsiz Anlatıcı'nın romanın başında tesisatçı olması, bu tabloda ise Betty ile birlikte garsonluk yapmaları, Demir ve Kuş'un yeraltı romanı kişisinin özelliklerinden şu görüşleri ile örtüşmektedir: "Yeraltı romanı kişisi, toplumun her kesiminden olabilir. Belirli bir sınıfa, kökene, dine ya da zümreye ait olmak gibi bir kural yoktur" (2017:292).

"Parmi les clients qui tardaient à décoller, il y avait la bonne femme et son vieux mec" cümlelerinin çeviri sürecinde çevirmen, "gitmekte geciken müşteriler arasında" ifadesine "defolmak" tabirini de ekleyerek Philippe Djian'ın eserlerinde kullanmaktan çekinmediği sokak ağzı dil seviyesine inmeyi başarmıştır. Örnek bölümdeki olayın gidişatında sokak ağzına geçiş yapıldığına bir diğer örnek ise, çevirmenin "bonne femme" ifadesini "karı" olarak ve "son vieux mec" ifadesini "herifi" olarak çevirmesidir. Çevirmenin bu kararı, kaynak metinde hissettirilmeye çalışılan ifadenin eşdeğerliğini sağlamış olduğunu göstermektedir.

"Dans quel genre d'endroit sommes-nous donc...?" soru cümlesinde çevirmen olayın gidişatı bakımından ifadeyi "Ne biçim bir yerdeyiz Allah aşkına?" biçiminde çevirerek ekleme stratejisi kullanmıştır. İfadeye "Allah aşkına!" eklenerek çevirmen örnek vakadaki gergin ortamı vermiştir.

“*Bon sang ! On aura tout vu ... ! a grincé la femme*” cümlesinde “*Bon sang/ Lanet olsun!*” ünlem ifadesi “*Tanrım!*” olarak çevrilerek müşteri kadının isyanını yansıtmaktadır. Çevirmen “grincer/ gıcırdamak-gıcırdatmak” fiilini “hırlamak ” olarak çevirmiş ve sadece Betty karakteriyle empati kurmakla sınırlı kalmayıp diğer karakterlerle de empati kurma yeteneğini göstererek, müşterinin sinirini ve çirkefliliğini yansıtabilmiştir.

“*Çatalı vahşi bir şekilde kadının koluna sapladı. Beriki bir böğürtü kopardı. Betty çatalı çıkardı ve biraz yukarıda bir yere yeniden sapladı*” cümlelerinde Jung’un kavramlarına göre Betty karakteri ele alındığında Betty garson personasını bir kenara bırakıp vahşi yanını sergilemiştir. Yine animusu, erkeksi yanı ortaya çıkmıştır. Kadına özgü zarafeti bir kenara bırakıp gözü kara bir şekilde şiddet göstermekten çekinmemesi animusunun kadınsı yanının bir kenara itilip erkeksi yanının sergilenmesine neden olmaktadır. Ayrıca Betty’nin gölgesi yani içinde bir yerlerde saklı olan ilkel yanı, öfke patlamasıyla gün yüzüne çıkmıştır. Jung bu durumu şöyle açıklamaktadır:

Gölge, içimizdeki engellediğimiz her şeyi yapmak isteyen, olamadığımız her şey olan, Dr. Jekyll’imize karşın Mr. Hyde’i temsil eden aşağılık varlıktır. Bir duygunun etkisine kapıldığımızda ya da bir öfke nöbetinde kendimde değildim ya da gerçekten bana ne oldu, bilmiyorum diyerek kendimizi mazur göstermeye çalışırken bu yabancı kişilikle tanışırız. Gerçek, gölgemizin bu ilkel ve hayvansal parçamızın ortaya çıkmasıdır. Gölge aynı zamanda kendini kişileştirir de: birisinden özellikle hoşlanmadığımızda, bunun için mantıksal bir neden yoksa da, anlamalıyız ki o kişide bize görünen o kişiliğe bürünmüş olan kendi gölgemizdir (Akt. Hançerlioğlu, 1993:208).

Bu cümlelerden yola çıkarak, daha farklı söylemek gerekirse birisinden hoşlanılmadığında bir bakıma Betty’nin müşteriyle tartışmasında sergilediği tavrın arkasında bilinçsiz de olsa aslında kendi gölgesini de gördüğü ileri sürülebilir. “*Elle lui a planté la fourchette sauvagement dans le bras. L’autre poussé un hurlement. Betty a arraché la fourchette et l’a replantée un peu plus haut/Çatalı vahşi bir şekilde kadının koluna sapladı. Beriki bir böğürtü kopardı. Betty çatalı çıkardı ve biraz yukarıda bir yere yeniden sapladı*” gibi erek metin cümleleri daha detaylı incelendiğinde çevirmenin de Betty’nin yanı sıra çeviride de bir bakıma kendi gölgesiyle yüzleştiği düşünülmektedir. Çatalın vahşi bir şekilde saplanması, kadından “beriki” olarak bahsedilmesi çeviride olayın bütün sıcaklığıyla yansıtıldığını işaret etmektedir.

Betty'nin öfkesini kontrol edememesini Zilman'ın şu görüşü desteklemektedir:

Öfkenin kökeninin “savaş ya da kaç” tepkisinin ‘savaş’ yanında olduğundan, öfkeyi körükleyen nedenlerden birinin tehlike hissi olduğunu saptamıştır. Tehlike işaretini veren şey; adaletsiz ya da kaba davranışlara maruz kalmak, hakarete uğramak veya aşağılanmak vb. gibi bariz bir fiziksel tehdit de olabilir (Akt. Goleman, 2018: 94).

Bu bağlamda Betty'nin, kaba davranışlar, hakarete uğramak vb. nedenlerden dolayı tehlike işaretini görerek savaşmayı seçtiği söylenebilir. Betty'nin müşterinin koluna çatal saplamasıyla birlikte çevirmenin artık nasıl bir karakterle karşı karşıya kaldığını anlamaya başladığı da düşünülebilir. Sıradan bir karakterle karşı karşıya olmadığı belirgin bir hale gelmiştir. Çünkü önceki tablolarında Betty fiziksel olarak kimsenin canını yakmamıştı, bir arabanın üstüne pembe bir kutu boyayı boca etmişti, bir barakayı ateşe vermişti fakat bu vakada ilk defa öfkesini kontrol edemeyip bir insana zarar verdiği gözlemlenmektedir. Çevirmenin erek metinde her iki kadının da öfkesini akıcı bir şekilde, olayın sıcaklığını bozmadan aktarmasıyla aynı anda hem Betty'nin hem de müşteri kadının ruh haline büründüğü anlaşılmaktadır. Ayrıca kitabın çevirmeninin bir kadın olması dolayısıyla Cumhuriyet'in ilk dönemlerinden başlayarak Türkiye'de çeviri alanının gelişiminde rol oynamış on altı kadın çevirmenin kısa yaşam öykülerini derlendiği “Kelimelerin Kıyısında: Türkiye'de Kadın Çevirmenler” adlı kitapla ilgili bir yazıda Chamberlain'in şu görüşleri de dikkat çekmektedir: “Feminist çeviribilim araştırmalarına göre tarih boyunca çevirmenlik genellikle erkeğin “özgün” ve “birincil” olarak görüldüğü dünyada “ikincil ve kadın” olarak nitelenmiştir” (Akt. Tahir Gürçağlar, 2019). Bu görüş şu şekilde yorumlanmıştır: “Çevirinin ikincil değil, birincil rol üstlendiği bir kültürel ortamda onun yenilikçi ve dönüştürücü gücünü edebiyatın farklı türlerine taşıyan bu kadınlar ikincilliğin değil, olsa olsa üretkenliğin simgesi olabilir” (Akt. Tahir Gürçağlar, 2019) denilmektedir. Bu cümlelerle kadın çevirmenlerin üretkenliklerinin yüceltildiği ve *Betty Blue*'nun çevirmenin de bu tablodaki çeviri kararlarıyla adeta üretici bir simge olduğu düşünülmektedir.

Tablo 8: Betty'nin Müşteriye Çatal Saplamasından Sonra Olanlar

KAYNAK METİN	EREK METİN
J'ai trouvé qu'il faisait une chaleur insupportable à ce moment-là. Ça m'a complètement réveillé. J'ai eu le temps d'attraper Betty à bras-le-corps avant qu'elle fasse vraiment une connerie, je l'ai tirée en arrière de toutes mes forces et on a roulé jusque sous une table.	O sırada dayanılmaz bir sıcak olduğunu fark ettim. Bu beni tamamen ayılttı. Daha büyük bir saçmalık yapmadan önce Betty'yi belinden kavrama fırsatını buldum, var gücümle onu arkaya çektim ve bir masanın altına kadar yuvarlandık.

<p>Tous mes muscles étaient si tendus que j'ai eu l'impression d'avoir basculé avec une statue de bronze dans les bras. Quand nos yeux se sont croisés, j'ai vu qu'elle me reconnaissait plus et la fourchette s'est plantée dans mon dos au meme instant. Ça m'a fait mal jusque dans le crâne. Mais j'ai réussi à lui attraper la main et je l'ai tordue pour lui faire lâcher la fourchette. Ce truc brillant et taché de sang a sonné sur le carrelage comme un objet tombé du ciel.</p> <p>Aussitôt, les gens se sont mis à bouger autour de nous, je voyais surtout leurs jambes mais mon esprit enregistrait plus rien du tout, je sentais Betty trembler sous moi et ça me rendait malade.</p> <p>— Betty, j'ai fait, c'est fini... Calme-toi, c'est fini...</p> <p>Je lui tenais les mains plaquées au sol et elle secouait la tête en gémissant. J'y comprenais rien, je me rendais seulement compte que je pouvais pas la lâcher, je me suis senti malheureux.</p> <p>Eddie a passé la tête sous la table, j'ai pu voir d'autres gueules qui se pressaient derrière lui. Je me suis démerdé pour que personne puisse la regarder et j'ai envoyé un coup d'œil éperdu à Eddie.</p> <p>— Eddie, je t'en prie... Fais-les sortir de là... !</p> <p>— Merde, qu'est-ce qu'il s'est passé ? il a fait.</p> <p>...</p> <p>Il s'est relevé et je l'ai entendu discuter et pousser les gens vers la sortie, brave Eddie, merveilleux Eddie, je savais que je lui avais pas demandé quelque chose de facile. Les gens, c'est toujours des chiens enragés quand il s'agit de leur faire lâcher un os. Betty secouait sa tête comme un métronome pendant que je bredouillais les pires âneries du genre ça va</p>	<p>Bütün kasları öylesine gerilmişti ki adeta kucagımda bronz bir heykelle yuvarlanmış gibiydim. Göz göze geldiğimizde, beni tanımadığını anladım ve o anda çatal sırtıma saplandı. Acı başıma kadar yayıldı. Ama elini yakalamayı başardım ve çatalı bırakması için elini büktüm. O parlak ve kan içindeki alet zeminde adeta gökten düşmüş bir nesne gibi ses çıkardı.</p> <p>Daha sonra etrafımızdaki insanlar kıpırdamaya başladı, özellikle bacaklarını görüyordum; ama hiçbir şeyi aklımda tutamayacak haldeydim, Betty'nin altımda titrediğini hissediyordum ve bu beni hasta ediyordu.</p> <p>-Betty, dedim, bitti...Sakinleş,bitti.</p> <p>Yere yapışmış ellerini tutuyordum ve inleyerek başını sallıyordu. Hiçbir şey anlamıyordum, sadece onu bırakamayacağımı biliyordum, çok mutsuzdum.</p> <p>Eddie başını masanın altına uzattı, onun arkasında itişip kakışan başka suratlar gördüm. Hiç kimsenin onu görmemesini sağlamaya çalışıyordum ve Eddie'ye çılgın gözlerle baktım.</p> <p>-Eddie yalvarırım...Onları buradan çıkar!..</p> <p>-Allah kahretsin, ne oldu ? diye sordu.</p> <p>...</p> <p>Doğruldu, insanlarla tartıştığımı, onları kapıya doğru ittiğini duydum, kahraman Eddie, muhteşem Eddie, ondan kolay bir şey istemediğimi biliyordum. İnsanlar, önlerindeki kemiği aldığınız zaman kuduran köpekler gibidir. Ben, kötü müsün tatlım, kendini iyi hissetmiyor musun gibi zirvalıkları gevelerken Betty başını bir metronom gibi sallıyordu</p>
---	--

pas, ma belle, tu te sens pas bien... ? (Djian, 2019:92-93).	(Djian, 2013:96-97).
--	----------------------

Tablo 8, Betty'nin müşterinin koluna çatal saplamasından sonra, İsimsiz Anlatıcı'nın onu sakinleştirmeye çalıştığı anları anlatmaktadır.

“J'ai trouvé qu'il faisait une chaleur insupportable” cümlesinde çevirmen ekleme stratejisi kullanarak “o sırada” ifadesini eklemiştir. *“O sırada dayanılmaz bir sıcak olduğunu fark ettim”* cümlesi incelendiğinde “il faisait une chaleur” yapısında “hava sıcaktı” ifadesinde “hava” kelimesi çıkarılarak cümle duru bir üslupla çevrilmiştir. Çevirmen ortamdaki gerginliği, olayların hararetinin yatışmadığını yansıtmıştır.

“J'ai eu le temps d'attraper Betty à bras-le-corps avant qu'elle fasse vraiment une connerie” cümlesinde “bras-le-corps- birinin etrafına kollarını dolamak” ifadesini *“Daha büyük bir saçmalık yapmadan önce Betty'yi belinden kavrama fırsatı buldum”* olarak “belinden kavramak” ifadesini kullanmıştır ve cümleyi sadeleştirmiştir. “Connerie- hıyarlık, avallık” anlamları yerine “saçmalık” anlamı seçilmiştir. Çevirmenin, İsimsiz Anlatıcı'nın Betty'nin yaptıklarına rağmen ağır bir kelime kullanmayacağını sezdiği düşünülmektedir. “Hıyarlık veya avallık” kelimeleri, İsimsiz Anlatıcı'nın Betty'ye karşı olan tutumunu yansıtmamaktadır. Fakat “saçmalık” kelimesi Betty'nin davranışında en azından haklılık payı olduğunu bildiğini hissettirmektedir. İçedönük tiplerin bilinçdışı tutumuna bakıldığında, Jung'a göre nesneyle ilişkiyi bilinçisi gözettiğinde, nesneyi kontrol alma çabası şiddet kazanır (Jung, 2019:362). Bu bağlamda Betty'yi sakinleştirmek ve Betty'nin yarattığı nesnel koşulları düzene sokmak için İsimsiz Anlatıcı fiziksel gücünü kullanmaktadır. Betty'yi belinden kavrayarak tutmaya çalışmasının nesnel koşulları kontrol etmeye çalışmasına bir örneklem olduğu düşünülmektedir.

Çevirmen, İsimsiz Anlatıcı'nın kendinde olan fiziksel durumu temsil eden *“tous mes muscles”* ifadesini *“bütün kasları”* şeklinde Betty'ye uyarlayarak, Betty'nin bronz bir heykel gibi kaskatı olduğunu okura yansıtmıştır. Ayrıca *“Quand nos yeux se sont croisés...”* ifadesinde, “croiser- buluşmak” fiili “göz göze gelmek” şeklinde çevrilerek çevirmenin kaynak dilin yapısına hakim olduğu görülmektedir.

“Ce truc brillant et taché de sang a sonné sur le carrelage comme un objet tombé du ciel” cümlesinde İsimsiz Anlatıcı'nın çatalın düşmesini betimlemesi çevirmen

tarafından canlı bir şekilde yansıtılmıştır. “Comme” zarfını “adeta” şeklinde kullanmayı tercih ederek cümleye hareketlilik katmıştır.

“*Aussitôt, les gens se sont mis à bouger autour de nous..*” cümlesinde “hemen,derhal” anlamındaki “*aussitôt*” zarfı, olayın gidişatın ifade etmesi açısından “*daha sonra*” şeklinde metnin bütünlüğünü koruyacak şekilde çevrilmiştir. “*...mais mon esprit enregistré plus rien du tout*” cümlesi “*ama hiçbir şeyi aklımda tutamayacak haldeydim*” şeklinde çevrilerek “haldeydim” ifadesi eklenmiş olup cümlede İsimsiz Anlatıcı’nın ruh halinin ne derece kötü olduğu yansıtılmıştır. Çevirmen yine tek bir kelimeyle cümlenin derinliğini arttırmıştır.

“*Je sentais Betty trembler sous moi et ça me rendait malade*” cümlesinde imparfait yapısı korunmuştur. İsimsiz Anlatıcı’nın çaresizliği gözler önündedir. Jung’a göre içedönük tipin bilinçdışı tutumunda, “nesne onu arzusu hilafına kendisini ona dayatır, onda en nahoş ve en zorlu tesirleri meydana getirir, her adımda ona eziyet eder” (Jung, 2019:362). Jung’un içedönük tipin bilinçdışı tutumuna dair görüşleri, Betty’nin İsimsiz Anlatıcı’nın ruhunda yarattığı acıyla benzerlik göstermektedir. “*Betty’nin altımda titrediğini hissediyordum ve bu beni hasta ediyordu*” cümlesinde Betty’nin halinin onu hasta edecek kadar perişan etmesi, nesnenin yani Betty’nin yaşattığı koşullarla baş edebilmesi için bir iç mücadele halini almıştır.

“*... j’ai pu voir d’autres gueules qui se pressaient derrière lui*” “presser-yığılmak-toplaşmak” fiili, itişip kakışmak olarak “*onun arkasında itişip kakışan başka suratlar gördüm*” şeklinde çevrilerek Betty’nin yaptıklarından sonra restorandaki kargaşayı yansıtmaktadır.

“*et j’ai envoyé un coup d’œil éperdu à Eddie*” cümlesi “envoyer un coup d’œil éperdu” şeklinde “çılgın bir bakış attım “ ifadesi “*Eddie’ye çılgın gözlerle baktım*” şeklinde çıkarım yoluyla çevrilmiştir. Ve İsimsiz Anlatıcı’nın çaresizliği, kapana kısılmışlığı vurgulanmıştır.

“— *Merde, qu’est-ce qu’il s’est passé ? il a fait*” cümlesinde “merde- kahretsin” ifadesi, yerelleşmiş ifadelerin veya argo sözcüklerin çevirisinde başvuru perspektif kaydırma (değiştirme) yoluyla “*Allah kahretsin*” şeklinde erek kültürün özelliklerine göre çevrilmiştir. Çevirmenin bu kararı, Yalçın’ın (2015:113) perspektif

kaydırma için hedef dil ve kültürün özelliklerini göz önünde bulundurarak yeniden çevrilmesi tanımına uygun düşmektedir.

“*Betty secouait sa tête comme un métronome pendant que je bredouillais les pires âneries du genre ça va pas, ma belle, tu te sens pas bien... ?*” cümlesinde “ânerie-aptalca söz, davranış” kelimesi “zırvalık” olarak, “bredouiller-mırıldanmak, anlaşılmaz konuşmak” kelimesinde “gevelemek” tercih edilmiş olup, İsimsiz Anlatıcı’nın kendisinin de söylediklerinin bir işe yaramadığını bildiğini yansıtmaktadır.

Erek metni temsil eden çeviri bağlamında Ricoeur’ün çeviri arzusuna dair görüşlerine de değinilmesi gerekli görülmektedir. “...Zorluluk, yararlılık tamam! Ama daha esaslı, daha derin, daha gizli bir şey var: Çeviri yapma arzusu!” (Işık, 2018:236). Ekmekçi, *Betty Blue* ile ilgili şu sözleri söylemektedir: “Bu kitabı okumuş, filmini seyretmiş ve tabii ki çok sevmişim. Yayınevinden kitabın çevrileceğini öğrenince çevirmek istedim onlar da kabul ettiler” (Ek 1). Bir çevirmenin okuduğu ve sevdiği bir kitabın sesi olmasının yansımalarına çevirisinde şahit olunmaktadır. Çeviri arzusunun, beğenilen bir eseri dilinde yeniden yaratma arzusunun metni ne kadar keyifli kıldığı gözlemlenmektedir. Işık ise çeviri arzusunu yaratan diyalektiği şöyle özetlemektedir:

Çevirmen, bir zanaatçıdır. Her zanaatçı gibi; yaptığı işe, eserine, kendi bilgisinden, zekâsından, anlayış gücünden ve yaratıcılığında bir şeyler katar. Çevirmen (burada edebiyat eserlerinin çevirmenlerini düşünüyoruz) bir anlam işçisi, anlam yontucusu ve hayatın yorumcusu olan yazarın başarısının ortağıdır. Çevirmen, hem bir okur (okuduklarına duygusal tepki veren, beğenen, eleştiren), hem bir yazar olarak, okur ve yazar arasında, iki dil arasında, iki kültür arasında yer alır. O, ifadelerin, cümlelerin, anlam düzeneklerinin karşı karşıya geldiği, birbirine karıştığı bir kavşakta yer alır (2018:238).

Işık’ın edebiyat eserlerinin çevirmenleri hakkında “anlam işçisi, anlam yontucusu” tabirleri çevirmenin yaptığı işi kısaca özetlemektedir. *Çevirmen Öyküleri: Bir Özbetimle Çalışması* adlı kitapta Durdağı’nın çeviriye dair görüşleri ise şöyledir: “Çeviri yapmak, çevirmeni hoş olsun ya da olmasın yeni dünyalarla tanıştırdığı, araştırma yaptırdığı ve karar almak, yaratmak zorunda bıraktığı için geliştirici olduğu kadar hem dilsel konuda hem de yazım geleneği yönünden ufuk açıcı bir edimdir” (2019:65). Çevirmen Banoğlu ise *Çeviri Başlıbaşına Bir Yetenektir* adlı yazısında şu sözleri söylemektedir: “Sonuç olarak, çeviri sanıldığı kadar kolay bir iş değildir. Demem o ki, eli kalem tutan bir kişinin yazmasından çok daha zordur. Çeviri,

yazmaktan çok daha zor bir işlemdir çünkü” (2019:111). Bu düşüncelerin hepsinde çeviri eyleminin öneminin farklı boyutlarda vurgulandığı ve tablolardaki çeviri kararlarında bu önemle karşılaşıldığı söylenebilir.

Tablo 9: İsimsiz Anlatıcı'nın Betty'yi Sakinleştirmeye Çalışması

KAYNAK METİN	EREK METİN
<p>Elle secouait plus la tête, mais je sentais son corps dur comme de la pierre sous moi, c'était presque effrayant, j'avais l'impression d'être couché sur des rails de chemin de fer. Je l'ai lâchée tout doucement et comme ça se passait bien, je me suis laissé glisser à côté d'elle, je me suis aperçu qu'on était trempés de sueur. Le carrelage était glacé, poisseux, couvert de mégots, le rêve.</p> <p>J'ai touché son épaule, sa merveilleuse petite épaule, mais ça a pas donné ce que je voulais. En fait, le résultat fut terrible. Le contact de ma main a déclenché je ne sais quoi dans son cerveau. Elle s'est tournée en gémissant puis elle a éclaté en sanglots. C'était comme si on venait de me poignarder sous la table.</p> <p>Je me suis collé dans son dos et je l'ai caressée doucement, mais il y avait rien à faire. Elle se tenait en chien de fusil, tous ses cheveux étalés autour d'elle, dans cette merde et les poings serrés contre sa bouche. Elle pleurait, elle gémissait. Son ventre faisait des bonds comme si une bestiole vivante était enfermée là-dedans. On est restés comme ça un bon moment avec la lumière pâle de la rue qui se reflétait sur le sol et toute la misère du monde s'était donné rendez-vous sous cette table. J'étais brisé, j'en avais ma claque. Ça servait à rien de lui parler, j'avais tout essayé et ma voix n'avait pas de pouvoir magique. C'était une constatation amère pour l'écrivain. Je savais même pas si elle se rendait compte que j'étais là.</p>	<p>Artık başını sallamıyordu ama gövdesinin altında taş gibi ağır olduğunu hissediyordum, çok ürkütücüydü, kendimi demiryolu raylarının üzerine yatmış gibi hissediyordum. Onu usulca bıraktım, iyi olduğunu görünce yanına uzandım, ter içinde kaldığımızı fark ettim. Döşeme kaygan, yapış yapış, izmaritlerle kaplıydı, bundan iyisi olamazdı.</p> <p>Omzuna dokundum, muhteşem minik omzuna ama bu istediğim sonucu vermedi. Aslında sonucu korkunç oldu. Elimin teması beyinde ne olduğunu anlamadığım bir şeyi tetikledi. İnleyerek döndü, ardından hiçkırıklara boğuldu. Sanki beni masanın altında hançerlemişlerdi.</p> <p>Sırtına dayanadım ve onu yavaş yavaş okşadım ama yapılacak hiçbir şey yoktu. Dizlerini karnına çekmiş, saçları her tarafına saçılmış, bu pislik içinde, yumrukarını da ağzına dayamıştı. Ağlıyor, inliyordu. Karnı, sanki içeride küçük canlı bir hayvan varmış gibi inip kalkıyordu. Sokağın zemine yansıyan soluk ışığı altında bu halde uzun bir süre kaldık, dünyanın bütün felaketleri bu masanın altına toplanmıştı. Dağılmıştım, usanmıştım. Onunla konuşmanın hiçbir faydası olmuyordu, her şeyi denemiştım ve sesim büyülü bir güce sahip değildi. Bu, yazar için acı bir saptamaydı. Benim orada olduğumun farkında olup olmadığını bilmiyordum.</p> <p>...</p>

<p>...</p> <p>Que Dieu me pardonne, mais j'ai enroulé ses cheveux dans ma main, j'avais une espèce de vénération pour ses cheveux et quand j'ai senti que je la tenais bien serrée, je lui ai enfoncé la tête sous le robinet.</p> <p>J'ai compté lentement jusqu'à dix pendant qu'elle se débattait. La flotte giclait dans tous les sens. Ça me faisait chier de faire ça, mais je connaissais pas d'autre moyen, je connaissais pas grand-chose d'ailleurs, je connaissais toujours rien aux femmes, je connaissais rien de rien...</p> <p>Je l'ai laissée suffoquer un peu puis je l'ai lâchée. Elle a toussé un bon coup avant de se jeter sur moi.</p> <p>— Espèce de salaud ! elle a brillé. Espèce de salaud !! (Djian, 2019:94-95)</p>	<p>Tanrı beni affetsin. Saçlarını elime doladım, saçlarına hasta oluyordum ve onu iyice tuttuğuma kanaat getirince, başını musluğun altına soktum.</p> <p>O çırpırken ben yavaş yavaş ona kadar saydım. Su her yana saçılıyordu. Bunu yapmaktan nefret ediyordum; ama başka bir yol bilmiyordum, aslında bilmediğim çok şey vardı, kadınlar hakkında kesinlikle hiçbir şey bilmiyordum, hiç ama hiçbir şey bilmiyordum...</p> <p>Biraz soluklanması için ara verdim, sonra da onu bıraktım. Üzerime atılmadan önce bir süre öksürdü:</p> <p>-Pis herif ! diye bağırdı. Pis herif! (Djian, 2013:98-99).</p>
---	--

Tablo 9, bir önceki tabloda restoranda geçen bölümün devamıdır. İsimsiz Anlatıcı'nın Betty'yi kendine getirme çabaları sürmektedir. Bir önceki tablonun bütünlüğünü bozmamak, anlaşılabilirliğini korumak amacıyla devamında olanlar yeni bir tabloda gösterilmiştir.

“Elle secouait plus la tête, mais je sentais son corps dur comme de la pierre sous moi” cümlesinde İsimsiz Anlatıcı'nın Betty'nin kaskatı vücudunun taş gibi ağır olduğunu hissettiğini söylemesi, çevirmenin bunu İsimsiz Anlatıcı'nın üslubunu koruyarak aktarabilmesiyle birlikte Betty'nin kendini kaybettiği anlar gözler önüne serilmektedir.

“C'était presque effrayant” ifadesinde “effrayant-korkutucu” sıfatının çevirmen tercihiyle “ürkütücü” olarak çevrilmesi Betty'nin kaskatı halinin, İsimsiz Anlatıcı'ya boş gözlerle bakmasının okurda da İsimsiz Anlatıcı'da yarattığı duyguları yaratmasında etkili olduğu düşünülmektedir.

“Presque-neredeyse” zarfı yerine cümlenin vahametini ifade edecek şekilde “çok” zarfının kullanılması Betty'nin haleti ruhiyesinin “çok ürkütücü” olması yine

çevirmenin her bir kelimeyi, her bir cümleyi sindirdiğinin bir göstergesidir. “*j’avais l’impression d’être couché sur des rails de chemin de fer*” cümlesinde, İsimsiz Anlatıcı’nın kendisini demiryolu raylarının üzerinde yatıyormuş gibi hissetmesi ve Betty’nin halini çok ürkütücü bulması içedönük tiplerin bilinçdışı tutumunda Jung’un şu görüşlerini akla getirmektedir: “Nesneler onun için kudretli ve dehşetengiz nitelikleri haizdir” (Jung, 2019:362).

“*Je l’ai lâchée tout doucement*” cümlesinde “çok yavaş” yerine “*usulca*” ifadesinin kullanılması, o anda İsimsiz Anlatıcı’nın Betty’ye sanki camdan, kırılabilir bir obje gibi davranmasını yansıtmıştır. “*Onu usulca bıraktım*” cümlesine daha yakından bakılırsa, içedönük tipin bilinçdışı tutumunun İsimsiz Anlatıcı’nın davranışının Jung’un şu görüşlerini desteklediği görülmektedir: “Kişinin ideali, kıpırdamasına izin verdikleri dışında hiçbir şeyin kıpırdamadığı ıssız bir adadır” (Jung, 2019:363). Bu görüşe göre İsimsiz Anlatıcı’nın kontrol edemediği nesnel olaylar karşısında bilinçdışı tutumu onu alt üst eder.

“*Le carrelage était glacé, poisseux, couvert de mégots, le rêve*” cümlesinde “glacé-donmuş, buz gibi” sıfatının genel anlamı dışında “kaygan” anlamı kullanılarak çevrilmesi, çevirmenin aynı anda ne kadar dikkatli bir okur olduğunu da tekrar gözler önüne sermektedir. Çünkü bir önceki sahnelerde İsimsiz Anlatıcı Betty’yi sakinleştirmeye çalışırken bir masanın altına yuvarlanırlar. Ve yerlerin kaygan, yapış yapış, izmaritlerle kaplı olması masadakilerin yere döküldüğünün işaretidir. Cümlenin sonundaki “*le rêve*” ifadesi çıkarım yoluyla çevrilerek “*bundan daha iyisi olamazdı*” şeklinde çevrilmiş olup, olayların sürecine işaret eden bir karşılıktır.

“*J’ai touché son épaule, sa merveilleuse petite épaule*” cümlesi “*Omzuna dokundum, muhteşem minik omzuna*” şekilde çevirisinde İsimsiz Anlatıcı’nın Betty’nin omzunu muhteşem ve minik olarak betimlemesi, çevirmenin “küçük” sıfatı yerine “minik” sıfatını tercih etmesi, İsimsiz Anlatıcı’nın naif ve çocuksu yönünü gösterirken, çevirmenin de İsimsiz Anlatıcı’nın Betty’ye duyduğu aşkın büyüklüğünü tek bir sıfatla verebilmesinin bir göstergesidir.

İsimsiz Anlatıcı’nın dokunuşuyla Betty hıçkırıklara boğulmuştur. Ardından gelen cümlede İsimsiz Anlatıcı “*Sanki beni masanın altında hançerlemişlerdi*” demektedir. “*C’était comme si on venait de me poignarder sous la table*” cümledeki

“poignarder- bıçaklamak, hançerlemek” anlamına gelirken, çevirmen “hançerlemek” fiilini tercih ederek, İsimsiz Anlatıcı’nın bıçaklanmaktan daha yoğun bir duygu yaşadığını hissettirmektedir.

“Dizlerini karnına çekmiş, saçları her tarafına saçılmış, bu pislik içinde, yumrukarını da ağzına dayamıştı. Ağlıyor, inliyordu. Karnı, sanki içeride küçük canlı bir hayvan varmış gibi inip kalkıyordu... dünyanın bütün felaketleri bu masanın altına toplanmıştı” cümlelerine bakıldığında, çevirmenin hem Betty hem de İsimsiz Anlatıcı olabildiği görülmektedir. Eşdeğer bir tarzda çevrilen betimlemelerin okuru da kitabın içindeki o ana götürdüğü düşünülmektedir.

“J’étais brisé” ifadesi “dağılmıştım” şeklinde çevrilerek İsimsiz Anlatıcı’nın tükenmeye varan ruh halini yansıtmaktadır. “j’en avais ma claque” cümlesinde “se claquer- çok yorulmak, canı çıkmak” fiili “usanmak” şeklinde çevrilerek İsimsiz Anlatıcı’nın Betty’yi artık bir an önce kendine getirmek için son kozunu oynayacağını bir işareti gibidir. Daha sonrasında öyle de olur.

“j’avais une espèce de vénération pour ses cheveux” cümlesinde “vénération-saygı” kelimesi, olayın gidişatına göre çıkarım yoluyla İsimsiz Anlatıcı’nın dilinden “saçlarına hasta oluyordum” şeklinde mecaz anlam kullanarak çevrilmiştir. İsimsiz Anlatıcı’nın Betty’ye kıyamasa da, Betty’nin kafasını musluğun altına sokmak zorunda hissettiğini, yapacak birşeyinin kalmadığını yansıtmaktadır.

İsimsiz Anlatıcı “La flotte giclait dans tous les sens” cümlesinde “eau” yerine “flotte” kelimesini kullanarak “familier” dile geçiş yapmıştır. Ayrıca “se faire chier” “avoir beaucoup de difficultés pour faire quelque chose- bir şey yapmakta zorluk çekmek” anlamında kullanılarak, çevirmenin de farkında olduğu gibi, İsimsiz Anlatıcı’nın Betty’nin saçlarından tutarak, kafasını musluğun altına sokmaktan hiç hoşnut olmadığını göstermektedir. Çünkü “se faire chier” fiilinin bir diğer anlamı “s’ennuyer terriblement- çok sıkılmak” olarak kullanılmaktadır. Fakat bu cümlede İsimsiz Anlatıcı yaptığı şeyi yapıyor olmaktan bir nevi huzursuzdur. Sıkılması gibi bir durum söz konusu değildir. Dolayısıyla çevirmenin çeviri yaparken metinde olayların gidişatına, karakterlerin ruhsal durumlarına haiz olduğu sezilmektedir.

“Espèce de salaud” argo ifadesi “pis herif” şeklinde çevrilmiş olup, Betty’nin kendine geldiğinde ağzından çıkan ilk sözlerde İsimsiz Anlatıcı’ya olan hiddetinin,

yumuşatılmış bir şekilde çevrildiği düşünülmektedir. Türkçede argo ifadelerde, küfürlerde genellikle kadının bedenine dair aşağılayıcı, cinsiyetçi ifadelerin kullanılması ayrı bir çalışmanın konusudur. Fakat bu tabloda Betty'nin "pis herif" şeklinde doğrudan İsimsiz Anlatıcı'yı hedef alması göze çarpmaktadır. Öktem'in, yeraltı edebiyatının özellikleriyle ilgili şu sözleriyle örtüşmektedir: "Dilin kullanımı son derece esnek, argo ve küfür kullanımından kaçınılmaz" (2011:17).

Tablo 10: Betty'nin ve İsimsiz Anlatıcı'nın Hırsızlık Deneyimi

KAYNAK METİN	EREK METİN
<p>Mon œil ressemblait à une anémone de mer un peu malade. J'en avais ras-le-cul de toutes ses conneries.</p> <p>— J'en ai ras-le-cul de toutes ces conneries, j'ai dit.</p> <p>Elle s'est pointée avec une compresse. Elle s'est assise sur mes genoux et a posé le machin sur mon œil.</p> <p>— Je sais pourquoi t'es énervé, elle a fait. C'est parce que tu t'es battu.</p> <p>— Tu rigoles, je me suis pas battu. J'ai juste pris un coup de poing en pleine gueule, oui !</p> <p>— Bon, mais c'est pas le bout du monde. Ça se voit pas beaucoup, tu sais... C'est juste un peu enflé autour...</p> <p>— Ouais, juste un peu enflé, qu'elle dit, à peine si c'est rouge !</p> <p>Je l'ai regardée avec l'œil qui me restait. Elle souriait, oui exactement, elle souriait et je pouvais rien faire du tout contre ça, le monde devenait insignifiant et elle désamorçait le moindre reproche. Je pouvais râler un peu pour la forme mais le poison m'avait déjà envahi la cervelle, qu'est-ce que ce petit monde desséché et rabougri pouvait peser à côté d'elle, qu'est-ce qui valait vraiment la peine au fond, à part ses cheveux, ses poumons, ses genoux et tout le tremblement, est-ce que j'aurais été capable de fabriquer autre chose, est-ce que je tenais pas</p>	<p>Gözüm biraz hasta bir denizgülüne benziyordu. Tüm bu saçmalıklardan bezmiştim.</p> <p>-Bütün bu saçmalıklardan bıktım usandım, dedim.</p> <p>Bir kompresle geldi. Dizlerime oturdu ve elindekini gözümün üstüne koydu.</p> <p>-Niçin sinirlendiğini biliyorum, dedi. Çünkü dayak yedin...</p> <p>-Dalga geçiyorsun, dayak yemedim. Sadece suratımın ortasına bir yumruk yedim, evet!</p> <p>-İyi ama bu dünyanın sonu değil. Pek belli olmuyor, biliyor musun...Sadece etrafı biraz şişmiş o kadar...</p> <p>-Tabii, birazcık şişmiş, biraz da kızarmış!</p> <p>Açık kalan gözümle ona baktım. Gülümsüyordu, evet tam anlamıyla gülümsüyordu ve buna karşı çaresizdim, dünya anlamsızlaşıyordu, bu haliyle en ufak bir siteme bile fırsat vermiyordu. Göstermelik bir hır çıkarabilirdim ama ilaç şimdiden etkisini göstermişti, bu duyarsız ve yitip giden küçük dünyanın onun yanında ne gibi bir önemi olabilirdi ki; gerçekten onun saçları, ciğerleri, dizleri ve bütününden daha değerli bir şey olabilir miydi, daha başka bir şey yaratabilecek miydim, sonuçta olağanüstü canlı bir şeye</p>

<p>enfin quelque chose d'énorme, de vivant... ? Grâce à elle, par moments, j'avais l'impression de pas être tout à fait inutile et forcément j'étais prêt à payer le prix fort pour ça. J'avais pas réduit le monde à la dimension de Betty, simplement j'en avais rien à foutre. Elle souriait et ma colère s'évanouissait comme une empreinte de pas humide abandonnée sous le soleil brûlant, ça me sidérait à chaque fois. J'en croyais pas mes oreilles (Djian, 2019:108-109).</p>	<p>sahip değil miydiniz?... Onun sayesinde arada sırada da olsa tümüyle işe yaramaz olmadığım hissine kapılıyordum ve bunun bedelini ödemeye tamamen hazırdım. Dünyayı Betty boyutuna indirgememiştiniz; sadece yapacak başka hiçbir şeyim yoktu. O gülümsüyordu ve sinirim, kızgın güneşin altında bırakılmış ıslak bir ayak izi gibi yok olup gidiyordu, bu durum beni her seferinde şaşkına çeviriyordu. Kulaklarıma inanamıyordum (Djian, 2013:111-112).</p>
---	--

Tablo 10, Betty'nin lüks bir mağazada, kıyafetleri üst üste giyerek kaçmaya çalışmasıyla birlikte, olanları son anda idrak eden İsimsiz Anlatıcı'nın suratına yumruk yedikten sonra, eve dönmeyi başardıklarında Betty ile aralarında geçen diyalogu konu edinmektedir.

“Mon œil ressemblait à une anémone de mer un peu malade” cümlesinde İsimsiz Anlatıcı gözünü hasta bir denizgülüne benzetmektedir. Denizşakayığı anlamı da bulunan *“une anémone de mer”* kelimesinin, İsimsiz Anlatıcı'nın gözüne yediği yumruktan sonra, gözünün halini okurun imgeleminde canlandırmasını kolaylaştırmak amacıyla *“denizgülü”* anlamının kullanıldığı düşünülmektedir. Çevirmenin bu tercihiyle İsimsiz Anlatıcı'nın şişmiş ve kızarmış gözünü *“denizgülü”* kelimesiyle kolayca aktarabildiği görülmektedir.

“J'en ai ras-le-cul de toutes ces conneries” cümlesinde *“connerie”* kelimesi daha önce bir tabloda karşılaştığı gibi *“saçmalık”* olarak çevrilmiştir. Çevirmen, İsimsiz Anlatıcı'nın Betty'nin yaptıklarını *“hıyarlık, avallık”* olarak nitelendirmeyeceğinin farkındadır. Daha yumuşatılmış bir şekilde *“saçmalık”* olarak kullanması diyalogların akışında ne kadar doğru bir tercih olduğunu göstermektedir.

İsimsiz Anlatıcı'yla aralarında geçen diyalogda Betty şöyle söylemektedir: *“İyi ama bu dünyanın sonu değil. Pek belli olmuyor, biliyor musun...Sadece etrafi biraz şişmiş o kadar...”*. Bu cümlelerle Betty İsimsiz Anlatıcı'nın gözüne bir yumruk yemesini hafife almaktadır. Büyütülecek bir şey olmadığını söylemektedir. Estés'e göre *“Vahşi olmayanlar tutarlılık ister”* (2016:217).

Ayrıca bu tablo çerçevesinde İsimli Anlatıcı'yı yorumlamak açısından Estés'in şu sözleri de dikkat çekmektedir:

Bir erkeğin hayatının bir noktasında sevginin onu alıp götürdüğü yere güveneceği, verimli, ama haritalarda gösterilmemiş arazilerde değil de, psişenin kurumuş, çatlak nehir yatağında tuzağa düşmekten daha çok korkacağı bir zaman olmalıdır. Bir hayat çok fazla kontrollü olduğu zaman, kontrol edilemeyecek kadar az hayat kalır (2016:173).

Estés'in yukarıdaki sözleri bağlamında, İsimli Anlatıcı'nın hayatının her anını kontrol edemediği, psişesinin yani kişiliğinin onu şaşırtmaya başladığı dönemler olduğu şu sözlerinde de açıkça görülmektedir: *“O gülümsüyordu ve sinirim, kızgın güneşin altında bırakılmış ıslak bir ayak izi gibi yok olup gidiyordu, bu durum beni her seferinde şaşkına çeviriyordu. Kulaklarıma inanamıyordum”*. İsimli Anlatıcı'nın içinde bulunduğu ruh hali, hayatın kontrolünü ele almaya çalışmak ya da içinde bulunulan duruma ayak uydurmak bağlamında değerlendirilebilir. Bu da Erikson'un benlik bütünlüğüne karşı umutsuzluk evresini hatırlatır. Özcan bu evreyi şöyle yorumlar:

Kişiler, kendi durumlarını kabullenip hayatlarını yaşlarının verdiği konuma göre yaşarlarsa zaman daha çabuk akıp gidecek ve sonlanacaktır. Fakat çekinik, yani yaşlılığın verdiği statüyü kabullenmeyip halen bir durumu değiştirmeye, içinde bulunulan durumdan kurtulma gibi evreleri umut ediyorlarsa, zamanın ya da yaşamın bittiğinin belirtileriyle birlikte ölüme yaklaşmanın neden olduğu olumsuz duyguları da ortaya çıkarır (2019:25).

Özcan'ın görüşleri doğrultusunda İsimli Anlatıcı'nın davranışı yorumlandığında; İsimli Anlatıcı, Betty'nin onun kontrolü dışında hayatında yarattığı, yaşamak zorunda kaldığı olayı olgunlukla karşılamaktadır. İsyan etmek, Betty'yi suçlamak gibi davranışlar sergileseydi, bu durum yaşlılığın verdiği statüyü kabullenmeyip içinde bulunulan durumdan kurtulma çabasına benzetilebilirdi. İsimli Anlatıcı hayatın ona getirdiklerini, hayatın o anda ona sağladığı konumu yaşamaktadır. Görünmez tellerle bağlı olduğu Betty'yi değiştirmeye çalışması, onun yaşattıklarını kabullenmemesi, bu görünmez tellerin gerilmesine ve kopmasına yol açacaktır.

“Je l'ai regardée avec l'œil qui me restait” cümlesinin birbire çevirisine bakıldığında *“bana kalan gözümle ona baktım”* ifadesi *“açıkta kalan gözümle ona baktım”* şeklinde çevrilmiş olup, İsimli Anlatıcı'nın aslına Betty'ye kızmadığı, kızmadığı hakkında bir ipucu vermektedir. Birebir çevirisinde kızgınlık anlamı taşıyabilecek cümle, çevirmenin çeviri kararıyla eşdeğerliğini bulmuştur. Bu durum

çevirmenin tıpkı Betty'nin psişesini kavradığı gibi İsimsiz Anlatıcı'nın da psişesini kavradığının bir işaretidir.

Estés erkeklerin bir kadına duydukları sevgiye dair şu cümleleri söylemektedir:

Bir erkeğin, ona tutkuyla bağlı "iyi bir kadın'a sahip olduğunu, kendisinin de onu sevdiğini söylediğine pek çok kez şahit olduysam da, bu erkeklerin onun hakkında gerçekten ne hissettiklerini görecektedir kadar kendilerini "bırakamadıklarını" da gördüm. Böyle bir kişi için dönüm noktası "...sa bile" sevmeye kendini bıraktığı zamandır... sancuları olsa bile, sinirli olsa bile, daha önce yaralanmış olsa bile, bilinmeyenden korksa bile...(2016:172).

Yukarıdaki cümleler bağlamında, ilerleyen cümlelerde İsimsiz Anlatıcı'nın Betty hakkında gerçekten ne hissettiğini görecektedir kadar kendisini Betty'ye "bıraktığı" görülmektedir. İsimsiz Anlatıcı'nın şu sözleri Betty'yi bağışlamaktan başka çaresi olmadığını gözler önüne sermektedir: "*Gülümsüyordu, evet tam anlamıyla gülümsüyordu ve buna karşı çaresizdim, dünya anlamsızlaşıyordu, bu haliyle en ufak bir siteme bile fırsat vermiyordu*". Bu bağışlama dıştan kaynaklanan bir zorunluluk değil aksine içten gelen ve içtenlik dolu bir bağışlamadır. Betty'nin gülümsemesi karşısında İsimsiz Anlatıcı'nın elinden onu bağışlamaktan başka bir şey gelmemektedir.

Çevirmenin eşdeğer çevirisi İsimsiz Anlatıcı'nın şu sözlerinde Betty'ye duyduğu aşkı ete kemiğe büründürmüş durumdadır:

...bu duyarsız ve yitip giden küçük dünyanın onun yanında ne gibi bir önemi olabilirdi ki; gerçekten onun saçları, ciğerleri, dizleri ve bütününden daha değerli bir şey olabilir miydi, daha başka bir şey yaratabilecek miydim, sonuçta olağanüstü canlı bir şeye sahip değil miydim?...

Estés'in eril psişe ile ilgili "sevmeye devam eden genç bir tin" cümlesini barındıran şu görüşleri, İsimsiz Anlatıcı'nın davranışını, olaya karşı bakışını yansıtmaktadır:

Eril psişede iyiye inanan, hayat konusunda hiçbir kuşkusu bulunmayan, sadece akılcı olmakla kalmayıp ölmekten de korkmayan bir yaratık, yarası olmayan bir erkek vardır. Kimileri bunu savaşçı benlik olarak tanımlasa da, bu doğru değildir. O bir tin benliktir, eziyet çekmiş, yaralanmış ve kovulmuş olmasına bakmadan sevmeye devam eden genç bir tindir, çünkü o yalnız başına kendini iyileştirendir, kendini onarandır (2016:173).

İsimsiz Anlatıcı'nın "*Sonuçta olağanüstü canlı bir şeye sahip değil miydim?...*" cümlesi tinin iyileştirme gücünü kendi psişesine çevirmesinin, iyimserliğinin bir örneğidir.

Bu çerçevede Tablo 10'a genel bir yorum getirmek istenirse, Tosun'un *Çeviriye Farklı Bir Gözle Bakalım* adlı yazısında çeviriye ilişkin şu sözleri dikkat çekmektedir: "Hayata dokunmadan çeviriye anlatamayız. Çeviriye yaşarsan, çeviriye yaparsın" (2019:223). Bu sözler bağlamında çeviriye yaşamak tabirinin çeviri metinle bağ kurmak, özdeşleşmek olduğu düşünülerek, çevirmenin bu tabloda da metindeki olayı çevirmen sorumluluğu bilinci ile metinle doğru bir iletişime geçtiği söylenebilir.

Tablo 11: İsimli Anlatıcı'ya Yayımcıdan Gelen Red Mektubu Sonrasında Olanlar

KAYNAK METİN	EREK METİN
<p>Il y avait un gros vase bleu posé sur une colonne. Betty a fait tourner son sac et le truc a dégaé aussi sec. J'ai entendu un bruit de porcelaine fine qui explosait. Ça m'a réveill. Sous le choc, le sac de Betty s'était ouvert et toutes ces choses qu'on peut trouver dans le sac d'une fille étaient répandues par terre, avec les morceaux du vase brisé.</p> <p>— Attends, je vais t'aider à ramasser, j'ai dit. Elle était livide. Elle m'a envoyé un regard farouche.</p> <p>— MERDE, T'OCCUPE PAS DE ÇA !! DIS-LUI CE QUE TU PENSES DE SA LETTRE... !!!</p> <p>Le type nous regardait avec des yeux affolés. Je me suis baissé pour récupérer un tube de rouge à lèvres qui brillait à mes pieds.</p> <p>— J'ai rien à lui dire, j'ai dit.</p> <p>J'ai continué à ramasser les trucs avec un poids de cinq cents kilos sur les épaules.</p> <p>— Tu te fiches de moi ? elle a demandé.</p> <p>— Non, mais ce qu'il pense m'intéresse pas. J'ai d'autres soucis.</p> <p>...</p> <p>Je suis certain qu'à cet instant précis, Betty l'avait complètement oublié. Toute sa colère était maintenant tournée contre moi. On était en train de ratisser le tapis pour reconstituer le</p>	<p>Bir kaidenin üzerine konulmuş büyük mavi bir vazo vardı. Betty çantasını savurdu ve vazo derhal yerinden fırladı. Paramparça olan narin bir porselen sesi duydum. Bu beni uyandırdı. Sarsıntının etkisiyle Betty'nin çantası açıldı ve bir genç kızın çantasında bulunabilecek her şey kırık vazo parçalarıyla birlikte yere saçıldı.</p> <p>-Dur, toplamana yardım edeyim, dedim.</p> <p>Beti benzi atmıştı. Bana vahşi bir bakış fırlattı.</p> <p>-AĞZINA SIÇAYIM, BUNUNLA UĞRAŞMA!! YAZDIĞI MEKTUP HAKKINDA NE DÜŞÜNDÜĞÜNÜ SÖYLE ONA!!!.</p> <p>Herif çılgın gözlerle bizi seyrediyordu. Ayaklarımın dibinde parlayan bir ruj almak için eğildim.</p> <p>-Ona söyleyecek hiçbir şeyim yok, dedim.</p> <p>Omuzlarımda beş yüz kiloluk bir ağırlıkla yerdekileri toplamayı sürdürdüm.</p> <p>-Benimle dalga mı geçiyorsun? diye sordu.</p> <p>-Hayır ama onun ne düşündüğü beni ilgilendirmiyor. Benim başka dertlerim var...</p> <p>...</p> <p>Tam o sırada Betty'nin onu tümüyle unuttuğundan emindim. Artık bütün kızgınlığı bana yönelmişti. Çantasından dökülen puzzle'ı</p>

<p>puzzle qui avait jailli de son sac et je sais même pas comment elle s’y prenait parce qu’elle me quittait pas des yeux, elle respirait très vite et le regard qu’elle me lançait était une variation furieuse et triste sur le thème de la douleur. Le type s’est donc pointé dans son dos et il a eu ce geste insensé, il lui a touché l’épaule du bout du doigt.</p> <p>— Dites donc, je ne suis pas habitué à ces exercices de foire, il a déclaré. Et je ne saurais utiliser qu’une seule arme, celle de mon esprit...</p> <p>Betty a fermé les yeux, sans se retourner.</p> <p>— Me touche pas ! elle a fait.</p> <p>Mais le type s’était enivré de sa propre audace, une mèche folle dansait sur son front et son regard brillait.</p> <p>— Je n’accepte pas vos manières, il a ajouté. Il est évident qu’il ne peut y avoir de dialogue entre nous car la Parole comme l’Écriture requièrent un minimum d’élégance, ce qui semblerait vous faire particulièrement défaut...</p> <p>Il s’est écoulé une petite période de silence particulier après ça, le genre d’espace frémissant qui sépare le tonnerre de l’éclair. Betty venait juste de ramasser un peigne, elle le tenait dans la main, un truc bon marché en plastique transparent, dans les rouges, avec des grosses dents. Elle s’est relevée d’un bond tout en se retournant et son bras a tracé un arc de cercle dans les airs. D’un coup de peigne, elle lui a ouvert la joue (Djian, 2019:115-117).</p>	<p>toparlamak için halıyı tırmıklamakla meşguldük ve bunu nasıl becerdiğini de bilmiyordum; çünkü gözlerini benden ayırmıyordu, çok hızlı soluk alıyordu ve bana yönelttiği bakışta acı dolu bir kızgınlık ve üzüntü vardı. Bu sırada adam onun arkasında bitti ve anlamsız bir hareket yaptı, parmak ucuyla omzuna dokundu.</p> <p>-Hey baksana, ben bu soytarılık gösterilerine alışkın değilim, diye belirtti...ve ben tek bir silah kullanırım o da aklım...</p> <p>Betty arkaya dönmeden gözlerini kapadı.</p> <p>-Bana dokunma!dedi.</p> <p>Ama herif gösterdiği cesaretin sarhoşluğu içindeydi, bir tutam saç altında oynuyor ve bakışları parlıyordu.</p> <p>-Sizin tarzınızı kabul etmiyorum, diye ekledi. Aramızda bir diyalog olamayacağı gayet açıkça görülüyor; çünkü Sohbet de tıpkı Edebiyat gibi asgari bir kibarlık gerektirir ki sizde bunun kıvrıntısı bile yok...</p> <p>Bundan sonra kısa bir sessizlik oldu, tıpkı gök gürültüsü ile şimşek çakması arasında geçen titreşim süre gibi. Tam o sırada Betty yerden bir tarak almıştı, tarağı elinde tutuyordu, saydam plastikten ucuz bir şeydi, rengi kırmızıya çalıyordu ve iri dişleri vardı. Arkasına dönerek bir sıçrayışta doğruldu ve kolu havada bir yay çizdi. Bir tarak darbesiyle herifin yanağını çizdi (Djian, 2013:118-120).</p>
---	--

Tablo 11, Betty’nin İsimsiz Anlatıcı’nın romanını gönderdiği yayımcılardan birinden gelen bir red mektubu sonrasında, Betty’nin İsimsiz Anlatıcı’yı doktora gittiklerini söyleyerek yayımcının evine götürmesi ve orada meydana gelen olayı konu almaktadır. Djian’ın kahramanının yazıyor olması, romanın sonlarına doğru kitabının basılması Demir ve Kuş’un yeraltı edebiyatı roman kişisine dair belirledikleri

maddelerden Şu görüşleri akla getirmektedir: “Yeraltı romanı kişisi, çoğu zaman otobiyografik unsurlardan hareketle kotarılır. Bu bağlamda yazarla roman kişisi arasındaki ortak noktalar çok fazladır” (2017:292).

“Bir kaidenin üzerine konulmuş büyük mavi bir vazo vardı. Betty çantasını savurdu ve vazo derhal yerinden fırladı. Paramparça olan narin bir porselen sesi duydum. Bu beni uyandırdı. Sarsıntının etkisiyle Betty’nin çantası açıldı ve bir genç kızın çantasında bulunabilecek her Şey kırık vazo parçalarıyla birlikte yere saçıldı” cümleleri çok akıcı bir Şekilde çevrilmiş olup, Betty’nin fevri davranışlarının süreğenliği erek dile adeta bir film karesi gibi aktarılmıştır.

“Elle  tait livide” cümlesinde “livide-benzi çok soluk” anlamına gelen sıfatın *“beti benzi atmıştı”* Şeklinde kullanılmış olup, Türkçenin sağladığı imk nlerden en iyi Şekilde yararlanılarak Betty’nin ruh halini yansıtmaktadır *“Elle m’a envoy  un regard farouche”* cümlesinde de görülebileceği gibi “farouche-sert” anlamına da gelen sıfat çevirmenin tercihiyle “vahşi” anlamında kullanılarak cümle “Bana vahşi bir bakış fırlattı” olarak aktarılmıştır. Est s’in vahşi kadın arketipini çaĐrıŐtıran bu sıfatla birlikte Betty’nin davranışını yorumlamak gerekirse, Betty sevgilisinin gerçek bir yazar olduğuna kendisini insandırmıŐtır ve onun da buna inanmasını ve peŐini bırakmamasını istemektedir. Bu bağlamda vahşi kadın arketipini oluşturan unsurların neler olduğunu Est s Şu cümlelerle ifade etmektedir: “...O, Hayat/lm/Hayat kuvvetidir, yaŐatma gücüdür, kulukadır. Sezgidir, uzağı görendir, derin dinleyicidir, sadık yürektir. İnsanları okdilli kalmaya cesaretlendirir; düŐlerin, tutkuların ve Őiirin dilini akıcı bir Şekilde konuŐmaya yüreklendirir” (2016:26). Bu cümleler doğrultusunda Betty’nin İsimsiz Anlatıcı’yı düŐlerinin, tutkularının ve Őiirinin dilinin peşinden gitmesi konusunda yreklendirdiğini söylemek yerinde olur. “Bize sırları söyleyen kuŐlar ona aittir. ‘Şu yoldan, Şu yoldan,’ diyen sestir” (Est s, 2016:26). Fakat İsimsiz Anlatıcı sadece Betty’nin rzĐârına takılmıŐtır ve romanının yayımlanıp yayımlanmaması umrunda değildir. Betty, alaycı sözlerle İsimsiz Anlatıcı’nın romanının reddedilmesine dayanamaz.

“MERDE, T’OCCUPE PAS DE A !! DIS-LUI CE QUE TU PENSES DE SA LETTRE... !!!” bu cümlelerle Betty, İsimsiz Anlatıcı’ya haykırır. nceki tablolar da bahsedildiği gibi Betty toplumsal normlara uyması beklenemeyecek bir karakterdir. “Merde” ifadesinin önceki tablolar da olayların seyrine göre “Kahretsin,

Allah kahretsin” şeklinde çevrildiği görülmekle birlikte bu tabloda Betty’nin kızgınlığını yansıtmak için yine kaynak metindeki büyük harfler ve ünlem işaretleri de korunarak Betty’nin İsimsiz Anlatıcı’yı sarsmak için söylediği sözler erek metne başarılı bir şekilde aktarılmıştır. Çevirmen, Betty’nin kızgınlığını kendi iç dünyasında yaşamış gibi, Betty’nin sesinden İsimsiz Anlatıcı’ya haykırmıştır. Ayrıca daha önce de bahsedildiği gibi, Öktem’in yeraltı edebiyatının özelliklerine dair şu görüşleri ile örtüştüğü görülmektedir: “Dilin kullanımını son derece esnektir, argo ve küfür kullanımından kaçılmaz” (2011:17). Bir önceki cümlede de ayrıca Estés’in vahşi kadın arketipine dair şu görüşleri dikkat çekmektedir:

Haksızlık karşısında tehditler savuran odur. Büyük bir çark gibi dönen odur. Döngülerin yaratıcısıdır. Aramak için evi terk ettiğimiz odur. Eve gelmememiz onun içindir. Bütün kadınların gübreli köküdür. İşimizin bittiğini düşündüğümüzde bizi gitmekten alıkoyan güçtür... O, bizi düşünen akıldır, bizler de onun aklından geçen düşünceleriz (2016:26).

Betty, İsimsiz Anlatıcı’nın kendini savunması için adeta çırpınmaktadır. “...*le regard qu’elle me lançait était une variation furieuse et triste sur le thème de la douleur*” cümlesinin çevirisi ile çevirmen Betty’nin ruh haline çok iyi bir şekilde bürünerek “*bana yönelttiği bakışta acı dolu bir kızgınlık ve üzüntü vardı*” şeklinde aktarmıştır.

“*Le type s’est donc pointé dans son dos*” cümlesinde “le type” kelimesi kimi yerde “herif”, kimi yerde “adam” olarak çevrilmiştir. “... adam arkasından geldi” cümlesi “...*adam onun arkasında bitti*” şeklinde mecaz anlam kullanılarak çevrilmesi adamın beklemedikleri bir anda, Betty tam kızgınlığını İsimsiz Anlatıcı’ya yöneltmişken tekrar olaya müdahil olmasını ifade etmektedir.

“*Il a eu ce geste insensé, il lui a touché l’épaule du bout du doigt*” cümlesi “*anlamsız bir hareket yaptı, parmak ucuyla omzuna dokundu*” şeklinde çevrilmesi, çevirmenin ve İsimsiz Anlatıcı’nın adamın Betty’ye dokunmasıyla Betty’nin çileden çıkacağını bildiklerinin bir işaretidir.

“*Il est évident qu’il ne peut y avoir de dialogue entre nous car la Parole comme l’Écriture requièrent un minimum d’élégance, ce qui semblerait vous faire particulièrement défaut*” adama yani yayımcıya ait olan bu sözlerin çevirisinde kaynak metinde büyük harfle kullanılan “la Parole” ve “l’Écriture” kelimeleri erek metinde de büyük harfle verilmiştir. Ayrıca “...*ce qui semblerait vous faire particulièrement défaut*” cümlesi “*sizde bunun kııntısı bile yok...*” şeklinde

aktarılarak çevirmenin bu sefer de yayımcının resmi üslubunu yansıtabildiğini, onun da sesi olabildiğini göstermektedir.

“Betty venait juste de ramasser un peigne, elle le tenait dans la main, un truc bon marché en plastique transparent, dans les rouges, avec des grosses dents” cümlesinin akıcı çevirisi ile birlikte tarağın betimlenmesi Betty’nin yine dürtüsel bir harekette bulunacağını bir göstergesidir. *“Arkasına dönerek bir sıçrayışta doğruldu ve kolu havada bir yay çizdi. Bir tarak darbesiyle herifin yanağını çizdi”* cümleleri yine sanki bir film karesi şeklinde Betty’ye adeta sihirli güçler verilmiş gibi olayın cereyan edişi aktarılmıştır. Betty’nin gölgesi yani içinde bastırıldığı ilkel yanı ortaya çıkmıştır. Animusunu, yani erkeksi yanını sergilediği söylenebilir. Sakin bir şekilde iletişim kurmak yerine, gölgesiyle birlikte şiddete meylini sergilemesi animusunun ortaya çıktığının bir işaretidir. *“Bir kadın ta bağırsaklarından bilir ki, çok uzun süre fazla-şirin olmanın, öldürücü bir yanı vardır”* (Estés, 2016:100).

Betty’nin yukarıdaki davranışının sebebi aslında İsimli Anlatıcı’nın hayallerinin peşinden gitmeme kayıtsızlığını kabul edememesidir. *“Herkes değilse bile, çoğu kişi sarsıcı olaylar karşısında müdahale edemez olmaya alışmıştır. Sessizliği bozmanın, kafesten kaçmanın, yanlışlara işaret etmenin, değişiklik talep etmenin korkunç cezaları vardır”* (Estés, 2016:273). Betty sessizliği, kayıtsızlığı bozmak istemektedir. Yayımcının evine giderek haksızlığa sitem etmek istemiştir. Hissettiklerinin, düşüncelerine ve davranışlarına egemen olduğu görülen Betty, dışadönük tip özelliği sergilediği davranışlarını bu tabloda da korumaktadır. Betty’nin hararetli davranışlarının yanında İsimli Anlatıcı’nın içedönük özellikler sergilemesi bu tabloda da aralarındaki tip farkını belirgin kılmaktadır.

Bu tabloda çevirmenin çeviri kararları, Uysal’ın çeviri için belirttiği *“...eldeki bilgiyi doğru çerçeveye oturtabilme”* (2019:225) ifadesini ve Stavridi’nin ise metinde çevirmenin *“...bir olguya ya da bir varlığa mercekle bakarcasına yazarın içini okur...”* (2019:236) görüşünü desteklemektedir.

Tablo 12: İsimli Anlatıcı’nın Yayımcının Evine Tekrar Gitmesi

KAYNAK METİN	EREK METİN
Quand il m’a demandé qui j’étais à travers la porte, j’ai répondu c’est la télévision, c’est pour une émission sur les Belles Lettres.	Kapıda kim olduğumu sorduğunda televizyondan geldiğimi söyledim, edebiyat konusunda bir çekim için.

<p>Quand il a ouvert, j'ai tout de suite remarqué le pansement qu'il avait sur la joue et ses yeux se sont agrandis pendant que je lui envoyais une droite à l'estomac. Il s'est plié en deux. Je suis entré, j'ai refermé la porte derrière moi et je lui en ai collé une autre. Ce coup-là, il est tombé à genoux et de le voir comme ça, les yeux exorbités et la bouche tordue par un cri inaudible, j'ai eu mal pour lui, je l'ai envoyé rouler dans la grande pièce en le poussant du pied.</p> <p>Il a atterri sous un guéridon, il a essayé de se relever mais en deux pas j'étais sur lui. Je l'ai attrapé par le revers de sa robe de chambre et j'ai fait un demi-tour avec mon poing pour l'étrangler à moitié. Il toussait, il crachait, il était tout rouge et je l'ai traîné jusqu'à un fauteuil où je me suis assis. J'ai relâché un peu ma prise pour le laisser respirer mais dans le même temps, je lui ai balancé mon genou dans le nez d'un coup sec pour maintenir une bonne pression psychologique. Je me suis écarté en vitesse pour éviter qu'il me flanque du sang partout.</p> <p>— Tu crois que je fais ça parce que tu as descendu mon livre ? Eh ben tu y es pas du tout ! j'ai déclaré.</p> <p>Il reprenait lentement sa respiration et se barbouillait la figure de sang à force de toucher à son nez. Je le tenais bien serré.</p> <p>— Si tu crois ça, tu te trompes, j'ai enchaîné. Tu te trompes lourdement, tu m'entends... ?</p> <p>Je lui ai décoché un coup de poing sur le sommet du crâne, il a gémi.</p> <p>— Je t'en veux pas pour ça, parce que ça, c'est pas ta faute, je le reconnais. J'avais pas précisément écrit ce bouquin pour un type comme toi, c'est une espèce de malentendu, tu</p>	<p>Kapıyı açtığımda yanağındaki sargıyı hemen fark ettim, midesine bir yumruk indirdiğimde gözleri büyüdü. İki büküm oldu. İçeri girdim, arkamdan kapıyı kapattım ve bir tane daha yapıştırdım. Bu darbeye dizüstü çöktü, onu bu halde gözleri yuvalarından fırlamış, ağzı sessiz bir çığlıkla çarpılmış görmek beni üzdü, onu tekmeleyerek salona doğru yuvarladım.</p> <p>Yuvarlak bir masanın altında girdi, kalkmaya çalıştı; ama iki adımda üzerine atladım. Ropdöşambrını yakasından yakaladım, boğazını sıkmak için elimle yakayı burdum. Öksürüyor, tükürükler saçıyordu, kıpkırmızı kesilmişti, onu bir koltuğa kadar sürükleyip, o koltuğa oturttum. Nefes alması için elimi biraz gevşettim ama bu sırada iyi bir psikolojik baskı kurmak için dizimi sert bir darbeye burnuna geçirdim. Her yerimi kana bulamaması için hızla kendimi geriye çektim.</p> <p>-Bunu kitabımın ağzına sıçtığın için mi yaptığımı sanıyorsun? Alakası yok! diye açıkladım.</p> <p>Yavaş yavaş soluk almaya başlamıştı, burnuna dokunup durduğu için bütün yüzü kana bulanmıştı. Onu sıkıca tutuyordum.</p> <p>-Eğer buna inanıyorsan, yanılıyorsun, diye sürdürdüm. Fena halde yanılıyorsun, anladın mı?</p> <p>Kafasına bir yumruk indirdim, inledi.</p> <p>-Sana bunun için kızmıyorum; çünkü bu senin hatan değil, bunu kabul ediyorum. Bu romanı senin gibi bir herif için yazmadım, bu bir</p>
---	---

vois, alors y a pas de bobo, toi et moi on va en rester là, t'es d'accord... ?	yanlışlık, anlıyor musun, sen ve ben daha ileri gitmeyeceğiz, tamam mı...?
Il a fait signe qu'il était d'accord. Je l'ai attrapé par les cheveux et j'ai tiré dessus. Nos regards se sont croisés.	Anladığını belirten bir hareket yaptı. Onu saçlarından yakaladım ve yukarı çektim. Göz göze geldik.
— N'empêche que t'as de la merde dans les yeux, j'ai ajouté.	-Her şeye rağmen gözlerinden bok akıyor, diye ekledim.
Je lui ai mis un coup de poing dans l'oreille et j'ai pris le téléphone sur mes genoux.(Djian, 2019:128-129).	Kulağına bir yumruk indirdim ve telefonu dizlerimin üzerine koydum (Djian, 2013:133-134).

Tablo 12, yayıncının şikâyetçi olmasıyla Betty tutuklandıktan sonra İsimsiz Anlatıcı'nın, yayıncının şikâyetini geri alması için onun evine tekrar gitmesini konu almaktadır.

“...j'ai répondu c'est la télévision, c'est pour une émission sur les Belles Lettres” cümlesinde İsimsiz Anlatıcı kapıyı çaldığında “les Belles Lettres” televizyon programı için geldiğini söyler. “les Belles Lettres” diyerek aslında yayıncının gönderdiği mektubu ima etmiştir. Fakat çeviride, çevirmen çıkarma stratejisi kullanarak *“...televizyondan geldiğimi söyledim, edebiyat konusunda bir çekim için”* şeklinde çevirmiştir. Okurun dikkatini başka yöne çekmemek için bu şekilde aktarılışı düşünülmektedir. Çünkü kapı açılır açılmaz İsimsiz Anlatıcı'nın ilkel yanı, yani gölgesi ortaya çıkacaktır.

“... je lui envoyais une droite à l'estomac” cümlesinde “envoyer- atmak” fiili, “midesine bir yumruk indirmek” şeklinde Türkçede deyimleşmiş haliyle kullanılmıştır, İsimsiz Anlatıcı'nın seri hareketlerini yansıtmaktadır.

“les yeux exorbités et la bouche tordue par un cri inaudible, j'ai eu mal pour lui” cümlelerinde İsimsiz Anlatıcı'nın ilkel yanı ortaya çıkmış olsa da, bir yandan da onu bu hale getirdiği için üzgün olduğunu söylemektedir. Diğer tablolarla içedönük tip özelliği sergileyen İsimsiz Anlatıcı'nın, Betty söz konusu olduğunda gölgesini bastırma gereği duymadığı görülmektedir.

“Nefes alması için elimi biraz gevşettim ama bu sırada iyi bir psikolojik baskı kurmak için dizimi sert bir darbeye burnuna geçirdim” cümlelerinde görüldüğü gibi İsimsiz Anlatıcı psikolojik baskı kurmak için diziyle adamın burnuna vurduğunu

söylemektedir. Adamı döverken, psikolojik baskı kurmayı sürdürebilmesini düşünebilmesi aslında ne yaptığının farkında olduğunu göstermektedir.

“*Tu crois que je fais ça parce que tu as descendu mon livre ? Eh ben tu y es pas du tout!*” cümlesinde çevirmen olayın gidişatına göre çıkarım stratejisi kullanarak, “descendre” fiilini argo olarak kullanmıştır. “*Bunu kitabımın ağzına sıçtığın için mi yaptığımı sanıyorsun?*” şeklinde çevrilmiştir. Yine yeraltı edebiyatında değinilen gündelik dilin pervasızca kullanılmasına rastlanmaktadır. Ardından gelen cümlede “*Alakası yok*” diyerek, romanının ya da yazdığı mektubun umrunda olmadığını söylemiştir.

“*Je lui ai décoché un coup de poing sur le sommet du crâne*”, “*Je lui ai mis un coup de poing dans l’oreille*”, kafasına, kulağına bir yumruk indirdim şeklinde sahne devam etmektedir. Çevirmen, İsimsiz Anlatıcı’nın seri bir şekilde şiddet sergilediği, adeta bir box filmi karelerindeki soğukkanlılığı, İsimsiz Anlatıcı’nın sesiyle aktarabilmiş ve İsimsiz Anlatıcı’nın rolüne bürünebilmiştir.

“*N’empêche que t’as de la merde dans les yeux*” cümlesinde, İsimsiz Anlatıcı “*Her şeye rağmen gözlerinden bok akıyor*” sözleriyle, yayımcıya yaptıkları için bir yandan üzülse de bir yandan adam hakkındaki gerçek düşüncelerini de dile getirmektedir.

Bu bağlamda, tablo 12’ye genel olarak bakıldığında “çevirmende genel anlamda, gerekli olan alanla ilgili uzmanlığın yanında, yazarlık yetisinin göstergesi olan zengin bir anlatım gücünün, estetik duyarlılığın” (Yücel, 2016: 239) varlığı ile karşılaşılmaktadır.

Tablo 13: Betty’nin Hamile Olmadığını Öğrenmesi

KAYNAK METİN	EREK METİN
Elle était assise à la table de la cuisine. Elle était outrageusement maquillée et ses cheveux étaient coupés dans tous les sens. On s’est regardés. D’une certaine manière, je respirais, mais de l’autre j’étouffais ou quelque chose comme ça. Il me venait pas à l’idée de dire quoi que ce soit. Elle avait mis la table. Elle s’est levée sans un mot pour m’apporter le plat. C’était des quenelles à la sauce tomate. On	Mutfak masasında oturuyordu. Aşırı makyaj yapmıştı ve saçları kırpık kırpık kesilmişti. Bakıştık. Bir yandan nefes alıyor ama öte yandan da boğuluyordum ya da bunun gibi bir şey oluyordu. Ne söyleyeceğimi bilemiyordum. Sofrayı kurmuştu. Yemeği getirmek için tek kelime etmeden ayağa kalktı. Domates soslu köfte vardı. Karşılıklı oturduk ve suratımı astı, buna çok uzun süre dayanamadım. Eğer o anda

<p>s'est assis l'un en face de l'autre et elle avait démoli son visage, j'ai pas pu supporter ça très longtemps. Si j'avais ouvert la bouche à ce moment -là, je me serais mis à gémir. Il lui restait simplement des mèches de trois ou quatre centimètres et le rimmel et le rouge à lèvres débordaient dans tous les coins. Elle me regardait fixement et ce regarderait pire que tout. J'ai senti que quelque chose allait se déchirer en moi.</p> <p>Je me suis penché en avant et sans la quitter des yeux, j'ai plongé mes deux mains dans le plat de guenilles. C'était chaud. J'ai ramené tout un tas de quenelles, la sauce tomate me coulait entre les doigts et je me suis écrasé tout ça sur la figure, dans les yeux, dans le nez, dans les cheveux, je me brûlais mais je m'en suis collé partout, les trucs glissaient et me tombaient sur les jambes.</p> <p>Du dos de la main, je me suis essuyé une espèce de larme à la sauce tomate. On n'avait toujours pas dit un mot. On est restés comme ça pendant un moment (Djian, 2019:259-260).</p>	<p>ağzımı açsaydım, inlemeye başladım. Başında sadece üç ya da dört santimlik saç tutamları kalmıştı, rimeli akıyor ve ruju her taraftan taşıyordu. Gözlerini bana dikti ve olabilecek en kötü şey de bu bakıştı. İçimden bir şeylerin kopacağını hissettim.</p> <p>Öne doğru uzandım ve gözlerimi ondan ayırmadan iki elimi de salçalı köftenin içine daldırdım. Sıcaktı. Bir yığın köfte aldım, domates sosu parmaklarımın arasından akıyordu, hepsini olduğu gibi yüzüme buladım, gözlerime, burnuma, saçlarıma; yanıyordum ama her yerime sıvadım, yemek akıyor ve bacaklarıma damlıyordu.</p> <p>Elimin tersiyle domates soslu gözyaşlarımı sildim. Hala tek kelime etmemiştik. Bir süre böyle kaldık (Djian, 2013:255).</p>
---	---

Tablo 13, Betty hamile olmadığını anladığında ruh halinin inanılmaz derecede değiştiği ve kırpık kırpık kısıcak kestiği saçlarıyla ve korkunç makyajıyla mutfak masasında oturduğu sahneyi ele almaktadır.

“*Ses cheveux étaient coupés dans tous les sens*” cümlesinde çevirmen, Betty'nin saçlarını ne hale getirdiğini göz önüne sermek için saçlarını her yönünden her yerinden kesmesini temsil eden anlatımı “*kırpık kırpık*” ifadesiyle güçlendirmiştir. “Kırpık kırpık” saç kesmek eyleminin genel olarak psikolojisi bozuk kişilerin başvurduğu bir eylem olduğu öne sürülebilir.

Jung açısından Betty'nin davranışı ele alındığında, yine Jung'un belirttiği gibi: “Dışadönük duygusal tipler; bir an böyle bir an çok farklıdır- görünüşe göre zira gerçeklikte böyle çoğul kişilik mümkün değildir. Ben'in temeli hep aynı kalır, sonuçta kendini değişen his durumlarıyla çelişki içinde bulur” (2019:344). Bu cümle hem Betty karakteri için hem de İsimli Anlatıcı için kullanılabilir. Jung'un belirttiği

gibi, İsimsiz Anlatıcı da Betty'nin davranışı karşısında değişen bir his durumuyla karşı karşıya kalmıştır. Betty'nin saçlarını kesip, yüzündeki korkunç makyajla karşılaştığında ne yapacağını şaşırıp çocuksu bir içgüdü ile elini sıcak yemeğe daldırıp, yemeği yüzüne sürmesi kendisini değişen bir his durumunun içinde bulunduğunu göstermektedir.

“Du dos de la main, je me suis essuyé une espèce de larme à la sauce tomate. On avait toujours pas dit un mot. On est restés comme ça pendant un moment/ Elimin tersiyle domates soslu gözyaşlarımı sildim. Hala tek kelime etmemiştik. Bir süre böyle kaldık” cümlelerde görüldüğü gibi çevirmenin bu defa İsimsiz Anlatıcı ile erek metne kendini vererek, eşdeğer bir çeviri sergileyerek İsimsiz Anlatıcı ile özdeşleştiği ileri sürülebilir. Aslında çok sıradan olan cümlelerdeki yoğunluk bize bir kez daha çevirmenin motivasyonunu doğru yerde kullandığını göstermektedir ve erek metinde duygu yoğunluğunu yaşatmaktadır.

Tabloda Betty'nin saçlarını kısacık keserek, korkunç bir makyaj yapması sadece bir kadın olarak çevirmenin değil, okuyucunun da empati becerilerinin harekete geçmesine neden olacağı düşünülmektedir. Betty'nin çaresiz görüntüsü; onu bu hale sokan endişeyi anlama dürtüsü yaratmaktadır. Fakat Betty'nin yerine konulmaya çalışıldığında bile, bütün bilişsel beceriler kullanılsa bile Betty'yi bu hale getiren şeyin aslını bilmeden bir duygudaşlık kurulamaz. Yukarıdaki tabloda Betty'nin hamilelik testi sonuçlarının negatif çıktığını öğrendiği sahne ileri sürülürse parçaların yerine oturacağını söylemek mümkündür. Çevirmenin erek metindeki yansımaları ele alındığında, Betty'nin görünüşü, saçlarını kırpık kırpık kesmiş olması sevgilisinin bu durum karşısında için için empati kurabilme çığlıkları atmasına sebep olmuştur. Sevgilisinin ne yapacağını bilemediği için elini sıcak yemeğe daldırıp yüzüne gözüne bulaştırarak bir nevi çevirmenin de bu duygudaşlığı erek metinde gözler önüne sermesi aslında Betty'ye “seni anlıyorum, acımı anlıyorum” mesajı vermektedir. Ayrıca Betty'nin buradaki psikolojik hali yeraltı edebiyatının şu özelliklerini hatırlatır: “Yeraltı romanında bireyi, sıradan yaşam kültüründen, ortalama ve rutin toplumsal değerlerden uzaklaştırmanın bir yolu da onun fiziksel ve psikolojik hastalıklarından bahsetmektir. Özellikle şizofreni, obsesif kompulsif durumlar, anksiyete bozuklukları vb. psikolojik sorunlar, yazarların üzerinde durduğu konulardır” (Demir ve Kuş, 2017:294).

Tablo 14. İsimsiz Anlatıcı'nın Kadın Kılığına Girerek Soygun Yapmaya Gitmesi

KAYNAK METİN	EREK METİN
<p>Je suis resté pendant cinq minutes sans bouger mais il s'est rien passé. J'ai soufflé. J'ai attrapé mes nichons qui étaient descendus et je les ai remis à la bonne place.</p> <p>...</p> <p>Pour les poils des mains, j'avais mis des petits gants blancs et pour les poils du bas, j'avais gardé mon pantalon. J'avais choisi une perruque blonde à cheveux courts qui faisait un peu trop mode à mon goût, mais c'était ça ou un chignon de quarante centimètres de haut, ils recevaient rien d'autre avant une semaine.</p> <p>...</p> <p>Rasé trois fois de suite, plus crème et fond de teint du genre épais et pour finir, un rouge assez violent sur la bouche. Dans l'ensemble, je me trouvais pas si mal que ça, le corps de braise et le visage de glace, tout à fait le genre de filles qui m'aurait rendu nerveux. J'ai reposé mes lunettes sur le bout de mon nez, je devais pas oublier que je m'étais pas fait les yeux. J'ai attendu encore un petit moment, puis quand je me suis senti vraiment calme, je me suis décidé.</p> <p>...</p> <p>Du bout du menton, il m'indiquait le coffre-fort scellé dans le mur. Il était gentil, ce gars-là, il avait de la suite dans les idées, mais j'avais déjà ramassé un bon paquet de billets, je cherchais pas à devenir rentier. Je lui ai fait signe que vraiment ça me suffisait. Je sentais qu'il était prêt à pleurer.</p> <p>...</p> <p>Je lui ai ouvert une main et j'ai écrit JOSÉPHINE dedans. Il a refermé ses doigts avec autant de précaution que s'il venait d'attraper un papillon avec une jambe cassée.</p>	<p>Beş dakika boyunca kıpırdamadan durdum ama hiçbir şey olmadı. Soluk aldım. Düşen göğüslerimi tuttum ve doğru yere yerleştirdim.</p> <p>...</p> <p>Elimdeki kılları örtmek için kısa beyaz eldivenler takmış, bacak kıllarım için ise pantolon giymiştim. Kısa saçlı, sarı bir peruk seçmişim, bana göre biraz fazla moda uygundu ama ya bunu ya da kırk santim yüksekliğinde bir topuzu alacaktım, bir hafta boyunca ellerinde sadece bunlar vardı.</p> <p>...</p> <p>Üst üste üç kere traş olmuş, sonra krem ve kalın bir fondöten tabakası ve son olarak da dudaklarıma oldukça frapan bir ruj sürmüştüm. Genel olarak çok da kötü görünmüyordum: Ateşli bir vücut, buz gibi bir yüz; tıpkı beni çileden çıkaran kızlara benzemiştim. Gözlüklerimi yeniden burnumun ucuna taktım, gözlerimi boyamadığımı unutmamalıyım. Bir süre daha bekledim, gerçekten sakinleştiğimi hissettiğim anda kararımı verdim.</p> <p>...</p> <p>Çenesinin ucuyla bana duvara gömülü kasayı işaret ediyordu. Kibardı bu delikanlı, düşüncelerinde de tutarlıydı; ama yeterince para toparlamışım, rantiye olma peşinde değildim. Ona bu kadarının gerçekten benim için yeterli olduğunu işaret ettim. Ağlamaya hazır olduğunu hissediyordum.</p> <p>...</p> <p>Bir elini açtım ve içine JOSEPHINE yazdım. Parmaklarını adeta kırık bacaklı bir kelebek yakalamış gibi özenle kapadı. Arka tarafa bakan pencereden atlamadan önce iri bir</p>

Juste avant de sauter par la fenêtre qui donnait derrière, j'ai vu une grosse larme brillante rouler à fond de train sur sa joue (Djian, 2019:294-303).	gözyaşı damlasının yanağından süzüldüğünü gördüm (Djian, 2013:288-296).
---	---

Tablo 14, İsimsiz Anlatıcı'nın soygun yapmak için kadın kılığına girdiği bölümü anlatmaktadır.

"J'ai attrapé mes nichons qui étaient descendus et je les ai remis à la bonne place" cümlesi *"Düşen göğüslerimi tuttum ve doğru yere yerleştirdim"* şeklinde çevrilen cümle soygun yapmaya hazırlanan İsimsiz Anlatıcı'nın soğukkanlılığının bir göstergesidir. Sanki günlerini kadın kılığında geçiriyormuş gibi bu durumu yadırgamadığını, rahat halini ifade etmektedir. Bu durum animasıyla barışık olduğunu düşündürmektedir.

"Pour les poils des mains, j'avais mis des petits gants blancs et pour les poils du bas, j'avais gardé mon pantalon. J'avais choisi une perruque blonde à cheveux courts qui faisait un peu trop mode à mon goût..." cümlelerinin çevirisine bakıldığında *"Elimdeki kolları örtmek için kısa beyaz eldivenler takmış, bacak kollarım için ise pantolon giymiştim. Kısa saçlı, sarı bir peruk seçmişim, bana göre biraz fazla moda uygundu"*. İsimsiz Anlatıcı'nın dilinden nasıl kadın kılığına girdiği aktarılmıştır. Her türlü ayrıntıyı düşündüğü görülmektedir. İsimsiz Anlatıcı'da erkek psişenin dışı yanı olan animanın somut bir şekilde ortaya çıktığı görülmektedir. Soyut olarak animayı tanımlamak için şu görüşler önem arz etmektedir:

Her erkek kendi içinde ebedi kadın hayalini taşır, belli bir kadının hayali değildir bu, kadın hayalinin ta kendisidir. Bu hayal aslında bilinçdışıdır; erkeğin yaşayan organik sistemine kazılmış, ta başlangıçtan beri var olan, kalıtımla geçen bir öğedir, dışının tüm atasal yaşantılarının izi ya da arketipidir, kadının neden olduğu tüm izlenimlerin tortusudur sanki...Bu hayal bilinçdışı olduğundan, daima sevgilinin kiiliğine bilinçsiz olarak yansılır ve tutkulu aşka veya nefretin başlıca nedenlerinden biridir (Akt. Hall ve Nordby, 2016:47).

"Rasé trois fois de suite, plus crème et fond de teint du genre épais et pour finir, un rouge assez violent sur la bouche" cümlesinde yine İsimsiz Anlatıcı'nın kadın kılığına girerken her ayrıntıyı düşündüğü görülmektedir.

"Dans l'ensemble, je me trouvais pas si mal que ça, le corps de braise et le visage de glace, tout à fait le genre de filles qui m'aurait rendu nerveux" cümlesine

bakıldığında İsimsiz Anlatıcı'nın kendi görünüşünü beğendiği sonucu çıkarılmaktadır. Özellikle “*tout à fait le genre de filles qui m'aurait rendu nerveux*” cümlesinde “*rendre nerveux*” ifadesi “çileden çıkarıcı” anlamında kullanılarak cümle şu şekilde çevrilmiştir: “*tıpkı beni çileden çıkarıcı kızlara benzemiştim*”. Bu cümleye yakından bakıldığında İsimsiz Anlatıcı'nın kendisini beğenmesinden daha fazlasını ifade ettiği aşıkardır, kendi beğendiği kadınlara kendisini benzettirmektedir. Çeviri kararı da bu durumu desteklemektedir.

“*Je sentais qu'il était prêt à pleurer*”, cümlesine bakıldığında İsimsiz Anlatıcı'nın rehin aldığı genç çocuğun, İsimsiz Anlatıcı'nın kadın kılığındaki halinden çok etkilendiği görülmektedir. “*Je lui ai ouvert une main et j'ai écrit JOSEPHINE dedans*” cümlesinde İsimsiz Anlatıcı'nın, ondan hoşlandığının farkında olduğu çocuğun avcuna JOSEPHINE yazması, İsimsiz Anlatıcı'nın psişesinin dış yönüyle, yani animasıyla özdeşleşiminin bir ispatıdır.

“*Il a refermé ses doigts avec autant de précaution que s'il venait d'attraper un papillon avec une jambe cassée*” cümlesinin çevirisine bakıldığında “*Parmaklarını adeta kırık bacaklı bir kelebek yakalamış gibi özenle kapadı*” cümlesinde, İsimsiz Anlatıcı'nın bu kadar absürd bir durumu böylesine naif bir şekilde betimlemesi psişesinin dışı yanının yani animasının bir kadının duyarlılığına sahip olduğunun bir göstergesidir. Çevirmen de bunu aktarmıştır.

“*...j'ai vu une grosse larme brillante rouler à fond de train sur sa joue*” cümlesinde “*rouler-yuvarlanmak*” fiilinin “*süzülmek*” olarak çevrilmesiyle cümleye daha derin bir anlam katılmıştır. “*...iri bir gözyaşı damlasının yanağında süzüldüğünü gördüm*” şeklinde çevrilerek İsimsiz Anlatıcı'nın aslında genel yargılara göre absürd kabul edilebilecek bu sahnede, sanki gerçekten bir kadının ağzından dökülmüş gibi duygusal sözler söylemesi animasının gelişmişliğini ifade etmektedir.

Tabloda, içedönük özellikler taşıyan İsimsiz Anlatıcı'nın Betty için herşeyi yapabileceği çevirmen aracılığıyla erek metinde verilmiştir.

Tablo 15: Betty'nin Eliyle Gözünü Oyması

KAYNAK METİN	EREK METİN
Bob est arrivé en se frictionnant l'épaule. Ça devait être Bob. J'étais tellement occupé à respirer que je pouvais pas parler.	Bob omzunu ovuşturarak geldi. Bob olmalıydı. Nefes almaya çalıştığım için konuşamıyordum

<p>— Bon Dieu, il a fait, je voulais tout astiquer... Mais tu m'as pas laissé le temps. J'ai écarté un peu mes jambes pour avoir une meilleure assiette. J'étais pris dans un filet de sueur glacée. Il a posé une main sur mon bras mais j'ai rien senti, j'ai simplement vu qu'il faisait ça. — C'est spectaculaire, mais c'est pas grave, il a ajouté. Heureusement que je suis passé, je ramenaient le batteur électrique... Il a regardé ses chaussures. — J'étais en train d'essuyer le sang dans l'entrée... À ce moment -là, mon bras est parti en avant et je l'ai empoigné furieusement — QU'EST -CE QUI S'EST PASSÉ????!! !! j'ai hurlé. — Elle s'est arraché un œil, il a fait. Ouais... avec sa main (Djian, 2019:326).</p>	<p>-Tanrım, dedi, her şeyi temizleyecektim...Ama fırsat vermedin. Daha rahat durabilmek için bacaklarımı biraz araladım. Soğuk ter döküyordum. Elini kolumun üzerine koydu ama hiçbir şey hissetmedim, bunu yaptığımı gördüm sadece. -Göründüğü kadar kötü değil, diye ekledi. Allahtan uğramışım, mikseri getirmiştım... Ayakkabılarına baktı. -Girişteki kanları siliyordum.... Tam bu sırada kolum öne uzandı ve onu hırsla yakaladım. -BURADA NE OLDU????!! diye bağırdım. -Bir gözünü çıkardı, dedi. Evet...eliyle (Djian, 2013:318-319).</p>
--	--

Nabzın yükseldiği bu tabloda, romanın ruhsal anlamda doruk noktasına ulaşılmaktadır. Betty'nin deliliğe giden yolda kendi gözünü oymasıyla birlikte kitap trajik bir sona evrilmektedir.

“J'ai écarté un peu mes jambes pour avoir une meilleure assiette. J'étais pris dans un filet de sueur glacée. Il a posé une main sur mon bras mais j'ai rien senti, j'ai simplement vu qu'il faisait ça./ Daha rahat durabilmek için bacaklarımı biraz araladım. Soğuk ter döküyordum. Elini kolumun üzerine koydu ama hiçbir şey hissetmedim, bunu yaptığımı gördüm sadece.” cümlelerini Betty'nin sevgilisi telaffuz etmektedir. Çevirmenin, Betty'nin sevgilisinin soğuk terler dökmesini, arkadaşının elini koluna koymasını bile hissetmemesini erek metne aktarırken olumsuz bir durum olduğunu hissettirmektedir. Çevirmen açısından da okuyucu açısından da nefeslerin tutulduğu bir ana gelinmektedir. Betty'nin sevgilisinin *“BURADA NE OLDU????!!”* diye bağırması kaynak metinde *“— QU'EST -CE QUI S'EST PASSÉ????!! !! j'ai hurlé”* şeklinde büyük harflerle yazılmıştır. Aynı şekilde çevirmen görüldüğü gibi çaresizlik kokan bu sorudaki *–“BURADA NE OLDU????!! diye bağırdım”*

sorusundaki, ünlem ve soru işaretlerini erek metinde de korumuştur. Olayın vahametini soru işaretleri ve ünlemlerin çokluğundan anlamak mümkündür.

“Elle s’est arraché un œil, il a fait. Ouais... avec sa main” / Bir gözünü çıkardı... evet eliyle” cümleleri olayın korkunçluğunu o kadar arı bir dille aktarmaktadır, ortada ne çığlıklar, ne göz yaşları ne de dil oyunları bulunmaktadır. Tek bir cümle söz konusudur: *“Bir gözünü çıkardı....evet eliyle...”*. Olayın korkunçluğuna rağmen soğukkanlı bir cümlenin yine hem okuyucuda hem de çevirmende bir şok etkisi yarattığı söylenebilir. *“Bir gözünü çıkardı... Evet, eliyle”* bu cümle insanın kanını dondurmaktadır. Estés’in görüşlerine göre: *“Vahşi doğanın neredeyse yok edildiği en uç durumlarda, kadınların şizoid bir bozulmaya ve/veya bir psikoza yenilmeleri mümkündür”* (2016:279).

Çevirmen işi gereği her bir cümleyle iğneyle kuyu kazar gibi uğraşmaktadır ve bu bağlamda çevirdiği metinden etkilenmemesi mümkün görünmemektedir. Betty gibi bir karakteri okumanın, keyifli olmasına rağmen ilerleyen kısımlarda kendi canını yakması gibi olayların empati kurulması durumunda kişiyi çok üzecek hallere evrilmesi kaçınılmazdır. Bir okur olarak, *Betty Blue* denilince akla bu gözünü oyma sahnesinin gelmemesi imkansız görünmektedir. Çevirmenin bir profesyonel olarak bu karamsarlık yaratan olaylardan duygusal zekâsı ve duygusal benlik bilinciyle, gerçekçilik duygularını devreye sokmasıyla sıyrıldığı söylenebilir. Çevirmen bu bölümde kişisel becerileriyle, duygularını kontrol altında tutarak olayı, kaynak metinde olduğu gibi çeviriye de soğukkanlı bir biçimde yansıtmıştır. Bu soğukkanlılığa dikkat çekmek gerekirse cümleye tekrar bakıldığında *“Bir gözünü çıkardı.... evet eliyle....”* ifadesinde *“noktaların”* yarattığı etkinin aslında çaresizliği barındırdığı sezdiriliyor ve başka bir cümleye gerek kalmıyor. Estés; kişiyi bu hale getiren şeyin, *“psişenin bütün dayanaklarının çöküp kişinin dirayetli bir kuvvet yerine bataklığa dönüşmesine yol açacak şekilde aşırılıkların önce küçük, ardından da daha büyük kemikleri kırdığını anlama içgüdüsünün eksikliğine”* (2016:276) bağlamaktadır.

Betty’nin kendi gözünü oyması, bir anlamda özbeninin parçalandığının bir göstergesidir. Çünkü özben bir nevi kişinin sağduyusudur ve Betty kendisine tarif edilemeyecek kadar korkunç bir şekilde zarar verecek kadar sağduyusunu

kaybetmiştir. Uç bir vaka örneği sergilediği Estés'in şu cümlelerinden de anlaşılmaktadır:

Tek ihtiyacı, tutunabileceği içsel bir bilgece yapıydı; içindeki duyguları ve içgüdüleri yeniden oluşturmaya yönelik çok zaman isteyen çalışmaya yeniden başlayana kadar ayakta kalabilmesini sağlayacak bir parça içgüdüydü. Hepimizin içinde yaşayan vahşi bir ses, şöyle fısıldayan bir ses vardır: "Burada yeterli bir süre kal... Burada umudunu canlanırmına, son sınırındaki kayıtsızlığı bırakmana, savunmaya dönük yarı-doğruların vazgeçmene, sürünerek; delerek, ezerek kendine yol açmana yetecek kadar kal, burada senin için neyin doğru olduğunu görecektir kadar kal; burada güçlenecek, sonunda başarılı olacağın deneyi yapana kadar kal; burada bitiş çizgisine varana kadar kal...bunun ne kadar sürdüğünün ya da ne şekilde olduğunun bir önemi yok... (2016:276).

Jung'un dışadönük düşünen tipleri açıklarken kullandığı cümleler genellendiğinde bu durumla da örtüşmektedir: "Dışadönük kaidenin nahoş sonuçlarını tatmak zorunda kalanlar genellikle en yakın akrabalarıdır, çünkü onun sonu gelmeyen yararlarını ilk onlar görür. Ama sonunda en çok acıyı bizzat özne çeker" (2019:336). Son tabloda görüldüğü üzere öznenin kendisi Betty kadar sevgilisinin de acı çekeceği aşikârdır. Çeviri sürecinde de tüm bu durumlar hissedilmiş ve erek metne aktarılmıştır.

Tablo 16: Betty'ye Veda

KAYNAK METİN	EREK METİN
— Faut que je te dise quelque chose... j'ai démarré. J'ai attrapé un oreiller derrière elle, avec des rayures bleues. J'ai pas tremblé. Je pouvais faire n'importe quoi pour elle sans trembler, je l'avais déjà vérifié. J'ai eu un peu plus chaud, c'est tout. — ... toi et moi, on est comme les deux doigts de la main, j'ai enchaîné. Et c'est pas demain la veille que ça va changer. ... J'ai compté jusqu'à sept cent cinquante et je me suis relevé. J'ai retiré l'oreiller de sa figure. La pluie faisait un sacré boucan. Je sais pas comment ça se faisait, mais je m'envoyais un point de côté. Je l'ai pas regardée. J'ai enlevé les sangles. J'ai balancé l'oreiller à sa place (Djian, 2019:357).	-Sana bir şey söylemem gerekiyor...diye söze başladım. Arkasından bir yastık aldım, mavi çizgiliydi. Titremiyordum. Onun için gözümü kırpmadan her şeyi yapardım, bunu daha önce kanıtlamıştım. Biraz fazla terliyordum hepsi bu. -...sen ve ben bir elin parmakları gibiyiz, diye devam ettim...ve bunu hiçbir şey değiştiremeyecek. ... Yedi yüz elliye kadar saydım ve doğruldum. Yastığı yüzünden çektim. Gök delinmiş gibiydi. Neden bilmiyorum ama göğsüme bir ağrı saplanmıştı. Ona bakmadım. Kayışları çözdüm. Yastığı yerine koydum (Djian, 2013:346-347).

Tablo 16, İsimsiz Anlatıcı'nın kadın kılığına girerek Betty'nin yattığı hastaneye gitmesini ve Betty'yi yastıkla boğduğu sahneyi ele almaktadır.

“J'ai attrapé un oreiller derrière elle, avec des rayures bleues” cümleleri İsimsiz Anlatıcı'nın soğukkanlı bir şekilde Betty'yi boğma hazırlığını gözler önüne sermektedir. Yastığın mavi çizgili olmasını betimlemesi, ardından gelen *“J'ai pas tremblé/ Titremiyordum”* cümlesi, İsimsiz Anlatıcı'nın soğukkanlılığını yansıtmaktadır.

“Je pouvais faire n'importe quoi pour elle sans trembler, je l'avais déjà vérifié” cümlesinde “trembler-titremek” ifadesi bu cümlede “sans trembler/gözümü kırpmadan” olarak İsimsiz Anlatıcı'nın dilinden aktarılmıştır. Romanın başından beri eşlik ettiği karakterin “gözünü kırpmadan” Betty için her şeyi yapabileceği çevirmen ve okur tarafından hissedilmiş olacağı düşünülmektedir.

“Bir anne kurt, ölümcül şekilde yaralanmış yavrularından birini öldürdü; bu bana, haşin bir şefkati ve ölümün nihayete ulaşmasına izin verme gereğini öğretti” (Estés, 2016:17). Betty'nin kendisine dönüşü olmayan bir şekilde verdiği zarar ve sonrasında hiçbir yaşam belirtisinin kalmaması, kalan tek gözüyle ifadesiz bir şekilde bakması, yaşam dolu, capcanlı bir insanın bu haline dayanamayan İsimsiz Anlatıcı Estés'in belirttiği gibi sanki bir anne kurtmuşçasına yaralanan yavrusunu öldüren anne kurdun içindeki şefkati barındırmaktadır. Öldürürken bile Betty'ye duyduğu aşktan bir an bile kuşkuya düşürmeyerek Betty'nin varlığının nihayete ermesine yardım eder, bir anlamda gitmesine izin verir.

“J'ai compté jusqu'à sept cent cinquante et je me suis relevé. J'ai retiré l'oreiller de sa figure” cümlelerine bakıldığında *“Yedi yüz elliye kadar saydım ve doğruldum. Yastığı yüzünden çektim”* ifadesi Betty'nin hayata vedasıdır. “Tıpkı uykuda olduğu gibi, en vahşi biçimindeki Hayat/Ölüm/Hayat doğası da zarif bir soluk verme(bitiş) ve soluk alma(başlangıç) kadar yalındır” (Estés, 2016:174).

İsimsiz Anlatıcı, Betty'nin o şekilde yaşamak istemeyeceğini içgüdüleri sayesinde biliyordu denilebilir. “Kültür tarafından bize Hayat/Ölüm/Hayat doğası konusunda inanmamız öğretilen şeylerin yanlış, içgüdülerimizse doğru olması ihtimalini göze alırız” (Estés, 2016:174).

“*La pluie faisait un sacré boucan*” cümlesinde göğün gürültüsü “*Gök delinmiş gibiydi*” şeklinde çevrilerek hastane odasındaki ortamı yansıtmaktadır.

“*Je sais pas comment ça se faisait, mais je m’envoyais un point de côté*” cümlesinde İsimsiz Anlatıcı, “*Neden bilmiyorum ama göğsüme bir ağrı saplanmıştı*” sözleriyle kendisini ifade etmiştir. Bu cümlede görülmektedir ki İsimsiz Anlatıcı her ne kadar soğukkanlılığını korumaya çalışsa da bedeni fiziksel tepkiler vermektedir.

Romana başından beri eşlik eden, Betty ve İsimsiz Anlatıcı’yı kaleminden okuduğumuz Ekmekçi’ye İsimsiz Anlatıcı’nın Betty’yi boğduğu sahne sorulduğunda şu cevabı vermiştir: “Kitabın sonunda anlatıcının hastane odasına girip Betty’yi öldürmesi üzerine çok düşündüm; yapılması gerektiğine ama asla yapamayacağıma karar verdim” (Ek 1). Bu cümleler Ekmekçi’nin hem çevirmen hem okur olarak İsimsiz Anlatıcı ile empati kurduğunu düşündürmektedir.

İsimsiz Anlatıcı’nın söylediği gibi “ateş ve suyun birlikteliği, yitip gitmek için ideal bir birleşim” (Djian, 2013:89). Betty ateşi, İsimsiz Anlatıcı su. Ve su ateşi söndürmek zorunda kaldı. Başka bir deyişle dışadönük ve içedönüğün bir kombinasyonuydu denilebilir. Bu kombinasyonu da bu sahnede çevirmen sağlamıştır. Romanın başından beri sakin yaradılışlı mizacını Betty söz konusu olduğunda bozan İsimsiz Anlatıcı’nın, Betty ile ilgili bu tabloda soğukkanlılığını koruması dikkat çekicidir. Bu soğukkanlılık erek metinde gözlemlenmektedir.

Yazıcı’nın *Yaşadıklarından Öğrendiklerim* adlı yazısında çeviriye dair görüşleri Ekmekçi’nin genel olarak çeviri kararlarını destekler niteliktedir: “Bu zahmetli yolculuk yaşam boyu sürüyor ama önünüzde de yaşamanız için hep bir amaç oluyor..Biliyorsunuz ya Skopos kuramından “çeviri amacı olan bir eylem”, İşte yaşamak da öyle bir şey...” (2019:207). Ekmekçi ile yapılan mülakatta kendisinin de belirttiği üzere çeviriyi amacı doğrultusunda yerine getirdiği ve sonlandırdığını ifade etmektedir.

SONUÇ

Philippe Djian'ın *Betty Blue (Fr: 37,2° le matin)* romanının Betty ve İsimlessiz Anlatıcı karakterinin sahip olduğu psikolojik ve kişilik özelliklerinin, çeviri sürecinde psikolojik, ruhsal ve duygusal durumları temsil eden ifade ve sözcüklerin çevirmen üzerindeki yansımalarını içeren bir çalışma için iyi bir örnek olduğu düşünölmüştür. Bu sebeple bu çalışmada Analitik Psikolojinin kurucusu olan Carl Gustav Jung'un psikolojik tiplerinden ve kişilik üzerine kullandığı kavramlardan yararlanılarak kişilik vakasına göre çeviri incelemesi yapılmıştır. Ayrıca Estés'in *Kurtlarla Koşan Kadınlar* adlı kitabından da yararlanılmıştır. Bu incelemede çoğunlukla Betty karakteri olmak üzere İsimlessiz Anlatıcı karakterinin de kişilik incelemesi yapılırken ortaya atılan savlar üzerinden belirlenen kişilik ve psikolojik özelliklerin çevirmen üzerindeki etkileri ve yansımaları irdelenmiştir.

Çevirmenin aynı anda hem yazar, hem okuyucu, hem kitaptaki karakterler hem de kendisi olmayı başarabilen güçlü bir empat olduğu çeviri çözümlemelerinde gözlemlenmiştir. Çevirmenin kaynak metnin okuyucusunun hissettiği duygu ve düşüncelerin aynılarını erek metnin okuyucularında da hissettirebildiği düşünölmektedir. Bazı cümlelere yakından bakıldığında tercih edilen tek bir kelimenin bile karaktere derinlik kattığı, yazarın anlatmak istediğinin Türkçede tam da o anlama gelmesi çevirmenin yeterliliğini gözler önüne sermektedir. Kısaca söylemek gerekirse çevirmen Ekmekçi, Djian'ın İsimlessiz Anlatıcı'sı olduğu kadar özellikle Betty'si ile özdeşleşmiştir: Betty'ye ve İsimlessiz Anlatıcı'ya ilişkin Jung'un tüm psikolojik tiplerini ve kişilik kavramlarını çeviri sürecinde çevirmen psikiyatr kimliğinde başarılı bir şekilde yorumladığı düşünölmektedir. Bu düşünce ayrıca Binyıl Kitap Eki'nin şu ifadesi ile de bir kez daha doğrulanmaktadır: “Philippe Djian'ın dünyasını en iyi ‘okuyan’ kitabın çevirmeni Ayşen Ekmekçi'nin kusursuz çevirisi de gerçekten kitaba çok ayrı bir tat katmakta⁵”. Çeviri sürecinde kullanılan dile bir yeniden yaratma olarak bakıldığında; çeviri bir eserin, bir çevirmenin yılların birikimini kullanarak kendini ne kadar geliştirdiği ve kendi yaşamındaki binlerce faktörle kişiliğinin nasıl şekillendiğiyle doğrudan ilişkilidir. Tercih edilen tek bir kelimedede bile çevirmenin iç dünyasının ne kadar gelişmiş olduğünün ortaya çıkması

⁵ Bu ifade Ayrıntı Yayınlarının 2013 yılı basımı olan *Betty Blue* romanının arka kapağında alıntılanmıştır.

çeviri sürecinin aslında ne kadar öznel bir süreç olduğunun da bir ispatı niteliğindedir. Goleman'ın "...empati gibi bazı yetileri sınamanın en iyi yolu, kişinin o işte gösterdiği fiili yeteneği örneklemektir" (2018:75) ifadesinden yola çıkarak bu çalışmada çevirmenin duygusal zekâsını oldukça etkin biçimde kullandığı düşünülmektedir. Ruhsal yıkım ve yeniden inşa etme süreciyle birlikte çevirmenin bilişsel yeteneklerini etkin bir biçimde kullanması çeviri incelemelerinde görülmektedir. Schleiermacher'ın "tinsel ürünü aktarmak, tinsel olgunluk gerektirir" sözünden yola çıkarak çevirmenin *Betty Blue* çevirisiyle tinsel olgunluğun bir örneğini sergilediği söylenebilir. Çevirmenin kişisel becerileri, öz farkındalığı, gerçekçilik boyutu, özyeterliliği gibi özelliklerinin yanı sıra "tinsel olgunluğun" bilhassa yazınsal çevirilerde çevirmenin haiz olması gereken özelliklerden birisi olduğu düşünülmektedir. Tinsel olgunluk mertebesi her ne kadar istatistiki olarak belirtilemese de Goleman'ın da dediği gibi çevirmenin işindeki fiili yeteneğe bakmak yeterlidir. Tinsel olgunluğa ulaşmış bir çevirmenin, duygusal benlik bilinci sayesinde duygularını kontrol ederek özdeşleştiği karakterin kendini kötü hissettirecek etkilerinden sıyrılabileceği düşünülmektedir. Çevirmen, çeviri sürecindeki fiili yeteneği ve tinsel olgunluğu *Betty Blue* karakterleri ile özdeşleşmesini erek metinde sağlamıştır. Her ne kadar bu çalışmada çevirmenin çeviri sürecindeki fiili yeteneğine bakılarak çeşitli sonuçlara ulaşılmış olsa da, bu gibi çeviri ve çevirmen psikolojisini içeren çalışmalarda çevirmen ile yapılacak mülakatlar çeviribilim alanında yapılacak benzer çalışmaların çevirmen psikoloji ile olan savlarını daha kuvvetlendirecektir.

KAYNAKÇA

- Akarsu, H.T. (2011). Nazım Hikmet 1930'larda yeraltı edebiyatıydı. *Notos Dergisi*, 29, 34-38.
- Akaş, C. (2011). Yeraltından banknotlar. *Notos Dergisi*, 29, 32-33.
- Anar, E. (2018). *Yeraltı edebiyatına giriş: kaybedenlerin hikâyesi*. <https://erolanar.org/2018/07/02/yeralti-edebiyatina-giris-kaybedenlerin-hikâyesi/> Erişim Tarihi: 20.04.2020.
- Bahadır, Ş. (2006). Çeviriyorum, öyleyse tek kültürün ötesinde, iki kültürün arasında, üçüncü kültürün ortasındayım. *Çeviribilim*, <http://ceviribilim.com/?p=121> Erişim Tarihi: 25.05.2020.
- Banoğlu, D. (2019). Çeviri başlı başına bir yetenektir. (F. Çoban, Ed.), *Çevirmen öyküleri bir özbetimleme çalışması* içinde (s.109-111). Ankara: Gece Kitaplığı.
- Birkan, Baydan, E. (2018). Edebiyat çevirisinde çevirmen ve editör kararları, *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 4, 286-291. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/525277> Erişim Tarihi: 11.04.2020.
- Bitton, J. L. (2002). *Le monde selon... Philippe Djian*. <http://philippedjian.free.fr/critiques/autres/routard.htm> Erişim Tarihi: 15.05.2020.
- Borrey, E. H. (2015). 37, 2° *Le Matin In Translation: Interpreting And Transforming The Voice Of The Other In Literary Translation: Interpreting And Transforming The Voice Of The Other*, Doktora Tezi, Macquarie Üniversitesi, Sydney. <http://minerva.mq.edu.au:8080/vital/access/manager/Repository/mq:45561> Erişim Tarihi: 02.05.2020.
- Boulanger, P. P. (2009). Quand La Psychanalyse Entre Dans la Traducion, *Meta*, 54(4), 733, <https://www.erudit.org/en/journals/meta/2009-v54-n4-meta3582/038901ar/> Erişim Tarihi: 06.06.2020.

- Broch, H. (1985). Çevirinin felsefesi ve tekniği üzerine bazı notlar. (T. Kurultay, Çev.). A. Cemal (Ed.), *Dün ve bugün çeviri dizisi 2* içinde (s.110-117). İstanbul: Kent.
- Çoğulu, H. Ö. (2010). *Türkiye’de yeraltı edebiyatının izleri: Kanat Güner, Ayça Seren Ural, Sibel Torunoğlu, Mehmet Kartal*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul. Erişim Tarihi: 12.09.2020.
- Demir, F. ve Kuş, Y. (2017). Yeraltı romanında anlatı unsurlarının işlenişi, *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 12(15), 277-296. Erişim Tarihi: 27.08.2020.
- Djian, P. (2001). *Eşikteki*. (Y. Avunç, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Djian, P. (2002). *Erojen Bölge*. (Y. Avunç, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Djian, P. (2005). *Sürtüşmeler*. (A. Yengin, Çev.). İstanbul: Can Yayınları.
- Djian, P. (2013). *Betty Blue*. (A. Ekmekçi, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Djian, P. (2014). *Affedilmeyenler*. (Ç. Ekin Şişman, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Djian, P. (2015). *Vay*. (H. Tansel, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Djian, P. (2015). *Canım Cicim*. (H. Tansel, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Djian, P. (2017). *İntikamlar*. (H. Tansel, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Djian, P. (2019). *37°2 le matin*. Paris: J'ai lu.
- Djian, P. ve Flohic, C. Philippe Djian Revisited (2000). *Rencontre avec Catherine Flohic*. Paris, Les Flohic Éditeurs, Nisan, <http://philippedjian.free.fr/bio.htm> Erişim Tarihi: 03.07.2020.
- Durdağı, A. N. (2019). Çeviri dilden öte bir edim. (F. Çoban, Ed.). *Çevirmen öyküleri bir özbetimleme çalışması* içinde (s.63-69). Ankara: Gece Kitaplığı.

- Ece, A. (2016). *Çevirmenin yazar ve kahraman olarak portresi*. İstanbul: Çeviribilim Yayınları.
- Erdoğan, Ş. (2011). Yer in dibi. *Notos Dergisi*, 29, 28-30.
- Estés, C. P. (2016). *Kurtlarla koşan kadınlar*. (H. Atalay, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Fordham, F. (2019). *Jung psikolojisinin ana hatları*. (A. Yalçiner, Çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- Fransızca Türkçe Sözlük, <https://www.turkcesozluk.net/fransizca> Erişim Tarihi: 20.10.2020.
- Garault, E. (2010). Philippe Djian: "Le métier d'écrivain est un travail d'artisan. *L'express.fr*. https://www.lexpress.fr/culture/livre/philippe-djian-le-metier-d-ecrivain-est-un-travail-d-artisan_883050.html Erişim Tarihi: 28.11.2020.
- Geçtan, E. (1998). *Psikanaliz ve sonrası*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Geçtan, E. (2018). *Psikodinamik psikiyatri ve normal dışı davranışlar*. İstanbul: Metis.
- Goleman, D.(2018). *Duygusal zekâ neden IQ'dan daha önemlidir?*, (B. S. Yüksel. Çev.). İstanbul: Varlık Yayınları.
- Hall, Calvin S. ve Nordby Vernon J. (2016). *Jung psikolojisinin ana çizgileri*. (E. Gürol, Çev.). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Hançerlioğlu, O. (1993). *Ruhbilim Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hermans, T. (2006). Çevirinin ötekisi. (Sabri Gürses Çev.). *Çeviribilim*. <http://ceviribilim.com/?p=247> Erişim Tarihi: 07.09.2020.
- Işık, S. Y. (2018). Çeviri arzusu ve çevirmenin öteki duyguları. (F. Çoban ve M. C. Odacıoğlu (Ed.). *Çevirmen psikolojisi içinde* (s.233-265). Ankara: Gece Kitaplığı.

- İnanç, B. Y. ve Yerlikaya, E. E. (2018). *Kişilik kuramları*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Jung, C. G. (2019). *Psikolojide tipler*. (N. Nirven, Çev.). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Karacan Işık, S. (2019). Ağır romandan buzdan kılıçlara. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12, 45-56.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/usaksosbil/issue/47151/554395> Erişim Tarihi: 29.10.2020
- Kaya, M. ve Okyayuz, Ş. (2017). Çevirmenlik ve Yaratıcılık. *Frankofoni, Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Fransız Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 30, 317-319.
https://www.academia.edu/32835028/%C3%87evirmenlik_ve_Yarat%C4%B1c%C4%B1k_A_%C5%9Eirin_Okyayuz_and_M%C3%BCm_taz_Kaya Erişim Tarihi: 23.11.2020
- Kurultay, T. (1985). Çeviri yöntemi üzerine düşünceleriyle F. Schleiermacher. (A. Cemal (Ed.), *Dün ve bugün çeviri dizisi 1* içinde (s.191-208). İstanbul: Kent.
- Larbaud, V. (1989). Çevirmenin terazileri. (A. Derman, Çev.). *Metis Çeviri Dergisi*, 9(Güz), 28-29.
- Mailer, N. (2015). İşte bu Beat nesli. (Ş. Erdoğan, (Ed.). *Beat Kuşağı Antolojisi* içinde (s.10). İstanbul: Altıkkırkbeş Yayın.
- Marakoğlu, O. (2011). Edebiyatın edepsizliği ya da tutucu olmayan bütün metinler üzerine. *Notos Dergisi*, 29, 47-49.
- Öktem, A. (2011). Yeraltı edebiyatının temel özellikleri ve edebiyatımızda yeraltı. *Notos Dergisi*, 29, 16-21.
- Özcan, O. (2020). *Absürd tiyatro ve Ionesco oyun çevirileri*. İstanbul: Mitos Boyut.
- Peraldi, F. (1982). Psychanalyse et traduction. *Meta*, 27(1),
<https://www.erudit.org/en/journals/meta/1982-v27-n1-meta295/003817ar/>
Erişim Tarihi: 09.05.2020.

- Rifat, M. (2008). Yıkmanın ve yeniden yaratmanın üretici süreci olarak çeviri. (M. Rifat (Ed.). *Çeviri seçkisi I- çeviriyi düşünenler* içinde (s.111-113). İstanbul: Sel.
- Saydam, M. B. (2017). *Ara'f' dalık-lar-insanın halleri ve eylemleri: psikomitolojik çözümleme*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Stavridi, N. (2019). Çevirmen olmamla ilgili birkaç düşünce. F. Çoban (Ed.). *Çevirmen öyküleri: bir özbetimleme çalışması* içinde (s.235-237). Ankara: Gece Kitaplığı.
- Şahin, B. (2012). Çevirinin Özgün Sesi, *Notos Dergisi - Tomris Uyar*, 33, 35, <https://www.google.com.tr/search?tbm=bks&hl=tr&q=google+books+notos+dergi+33+2012> Erişim Tarihi: 05.06.2020
- Tahir, Gürçağlar, Ş. (2019). Kelimelerin kıyısında: Türkiye’de kadın çevirmenler, Academia, https://www.academia.edu/40093789/KEL%C4%B0MELER%C4%B0N_KIYISINDA_T%C3%9CRK%C4%B0YEDE_KADIN_%C3%87EV%C4%B0RMENLER_G%C4%B0R%C4%B0C5%9E Erişim Tarihi: 04.12.2020
- Tosun, M. (2019). Çeviriye farklı bir gözle bakalım. F. Çoban (Ed.). *Çevirmen öyküleri: bir özbetimleme çalışması* içinde, (s.217-223). Ankara: Gece Kitaplığı.
- Uçkan, Ö. (2011). Bir eylem olarak yeraltı edebiyatı, *Notos Dergisi*, 29, 40-43.
- Uysal, N. M. (2019). İşiniz mutluluğunuz olsun. F. Çoban, (Ed.). *Çevirmen öyküleri: bir özbetimleme çalışması* içinde (s.203-207). Ankara: Gece Kitaplığı.
- Wictionary, <https://www.wiktionary.org/> Erişim Tarihi: 03.08.2020
- Yalçın, P. (2015). *Çeviri stratejileri: kuram ve uygulama*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Yazıcı, M. (2005). *Çeviribilimin temel kavram ve kuralları*. İstanbul: Multilingual.

Yazıcı, M. (2019). Yaşadıklarımın öğrendiklerim. (F. Çoban, (Ed). *Çevirmen öyküleri: bir özbetimleme çalışması* içinde (s.203-207). Ankara: Gece Kitaplığı.

Yücel, F. (2016). *Çevirinin tarihi*. İstanbul: Çeviribilim Yayınları.

EKLER

EK-1 Çevirmen Ayşen Ekmekçi İle Yapılan Mülakat

1-Eğitim hayatınızdan bahsedebilir misiniz?

İlkokulu Adapazarı'nda okudum. Daha sonra Galatasaray Lisesi'ni bitirdim. Boğaziçi Üniversitesi Tarih Bölümü'nde lisans eğitimimi tamamladım.

2-Yazın çevirmeni kimliğiniz çerçevesinde kendinizi nasıl tanımlarsınız?

Öncelikle beni yazın çevirmeni olarak tanımlamak çok zor zira çevirdiğim tek edebiyat eseri Betty Blue. Bu soruya sadece Betty Blue çevirisine dayanarak cevap vermeye çalışacağım. İyi bir edebiyat okuruyum, edebi eserleri mümkün olduğu kadar ana dilde ya da iyi bir çeviri aracılığıyla okumaya çalışıyorum. Türkçe'yi seviyor ve mümkün olduğu kadar iyi kullanmaya çalışıyorum.

3-Çevirmek ve okumak için yazın türlerinden en çok hangisine ilgi duyarsınız?

Çevirmek ve okumak için roman ve hikâyeyi tercih ediyorum.

4- Sizce Yeraltı edebiyatı nedir? Neden bu alanda çeviri yapmak istediniz?

Sıra dışı ve aykırı olan, tabulara karşı çıkan edebiyat yeraltı edebiyatı olarak tanımlanabilir. Aykırı olan, sistemin dışında kalan, itiraz eden her şey ilgimi çekiyor. Bu kitabı okumuş, filmi seyretmiş ve tabii ki çok sevmişim. Yayınevinden kitabın çevrileceğini öğrenince çevirmek istedim onlar da kabul ettiler.

5- Daha çok yeraltı edebiyatıyla anılan Philippe Djian hakkında ne düşünüyorsunuz?

Bu soru haddimi aşar. Bir yazar hakkında edebi değerlendirme yapmam çok zor.

6- Philippe Djian'ın Betty Blue'sundaki Betty karakterini nasıl tanımlarsınız?

Deliliğe varacak kadar çılgın. Çok derin duygulara sahip. Çok asi. Hiçbir kalıba sığmak istemiyor.

7- Aynı eserdeki Betty'nin sevgilisi olan İsimli Anlatıcı karakterini nasıl tanımlarsınız?

Çok aşık.

8- Çeviri sürecinde bu gibi karakterleri kaynak metinde çözümlemek ve daha sonra erek metinde bu karakterlere bürünmek sizde nasıl bir duygu ve psikoloji oluşturmaktadır?

Çeviri yaparken bütün duyguları ve düşünceleri aktarmaya çalıştım. Doğru aktarımı yakalayabilmek için dilin bütün olanaklarını kullanmaya çalıştım ama metinle aramdaki mesafeyi hep korudum.

Benim kaynak metni Türkçeye dilin bütün olanaklarını kullanarak, kafamda hiçbir kısıtlama olmadan – sadece ve sadece “bu duygu/düşünce/durum Türkçede en iyi nasıl ifade edilir- kaygısıyla aktarmaya çalıştığım durum eğer bürünmekse bu durumda benim karakterlerden ziyade romana büründüğüm söylenebilir. Daha önce de belirttiğim gibi metin beni çok etkilemişti, aynı etkiyi Türkçeye aktarmaya çalıştım. Her cümlesi, her kelimesi içime sinene kadar uğraşım. Betty'nin isyanını, anlatıcının çaresizliğini, yaşanan aşkın büyüklüğünü hep aklımda tuttum. Doğruya oldukça yakın bir aktarım yapabildiğim galiba.

9- Kendinizi en çok özdeşleştirdiğiniz karakter hangisi oldu? Özellikle hem Betty hem İsimli Anlatıcı olabildiniz mi? Karakterlerle özdeşleşmenin çeviri sürecindeki izdüşümleri çeviride sizce nasıl kendini gösterir?

Kitabın sonunda anlatıcının hastane odasına girip Betty'yi öldürmesi üzerine çok düşündüm; yapılması gerektiğine ama asla yapamayacağıma karar verdim.

Bu çeviriyi yaparken 35 yaşındaydım şimdi 58 yaşındayım. Geriye dönüp baktığımda belki de beni en çok etkileyenin karakterlerden ziyade yaşanan aşkın büyüklüğü olduğunu düşünüyorum. Çeviri sırasında bu aşkı büyük bir şevkle, eksiksiz anlatmaya çalıştım. Çevirmen kendisini etkileyen metinleri büyük bir hassasiyet ve sevgiyle çeviriyor.

10- Romanda sizi farklı psikolojilere sevk eden bir bölüm oldu mu? Oldu ise, bu durum çeviri sürecini güçleştirdi mi?

Bir romanı okumak ile çevirmek çok ayrı süreçler. Romandan çok etkilendim ama çevirirken psikolojimi değiştiren bir bölüm olmadı.

11- Betty Blue gibi romanların çeviri süreçlerinde çevirmenlerin bilişsel zekâsının (IQ'sunun) yanı sıra duygusal zekâsının (EQ'sunun) sizce önemi nedir?

Edebiyatın kendisi zaten tümüyle bilişsel ve duygusal zekâ ürünü. Çeviri sırasında edebi tadın korunması ve duyguların aktarılması için eser sahibi kadar olmasa da bir miktar bilişsel ve duygusal zekâ gerekiyor. Ayrıca bunun başta şiir olmak üzere her türlü çeviri metni için geçerli olduğunu düşünüyorum.

12- Çevirmen, çeviri ve psikolojiyi nasıl ilişkilendirebilirsiniz? Özellikle Betty Blue gibi romanların çeviri süreçlerinde çevirmende ortaya çıkan psikolojinin erek metin dili ve okuyucusu bakımından önemi nedir?

Çeviri ve psikoloji ilişkisi açısından söyleyeceklerim çok kısıtlı. Ama çeviri yaparken insanın kafasının berrak, duygu ve düşüncelerinin tam anlamıyla özgür olması gerektiğini söylemek isterim. Erek metin dilinde hiçbir kısıtlamaya gidilmemesi gerekir.

13- Çeviribilim alanında araştırmalar yapan ve yetişen çevirmen adayları için çevirmen psikolojisi hakkında önerileriniz var mı? Varsa, bunlardan kısaca bahsedebilir misiniz?

Genç çevirmenlere ilgi duydukları alanda çok okumalarını ve dil konusunda çok meraklı olmalarını ve kelimeleri çok sevmelerini önerebilirim. Beğendikleri çeviri metinleri tekrar tekrar okumalarını ve fırsat bulduklarında orijinal metin ile çeviri üzerinde paralel okumalar yapmalarını tavsiye ederim. Bu paralel okumalar sırasında cümleleri kendi kelimeleri/cümleleriyle çevirmeye çalışmak benim çok keyif aldığım ve öğretici olduğunu düşündüğüm bir uygulamadır.